

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

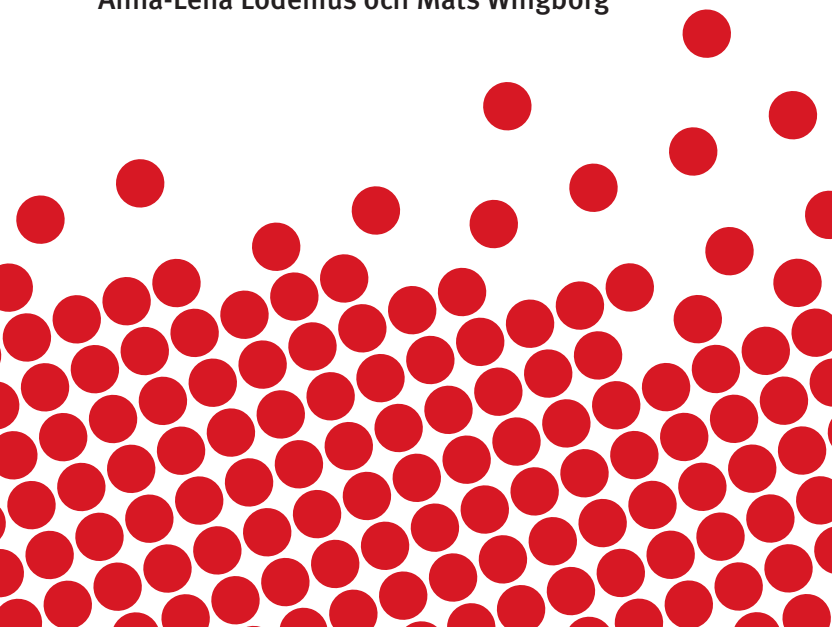

Cevea

Arbetarrörelsens strategier för att motverka främlingsfientliga och högerpopulistiska partier

***– erfarenheter från
Danmark, Norge och Sverige***

Anna-Lena Lodenius och Mats Wingborg

© Friedrich Ebert Stiftung 2010

Redaktör: Martin Gemzell

Grafisk form: LO

Original: MacGunnar – Information & Media

Tryck: LO-Tryckeriet, Stockholm 2010

ISBN 978-91-633-7190-5

LO 10.09 1 500

Innehållsförteckning

Sammanfattande teser om hur arbetarrörelsen kan bemöta och motverka tillväxten av RHP-partier	6
Inledning	9
Idévärlden	12
Ett annat slags högerpartier	12
Populister ratar klassfrågan	15
Olika slags högerpopulister	18
En brokig familj utan familjekänsla	19
Interndemokratin brister	21
Historik	26
Danmark: Från skatteprotest till invandringsmotstånd	26
Skåne banade vägen för resten av Sverige	27
Bångstyrig norsk proteströrelse blev slipat anti- invandringsparti	29
Dansk Folkeparti får allt mer makt och inflytande	31
Sverigedemokrater i allt fler kommuner	36
Fremskrittspartiet vill sätta sprätt på oljepengarna	37
Medierna och högerpopulisterna	40
Varför växer populistpartierna i Skandinavien?	45
Har arbetarrörelsen förlorat sina rötter?	49
Teorier kring framgångarna för FrP	50
Högerpopulisternas väljare	52
Inte bara invandringsmotståndare	56

Förhållningssätt och strategier	60
Socialdemokraternas strategier gentemot högerpopulister	62
Tydliga markeringar mot FrP, trots viss åsiktsgemenskap	65
De som ville ta avstånd från DF förlorade	70
Samtyckte till burkaförbud	74
Ta debatten – men inte i onödan	78
Försök att bredda debatten	80
SD utpekas som ett högerparti	82
Från integrationspolitik till fokus på välfärd	85
 Kommunala strategier mot SD	 88
Fokus på frågorna, inte på personerna	92
Nerslag i några av SD:s starkaste kommuner	93
Landskrona	93
Svedala	96
Kävlinge	97
Trelleborg	98
Eslöv	99
 Fackliga strategier gentemot högerpopulister i alla tre länderna	 101
Att visa innebörden av högerpopulistisk politik	103
SD bytte arbetsmarknadspolitik	106
Debatt på arbetsplatserna	107
SD-representanter blev uteslutna ur facket	109
 Sammanfattande diskussion	 111
Vilken metod är bäst?	119

Strategier	123
Håll fast vid vänster-höger-politik	123
Styr dagordningen	123
Ändra förutsättningarna för samtalet	124
Ställ frågor	124
Slå hål på lögnerna	125
Bredda kritiken	126
Välj arenor – när debatten ska tas	127
Instuderingsfrågor	129
Idévärlden	129
Historik	129
Förhållningssätt och strategier	130
Kommunala strategier mot SD	130
Fackliga strategier	131
Medierna och högerpopulisterna	131
Varför växer populistpartierna i Skandinavien?	132
Högerpopulisternas väljare	132
Sammanfattande diskussion	132
Strategier	133
Appendix	134
Fremskrittspartiets valresultat till Stortinget	134
Fremskrittspartiet – en tidslinje	134
Dansk Folkepartis valresultat till Folketinget	135
Dansk Folkeparti – en tidslinje	135
Sverigedemokraternas valresultat i riksdagsvalen	135
SD – en tidslinje	135
SD i kommunerna – en sammanfattning	136
Bedömning av de socialdemokratiska strategierna i SD:s tio starkaste kommuner	139

Sammanfattande teser om hur arbetarrörelsen kan bemöta och motverka tillväxten av RHP-partier

1. Det är viktigt att lyfta fram socio-ekonomiska frågor i politiken, i synnerhet fördelningspolitik för den som vill underminera RHP-partiernas ställning (RHP, radikala högerpopulistiska partier). Enligt RHP-partiernas världsbild är sociala klyftor och skilda villkor för kvinnor och män politiskt irrelevant. Om RHP-partierna får styra dagordningen kommer etniska identitetsfrågor och familjepolitik att hamna i förgrunden, däremot saknar de politik för att skapa sysselsättning, en generell välfärd, ett rättvist skattesystem etc.
2. En tydlig vänster-höger-skala i politiken minskar också utrymmet för RHP-partier. De anser själva att de befinner sig "utanför" vänster och höger i politiken (även om de i realiteten röstar åt höger i parlamentariska församlingar). I flera länder har RHP-partierna fått luft under vingarna när politiken har konvergerat, det vill säga när skillnaderna mellan de övriga partierna blivit små. Ofta har RHP-partierna fått sitt genombrott i samband med att arbetarrörelsen gått in i koalitioner tillsammans med borgerliga partier (som i Holland, Österrike och i Antwerpen, det vill säga Vlaams Belangs starkaste fäste).
3. Facklig organisering och en stark ideologisk profil i den fackliga verksamheten gör det svårare för RHP-partierna att få fäste. Studier från bland annat Belgien visar att RHP-partierna är mindre framgångsrika i de delar av landet där den fackliga organiseringen är hög. I och med att RHP-partierna framför allt rekryterar män inom den privata sektorn är starka fackliga industriförbund inom manligt dominerade branscher av särskild betydelse som bland annat

byggnadsindustrin, transportsektorn och tyngre tillverkningsindustri.

4. RHP-partierna för en populistisk politik med överdrivna och ofta ogrundade uppgifter om invandringens kostnader, kriminaliteten bland invandrare, etc. Retoriken är kombinerad med uppfattningen att massmedia försöker tysta ner "sanningen", medan de själva är de enda företrädarna som vågar tala om hur det verkligen ligger till. Det är nödvändigt att bemöta RHP-partiernas osakliga propaganda. I annat fall riskerar de felaktiga uppgifterna att komma i svang. Det är inte säkert att underbyggd information påverkar RHP-partiernas sympatisörer som ofta tror mer på sina egna företrädare och är övertygade om att endast de talar sanning. Men fakta kan minska möjligheten för RHP-partierna att locka nya anhängare.
5. Det gäller att inte låta RHP-partierna styra dagordningen, vilket handlar om att göra genomtänkt val av vilka begrepp som används i debatten och hur politiska problem formuleras. RHP-partiernas livsluft är att kritisera "blandningen av kulturer" och "misslyckad integrationspolitik". Men de har inte mycket att komma med om utgångspunkten är växande klassklyftor, kvinnors underordning eller etnisk diskriminering vilket gör att det är bra om diskussionen kan styras in på sådana frågor i stället.
6. En farlig strategi är att försöka motverka tillväxten av RHP-partier genom att delvis ta över partiernas åsikter. När den strategin använts i Europa har effekten blivit den motsatta, RHP-partierna har växt. När arbetarrörelsens partier tar ställning till frågor som migrationslagstiftning, regler för medborgarskap etc. bör utgångspunkten vara en politisk bedömning, utan att taktiskt snegla på RHP-partierna.
7. RHP-partierna anser att de står i motsatsställning till etablissemang, det vill säga att medierna och de etablerade partierna försöker att frysa ut dem. Därför är det viktigt

att undvika att förstärka den bilden genom att ytterligare stigmatisera partiernas representanter och inte erbjuda dem samma villkor i debatten. Det gör att partierna kan ytterligare framställa sig som "martyrer för sanningen".

8. Det kan vara verkningsfullt att försöka bredda kritiken av RHP-partierna och inte stanna vid att endast ta upp främlingsfientligheten. Andra områden att fokusera på kan vara deras konservativa familjepolitik och anti-feminism. Särskilt viktigt är också att ge argument för att partierna utgör en del av den auktoritära högern, därmed får kritiken en politisk sida och inte bara en moralisk.
9. RHP-partierna bör bemötas i proportion till dess styrka. I kommuner där de inte har etablerat sig vore det kontraproduktivt att angripa dem, det skulle enbart visualisera deras politik. Men i kommuner där RHP-partierna finns representerade i parlamentariska församlingar är det nödvändigt att ta debatten (men åter igen i proportion till RHP-partiernas storlek). Samma sak gäller på nationell nivå. Så länge RHP-partierna inte finns representerade i parlamenten, då bör arbetarrörelsens ledare vara avhållsamma med att ta debatten, men om RHP-partierna får fäste i parlamenten, då är det nödvändigt att aktivt bemöta dem.

Inledning

Invandringskritiska och högerpopulistiska partier växer i kölvattnet av finanskris och stigande arbetslöshet över hela Europa. På den politiska scenen finns numera en växande skara aktörer som riktar sin udd mot invandrare, muslimer, romer, judar och homosexuella, och som ofta förespråkar en chockerande reaktionär syn på familj, jämställdhet och sexualpolitik. Detta förenas i regel med en stark kritik mot EU och globaliseringen.

Det finns många olika beteckningar på dessa partier, som främlingsfientliga, kulturrasistiska och nationalistiska. I akademiska kretsar är RHP-partier (radikala högerpopulistiska partier) den vanligaste benämningen, en förkortning som står för radikala högerpopulistiska partier. Det rör sig om en brokig partifamilj och alla kännetecken som brukar nämnas stämmer inte in på alla partier som kan hänföras hit. Partierna har tillräckligt många likheter för att det ska vara meningsfullt att göra jämförelser och fundera över förhållningssätt. Den gemensamma nämnaren är framför allt invandringsmotståndet och i synnerhet kritik av muslimsk invandring.

För Socialdemokratin finns en rad anledningar att motverka att RHP-partier växer sig starka. Först och främst därför att de sprider en främlingsfientlig och kvinnofientlig propaganda, men också för att de tar arbetarväljare och bedriver en högerpolitik. RHP-partierna har ofta udden riktad mot Socialdemokratin och facket. Det sätter fokus på facklig-politisk samverkan som ett viktigt redskap.

Den här skriften handlar om hur de socialdemokratiska partierna och arbetarfacken i de Skandinaviska länderna Danmark, Norge och Sverige har hanterat sina respektive RHP-partier. Den beskriver de stora skillnader som finns mellan ländernas största RHP-partier och hur arbetarrörelsen agerat och resonerar kring tänkbara strategier.

Hur kommer det sig att högerpopulister kan slå igenom i länder med en så relativt stabil ekonomisk och politisk situation? En förklaring är förmodligen att de ofta framträtt som försvarare av välfärdsstaten med ett budskap som lockat ländernas egen arbetande befolkning. I synnerhet i Danmark och Norge finns högerpopulistiska partier med en trygg ställning i respektive lands politik. I Danmark har Dansk Folkeparti, DF, politiska program fått ett stort genomslag och även de andra politiska partierna har tagit stort intryck. I Norge är Fremskrittspartiet, FrP, landets andra största parti, men har trots detta inte samma inflytande.

I Sverige har Sverigedemokraterna, SD, valts in nästan hälften av landets kommuner och har för första gången en chans att hamna i det nationella parlamentet efter höstens riksdagsval. Men det handlar om ett kraftigt stigmatiserat parti som inga etablerade partier än så länge kan tänka sig att samarbeta med.

Skillnaderna mellan hur arbetarrörelsen hanterat högerpopulisterna i de skandinaviska länderna har delvis historiska förklaringar, men beror också på att RHP-partierna ser väldigt olika ut. Sverigedemokraterna uppstod i nazistiska och fascistiska miljöer och det fanns sådana inslag, om än mindre påtagligt, även i Fremskrittspartiets historia. De som startade Dansk Folkeparti hade däremot bakgrund i det danska Fremskrittspartiet som började som en proteströrelse mot höga skatter och för att minska staten och myndigheternas makt, en typ av partier som varit typiska för Skandinavien. Men ju längre tid som går ju mindre betydelse har ursprunget, i dag låter partierna ganska lika varandra.

Vilken betydelse har det att arbetarrörelsen tar strid med högerpopulisterna? Är det viktigast att ta ställning mot partierna eller är det viktigare att motverka deras politik, det vill säga att kämpa mot främlingshat och för lika rättigheter för invandrare och flyktingar? Finns det några vinster i att ta över högerpopulisternas frågor, och vilka i så fall?

Avslutningsvis förs resonemang kring vad som är en fungerande strategi gentemot RHP-partier? Kan de tigas ihjäl, eller är det bättre att vara offensiv? Ska de få utrymme eller inte i debatten, och vad behöver den som debatterar tänka på? När fungerar den ena eller andra strategin? Det enda som förefaller vara riktigt säkert är att RHP-partierna gynnas av att höger-vänsterskalan i politiken försvagas och att partierna blir mer och mer lika varandra. En tydlig profilering av välfärdsfrågor och fokus på klassutjämning är alltså det kanske viktigaste bidraget från arbetarrörelsen i kampen mot högerpopulistiska tendenser.

Idévärlden

Ett annat slags högerpartier

I England har British National Party just skrotat kravet på att alla partimedlemmar måste vara vita (men först efter hot om åtal för brott mot antidiskrimineringslagarna). I Italien tycker en representant för Lega Nord att det ska finna särskilda vagnar i tunnelbanan i Milano som är fria från invandrare. I Nederländerna jämför populistpolitikern Geert Wilders "Koranen" med Hitlers "Mein Kampf".

Termen RHP-partier är inte självklar men har blivit allt vanligare inom forskningen och även i andra sammanhang vilket gjort att vi valt att använda den i den här rapporten. 2007 hävdade populismforskaren Cas Mudde att han hittat 23 distinkt olika termer i de akademiska rapporter han gått igenom.¹ Likheterna mellan RHP-partierna märks framför allt i vilka frågor de driver. De vill minska, helst stoppa invandringen, och framför allt den som kommer från muslimska länder.

Skandinavien har som nämnts klarat finanskrisen relativt väl och länderna toppar listorna över de mest jämställda i världen med utbyggd välfärd och sociala skyddsnät. Ändå växer RHP-partierna, som ofta förknippas med arbetslöshet och utsatthet, även här. Kanske för att det finns en oro för globaliseringen även i dessa länder och en rädsla för att det som erövrats en gång ska ifrågasättas och monteras ner.

RHP-partierna i Skandinavien lägger stor tonvikt vid att försvara välfärdsstaten och utger sig för att tala för landets infödda befolkning och dess förstahandsrätt till samhällets service och tjänster. Detta koncept har visat sig mycket framgångsrikt i Norge och Danmark och är på väg att slå igenom även i Sverige.

1 Mudde, Cas: *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge, 2007, sid 12.

RHP-partierna är högerpartier, numera oftast i bemärkelsen värdekonservativa. Sedan några decennier tillbaka förknippas höger i svensk politik med nyliberalism, det vill säga tanken att marknaden ska styra medan staten och den politiska styrningen ska vara minimal. Ibland har vi nästan glömt bort att det finns en annan höger som förespråkar en stark statsapparat.

Karaktäristiskt för denna höger är att staten är auktoritär och inte har till uppgift att omfördela de materiella rikedomarna till förmån för dem som har de sämst. Staten står på företagets sida i konflikt med fackliga organisationer. Ibland finns också ett nationalistiskt projekt kopplat till statsapparaten, där uppgiften blir att särskilt försvara de medborgare som anses tillhöra nationen. Tanken att det är "det egna folket" som i första hand ska ha tillgång till välfärdstjänster kallas ibland av forskarna för välfärdsschauvinism.

Många högerpopulistiska partier har en högerposition av det sistnämnda slaget, där en stark stat ska försvara och värna den nationella identiteten, men inte verka för ökad jämlikhet. Sådana partier står långt från arbetarrörelsen, men också långt från nyliberalismen.

Dessa partier är anhängare av tanken att det finns tydliga normer och värderingar som ska styra samhället och värnar om familj och traditioner. Krav på strängare straff, motstånd mot aborter och samkönade äktenskap är också vanliga frågor som drivs av RHP-partierna.

Det finns undantag som Fremskrittspartiet i Norge och sedan länge nedlagda svenska Ny demokrati (i det nationella parlamentet åren 1991–94) som legat mer åt det nyliberala hållet och alltså inte betonat en stark stat på samma sätt som den konservativa högern brukar göra. Andra partier har förändrats från att tidigare ha varit mer liberala till att bli mer konservativa, exempelvis Dansk Folkeparti vars ledare lämnade det liberala Fremskridtspartiet delvis för att de ville driva en mer välfärdsorienterad linje.

Går vi tillbaks till 1970–80-talen var det vanligt att nyliberala och konservativt auktoritära strömningar enades i kamp mot till exempel kommunism och socialism. Sådana partibildningar var vanliga i samtliga skandinaviska länder. Men med tiden har rågången mellan värdekonservativa och liberala partigrupperingar vuxit och blivit allt mer framträdande.

Dansk Folkeparti agerar stödtrupp till den borgerliga regeringen i Danmark allt sedan 2001. Undantagsvis har samverkan kring vissa frågor förekommit även med socialdemokrater, men stödet för högern är det normala. Även Fremskrittspartiet uppfattas av väljarna som ett högerparti. För det mesta samarbetar FrP också med Högerpartiet, både i Stortinget och i de norska kommunerna. FrP:s ledning anser däremot att partiet är ett mittenparti. SD röstar oftast med de borgerliga partierna i kommunerna.

Denna självklara motsättning är typisk för RHP-partier. Även om allt pekar på att de står till höger vill de helst framstå som att de står i mitten eller ibland till och med något till vänster. Detta gäller till exempel SD som gärna framställer sig som en slags socialdemokrater från förr, lite mer genuina och trogna det gamla folkhemsidealet. Partiets företrädare hänvisar ofta till gamla socialdemokratiska partiledare som Per Albin Hansson och Tage Erlander.

Partiledaren Jimmie Åkesson sa i en intervju i maj 2010.

– Om man tvunget ska placera oss på en vänster-högerskala kan man säga att vi står till vänster när det gäller ekonomiska frågor, men till höger när det gäller värdefrågor.²

Pia Kjærsgaard uttryckte detta på ungefär samma sätt vid Dansk Folkepartis årsmöte 2009 när hon dels förklarade att partiet både är nutidens äkta socialdemokrater och konservativa på en och samma gång men samtidigt på mitten av det politiska mittfältet.

2 Svensson, Niklas: *Mona Sahlins attack*, Expressen, 2010-05-02.

– Vi är partiet som ligger på mitten och som har några av svaren på tidens mest angelägna frågor. Och som inte känner samma ångest som andra partier inför att hylla nationen och historien, sätta medborgarna i centrum och ta danskarnas oro, ambitioner, tvivel och frustrationer på allvar.³

Kopplingen högerut tar sig även organisatoriska uttryck. Hälften av toppnamnen på SD:s riksdagslista är före detta moderater, det visar en genomgång utförd av tidningen Svenska Dagbladet.⁴ Sex av SD-kandidaterna har varit aktiva inom Moderaterna. Ytterligare tre har varit medlemmar i partiet och en handfull är före detta M-väljare. Det gör att hälften, 13 av 25 är de ledande SD-politikerna har rekryterats ur moderata led. Partiledaren Jimmie Åkesson och den ansvariga utgivaren av SD-Kuriren, Richard Jomshof, har båda ett förflutet inom Moderaterna. SD:s vice ordförande Jonas Åkerlund var länge Moderaternas förstanamn i Ockelbo. Stellan Bojerud har tidigare suttit 29 år i kommunfullmäktige för Moderaterna i Sundbyberg. (En av de 13 SD-kandidaterna med moderatkoppling är Sten Andersson, som tidigare suttit i riksdagen för Moderaterna. Sten Andersson avled dock i augusti 2010, det vill säga före valet.)

Populister ratar klassfrågan

Det är inte bara invandringsfrågan som gör att högerpopulisterna skiljer sig så radikalt från andra högerpartier. De framstår också som annorlunda genom sitt sätt att agitera och hur de organiserar sig. En del av förklaringen gömmer sig i den tredje bokstaven i RHP som står för populism.

Populistpartier ser sig som "folkets röst" och målar upp ett gap mellan det vanliga folket och samhällets makthavare, eliten. De undviker medvetet att lyfta fram klassfrågor och ekonomiska orättvisor som en grund för politiska ställningstaganden.

3 Nyhederna: Pia K.: *Vi er midten i politik*, 2009-09-19.

4 SvD: *SD:s partitopp hämtas från M*, 2010-03-16.

Populisterna riktar ofta sin udd både mot det politiska systemet och mot andra politiker, de påstår sig stå för ett alternativ som ska ge medborgarna större makt och inflytande. I själva verket är de i regel mer toppstyrda och mindre demokratiska än andra partier.

Den amerikanske statsvetaren Hans-Georg Betz är författare till flera böcker om extremhögern och populismen i Europa. Han ger följande sammanfattning av vad som kan innefattas i ordet populism:

1. tron på det sunda förnuftet hos vanliga medborgare
2. tron på att det existerar enkla lösningar på komplicerade problem
3. tron på att makthavarna inte lyssnar på vad vanliga människor har att berätta, trots att dessa besitter en moralisk överlägsenhet och bär på en nedärvd visdom
4. tron på att det egna partiet för talan för denna oartikulerade opinion som inte själv klarar av att ställa krav.⁵

Den brittiske populismforskaren Paul Taggart har lagt till ytterligare några kännetecken, bland annat fientlighet mot representativ politik, ett tomt ideologiskt bagage, en kraftfull reaktion på en utbredd känsla av kris samt en anpassning till omgivningens färger, det sistnämnda beskriver han som en slags förmåga att agera som politikens kameleonter. Slutligen har populisterna en förmåga att idealisera vissa inslag i det egna landet och kulturen och starkt identifiera sig med dessa.⁶

Det finns ett starkt nostalgiskt drag hos många av RHP-partierna, en tanke att det en gång rådde en slags naturlig jämvikt som hotar att förstöras av utvecklingen, globaliseringen och elitens makthunger. Dessa tankegångar kan ex-

5 Betz, Hans-Georg: *The New Politics of the Right: Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies*, S:t Martins Press, New York, 1998, sid 4.

6 Taggart refereras i Andersson, Christian: *Populism*, Pocketbiblioteket, nr 40, SNS förlag, 2009.

emplifieras med en text ur ett arbetsprogram från Dansk Folkeparti:

Danmark är danskarnas land. /.../ Att göra Danmark mångkulturellt innebär att utvecklingsfientliga och reaktionära kulturer kommer att bryta ner vårt hitintills stabila, homogena samhälle.⁷

I samma text kan man också läsa:

Den livsform, vi har valt i Danmark, er enastående. Den är betingad av vår kultur, och den kan i ett så litet land som vårt inte överleva, om vi tillåter massinvandring av främmande religioner och främmande kulturer. Ett mångkulturellt samhälle är ett samhälle utan inre sammanhållning, och därför är denna världens mångkulturella samhällen präglade av brist på solidaritet och tillika öppna konflikter.⁸

Det första västeuropeiska populistiska partiet var Poujadisterna som fick sitt namn efter Pierre Poujade, en fransk missnöjespolitiker, affärsman och ursprungligen pappershandlare som bildade en skattefientlig proteströrelse 1953. Poujadisterna riktade sina attacker främst mot storindustrin, fackföreningarna, de marxistiska partierna, varuhusen och bankerna. De motsatte sig alla former av statlig kontroll och ville begränsa välfärden, socialbidrag sågs till exempel som "onödiga utgifter". Man kan jämföra med Mogens Glistrups krav i den danska valrörelsen 1973 att skrota socialbidragen och ersätta dessa med havregrötsautomater.

Poujadisterna var också typiska för den här typen av partier genom att de såg sig som ett alternativ till det politiska

7 Hämtat ur en föreläsning med Sigrd Saveljeff, doktor vid IMER Malmö högskola, hösten 2006.

8 Hämtat ur en föreläsning med Sigrd Saveljeff, doktor vid IMER Malmö högskola, hösten 2006.

etablissemang och andra partier pekades ut som "odugliga". Som ett alternativ föreslog man en instans dit medborgarna direkt kunde vända sig med sina klagomål och påverka beslutsfattandet. Avsikten var att markera att det är folket, inte politikerna, som har makten. Krav på olika former av direkt demokrati som folkomröstningar är vanliga i populistpartierna, till exempel krav på att människor ska få rösta om mottagandet av invandrare och flyktingar i landet eller kommunen.

Partiledarna i populistpartierna är ofta starkt karismatiska personer som fungerar bra i olika medier, inte minst TV. Deras enkla budskap, som kan framstå som onyanserat, fungerar väl inte minst i de medier som arbetar med ett format som inte medger fördjupningar som tabloidpress och TV-nyheter.

I Norge och Danmark har populistpartierna företräts av en rad starka politiska personligheter som Mogens Glistrup, Carl I Hagen, Siv Jensen och Pia Kjaersgaard. I Sverige har RHP-partierna i stort sett saknat ledare med samma lyskraft, vilket kan ses som en av förklaringarna till att RHP-partierna inte haft lika stora framgångar. Undantaget var Bert Karlsson och Ian Wachtmeister som snabbt placerade Ny demokrati i den svenska riksdagen 1991 mycket på grund av sina starka personligheter och tidigare kändisskap (både var profiler i det svenska näringslivet).

Olika slags högerpopulister

RHP-partierna kan också delas in i olika undergrupper beroende på hur de uppstått. En del är partier som har rötter i nazism och mellankrigsfascism och andra började som populistiska missnöjespartier. Dansk folkeparti och norska Fremskrittspartiet hör till den senare gruppen. Sverigedemokraterna är en blandning av de två stråken, partiet har uppstått ur den "bruna fåran", samtidigt har SD influerats av lokala populistiska missnöjespartier i Skåne, några av dessa partier har till och med gått upp i SD.

Populismen har historiskt ofta varit ett hastigt uppblossande fenomen, ibland talas det om *flashpartier* vars framgångar kom mer eller mindre omedelbart efter starten. Till den gruppen hör Dansk Folkeparti, Fremskrittspartiet i Norge, Forza Italia och Pim Fortuyns list i Nederländerna. Men under senare decennier har många av partierna, bland annat just DF och FrP, etablerat sig och blivit ett mer permanent inslag i sina respektive länders politik.

En annan kategori är *etnoregionalistiska partier* som har uppstått ur ett försvar för en region och dess folk och kultur, hit kan vi räkna Lega Nord med sin agitation för norra Italien och Vlaams Belang som säger sig företräda befolkningen i Flandern i Belgien.

I några fall har partierna tagits över och gjorts om till RHP-partiet. Schweiziska folkpartiet var tidigare ett konservativt bondeparti och Friheitspartei Österreich hade inledningsvis en inriktning på miljöfrågor, i det senare fallet kom förändringen i samband med att Jörg Haider tog över som partiledare.

För närvarande sitter RHP-partier i parlamenten i 13 EU-länder samt i Norge och Schweiz. I de flesta länder i Västeuropa där de inte är företrädda på riksnivå sitter de i regionala parlament (exempelvis i Tyskland). Gränsen är diffus mellan högerpopulistiska partier och nationalistiska partier i Östeuropa, men med vissa reservationer finns ytterligare ett antal partier som kunde räknas in i samma familj på andra sidan av den forna järnridån.

En brokig familj utan familjekänsla

RHP-partierna är i varierande grad intresserade av att jämföras med varandra. Många av de skandinaviska partierna har varit tämligen ointresserade både av samverkan med andra högerpopulister i Europa och med varandra. De har ofta varit mindre stigmatiserade och haft en mer självklar hemortsrätt i det politiska etablissemanget i sina respektive länder. Det har

gjort att de inte känt igen sig i den stökiga församling som de europeiska RHP-partierna utgör, och inte heller ansett att de skulle ha särskilt mycket att vinna på att umgås med dessa. Sverigedemokraterna har däremot haft vissa, om än inte särskilt omfattande, kontakter med andra liknande partier.

Franske högerpopulisten Jean Marie Le Pen har lett försök att bilda en international, Internat, en europeisk organisation, Euronat, och en nordisk samorganisation, Nordnat. Men det har gått trögt och i synnerhet har det varit svårt att intressera de mest framgångsrika RHP-partierna i sina respektive länder. I de senaste upplagorna av Euronat ingår en rad tämligen obetydliga partier.

Efter den senaste EU-utvidgningen bildades en grupp för högerpopulister i EU-parlamentet, Gruppen Identitet, tradition och suveränitet (ITS), som nätt och jämnt lyckades få ihop tillräckligt med ledamöter eftersom både Bulgarien och Rumänien hade varsitt sådant parti. Men gruppen havererade snart, framför allt på grund av motsättningar mellan de rumänska och italienska ledamöterna, och inga ansträngningar för att hitta nya konstellationer av partier för en högerpopulistisk grupp har hittills gett några resultat.

För Dansk Folkeparti har sådana samarbeten aldrig varit något alternativ. Partiet ingår i stället i en grupp i EU-parlamentet för oberoende EU-kritiker, Frihet och demokrati i Europa (Europe of Freedom and Democracy Group), EFD. I samma grupp ingår även till exempel United Kingdom Independence Party och Lega Nord. SD hade en plats som observatörer i den grupp som DF tidigare tillhörde och som hade en liknande inriktning (det skedde vissa omgrupperingar av de EU-kritiska partierna i EU-parlamentet hösten 2009).

Det är oklart om SD har kvar den rollen i EFD, men det är uppenbart att även SD gärna skulle rata samarbetet med de övriga högerpopulisterna i Europa om partiet valdes in i EU-parlamentet. Sverigedemokraterna beundrar Dansk Folkeparti

och i samband med striden kring Muhammedteckningarna, när danska företag utsattes för bojkott av muslimska länder, genomförde SD kampanjer med flygblad och klistermärken med budskapet "Danmarks sak är vår" och uppmanade väljarna att köpa danskt för att visa sin solidaritet. Men Dansk Folkeparti har inga planer på att inleda någon samverkan med det betydligt mindre svenska systerpartiet.

Fremskrittspartiet ser sig som nämnts som ett liberalt parti och samverkar med danska Venstre som de anser att det har mest gemensamt med av de danska partierna. I Sverige har Fremskrittspartiet för övrigt haft vissa kontakter med personer kring nyliberala tankesmedjan Timbro och tidskriften Neo. Vid det förra valet skrev exempelvis Fredrik Segerfeldt, som varit kampanjledare för Timbro, att han flera gånger "varit och föreläst för FrP" och att "likheterna med Dansk Folkeparti haltar" samt att Fremskrittspartiet "rakt inte är några Sverigedemokrater"⁹.

Liknande tankar har förts fram av Johan Ingerö, redaktör för Neo, som på sin blogg berättat om sin lunch med Siv Jensen.¹⁰ Men deras agerande har varit kontroversiellt och det är långt ifrån alla som ser Fremskrittspartiet som ett harmlöst högerparti. I oberoende liberala Expressen ställde ledarskribenten Isabel Hadley-Kamptz frågan: "Hur kan liberaler flirta med Siv?"¹¹

Interdemokratin brister

RHP-partierna är ofta mycket centralstyrda och partiorganisationens makt är begränsad. I många av partierna existerar inte ens det som skulle kunna kallas för partidemokrati. Att DF framstår som så stabilt beror delvis på att partiet är så hårt centraliserat, i princip har Pia Kjærsgaard och hennes tre när-

9 Se: www.metrobloggen.se/jsp/public/permalink.jsp?article=19.11833665.

10 <http://ingero.blogspot.com/2009/10/lunch-med-siv-jensen.html>.

11 www.expressen.se/Nyheter/1.1763215/hur-kan-liberaler-flirta-med-siv.

maste rådgivare oinskränkt makt.¹² Precis som Ny demokrati på sin tid byggdes DF uppifrån och ner, någon lokalorganisation existerade i praktiken inte förrän långt senare.

Partinamnet Ny demokrati och symbolen med den glada gubben fungerade som ett varumärke som man kunde abonnera på så länge man sympatiserade med budskapet, ungefär som någon köper rätten att kalla sin butik Seven Eleven eller hamburgerrestaurang för McDonalds.

Sverigedemokraternas styrs av en grupp som ibland kallas ”de fyras gäng” som består av partiledaren Jimmie Åkesson och hans tre närmaste. RHP-partierna framhåller ofta att de respekterar demokratiska fri och rättigheter, och detta ifrågasätts ibland mot bakgrund av bristande respekt för exempelvis religionsfriheten (moskémotstånd) och etniska gruppers fri- och rättigheter. Men partiernas inställning till demokrati kan ifrågasättas även på grundval av att det i själva verket ofta är några få personer som formulerar partiernas politik.

Toppstyrningen är en del av förklaringen till att partierna kan byta uppfattning snabbt i frågor som inte är centrala för partiets profil. I Sverige gick SD från en högerinriktad arbetsmarknadspolitik med krav på skattelättnader för företag och nedmontering av viktiga arbetsrättsliga lagar som Medbestämmandelagen, MBL, och Lagen om anställningsskydd, LAS, till ett försvar för facket och den svenska modellen på mindre än ett halvår.¹³ Detta är problematiskt för den som ska försöka utarbeta motstrategier.

Knappast något annat svenskt parti har uteslutit så många medlemmar som Sverigedemokraterna om man ser till partiets storlek. Det har ofta handlat om personer med kopplingar till ännu mer extremistiska organisationer eller vars personli-

12 Meier Carlsen, Erik: *Danska sjukan*, ingår i Uvell, Markus: *Folkhemspopulismen*, Timbro, 2010, sid 156.

13 Detta finns beskrivet i kapitlet om SD:s arbetsmarknadspolitik i Lodenius, Anna-Lena / Wingborg, Mats: *Slaget om svenskheten*, Premiss, 2009.

ga vandel ifrågasatts (anklagelser om pengar och misskötsel av partiets egendom, bristande lojalitet med partiet etc). Men det utesluts många även i grannländerna. I Danmark har det också främst handlat om medlemmar som kan kopplas till ultranationalistiska eller ännu mer invandringskritiska organisationer som Dansk Front och Dansk Forum. 2000 uteslöts tre ledamöter i Folketinget för att de offentligt kritiserat partiledningen utåt.¹⁴

Uteslutningarna har fortsatt under hela 2000-talet, men den påstådda orsaken bakom varierar.

2007 uteslöts en kvinna ur Dansk Folkeparti efter att hon på partiets landsmöte sagt att hon vill skicka ut alla muslimer ur Europa.¹⁵ Man kan jämföra med att vid SD:s riksårsmöte 2008 förklarade en representant med rötter i mellanöstern att islam borde förbjudas. Han möttes av en lång och varm applåd, men partiledaren tog i sitt tal avstånd från påståendet. Inga åtgärder i övrigt har vidtagits mot partirepresentanten. Uppenbarligen är det högre i tak i SD än i DF, trots försöken att förbättra partiets profil.¹⁶

Ofta märks en påtaglig inkonsekvens kring vad som tolereras och vad som leder till uteslutningar. FrP hävdar att man inte ska särbehandla individer på grundval av etnicitet eller nationalitet. Men Stortingsledamoten Jan Simonsen har sagt att "asylsökande i en viss ålder, från länder som gör att de kan begå kriminella handlingar" borde åtföljas av normmän när de rör sig utanför flyktingmottagningarnas områden.¹⁷ Det fick inga följder för honom. Lokalpolitikern Oddbjörn Jonstad blev däremot utesluten när han föreslog att man skulle spärra in alla flyktingar i läger tills de tryggt kunde återvända till sina

14 Meier Carlsen, Erik: *Danska sjukan*, ingår i Uvell, Markus: *Folkhemspopulismen*, Timbro, 2010, sid 156.

15 Meier Carlsen, Erik: *Danska sjukan*, ingår i Uvell, Markus: *Folkhemspopulismen*, Timbro, 2010, sid 158.

16 Den som höll talet har byt namn till Samuel Ålgemalm och har själv konverterat från islam.

17 Verdens Gang 1999-09-02, citerade i Anniken Hagelund: *En fråga om anständighet? Fremskrittpartiet och den norske invandringspolitiken*, ingår i antologin: Rydgren, Jens / Widfeldt, Anders red.: *Från Le Pen till Pim Fortuyn*, Liber, 2004, sid 191.

hemländer. Jonstads förslag ansågs som ett exempel på "grov särbehandling som Fremskrittspartiet inte kan acceptera", enligt den pressrelease som partiet skickade ut.¹⁸

Att det finns en undervegetation av människor som tycker värre saker än vad partiledningen accepterar i de flesta av RHP-partierna är uppenbart. Lika uppenbart är att det är omöjligt för partierna att helt avvisa dessa uppfattningar helt och hållet, då skulle de förmodligen inte ha särskilt många väljare kvar.

Detta dilemma kan illustreras med det ombud vid SD:s kommunkonferens 2007 som ropade:

"De kan väl ta sina BMW:ar och sticka hem" mitt i partiledaren Jimmie Åkessons välkomsttal. Något som han fick frågor kring efteråt. "Olämpligt", tyckte partiledaren, men gav ändå följande kommentar till en journalist:

– Å andra sidan, bland vanligt folk är det ofta så det pratas. Det är en allmän föreställning att det ser ut på det sättet. Men vi skyller egentligen inte något på invandrarna som individer.¹⁹

SD har som en av sina deviser "vi säger vad du tänker". Partiet säger sig företräda just sådana uppfattningar som rör sig i folkdjupet, instinktiva känslor av att något är fel och att invandringen och det mångkulturella samhället bär skulden. Människan i mängden är SD:s röst, och bakom olika sätt att uttrycka sig finns en samsyn: Invandring kostar pengar som kunde gå till andra ändamål, och dessutom är det ett hot mot den svenska kulturen.

18 Aftenposten 1999-08-28, citerade i Anniken Hagelund: *En fråga om anständighet? Fremskrittspartiet och den norska invandringsspolitiken*, ingår i antologin: Rydgren, Jens / Widfeldt, Anders red.: *Från Le Pen till Pim Fortuyn*, Liber, 2004, sid 191.

19 Nandorf, Tove: "Nationell kampanj mot svensk invandrarpolitik", DN, den 20 oktober 2007.

Historik

Danmark: Från skatteprotest till invandringsmotstånd

I januari 1971 framträdde Mogens Glistrup, en före detta expert i skatterätt och lärare vid Köpenhamns universitet i TV i ett program om självdeklarationer där han lärde ut hur man undviker att betala skatt.

En krona som man betalt till staten har man betalt till fäderneslandets fördärv.²⁰

Året därpå bildade han Fremskridtspartiet som ställde upp i stortingsvalet 1973 med ett politiskt program som innehöll krav på att ta bort den direkta inkomstskatten, nedskärning i den offentliga administrationen med 90 procent, nedläggning av försvaret, kultur- och utrikesdepartementen samt samtliga ambassader. Folkomröstningar skulle i fortsättningen vara högsta beslutande organ. Ett program som trots en del uppenbart orimliga inslag lockade hela 15 procent av väljarna i valet till Folketinget.

Den avancerade skatteplanering som Glistrup rekommenderade även i offentliga sammanhang var klart på gränsen till det lagliga. Det dröjde inte länge innan han blev föremål för en gigantisk rättsprocess som först många år senare kunde avslutas med en fällande dom. När Glistrup skulle avtjäna sitt fängelsestraff hade det redan hunnit bli 1983, han var då en gammal och sjuk man vars parti var på fallrepet. Han släpptes fri redan efter halva strafftiden av hälsoskäl, och i samband med frigivningen i mars 1985 formulerade han tankar kring invandringen från främst Iran:

20 Lodenius, Anna-Lena / Larsson, Stieg: *Extremhögern*, sid 221.

*Danmark håller på att invaderas av en massa muhammedaner som tar med sig knark och hotar danskheten.*²¹

Vid den här tiden var invandringsfrågan under uppsegling, inte bara i Danmark utan även i resten av Norden. De tidigare årens arbetskraftsinvandring hade minskat och i stället tryckte flyktingar på från olika håll. En del av dessa kom från muslimska länder, en invandrargrupp som invandringsmotståndet skulle fokusera allt mer på.

Glistrup försökte exploatera den oro som en del kände inför att invandringen till Danmark ökat dramatiskt och förändrat karaktär. 1986 ansåg 80 procent av danskarna att invandrare och flyktingars möjlighet att bosätta sig i landet borde begränsas.²² Men det dröjde ända tills Dansk Folkeparti hade bildats 1995 innan frågan blev ett huvudtema i dansk politik.

Pia Kjærsgaard kom in som ersättare i Folketinget under tiden som Mogens Glistrup satt i fängelse. Hon försökte anslå en mindre vulgär ton än sin företrädare som med tiden börjat framstå allt mer som en belastning för partiet. 1991 var röst-siffrorna för Fremskridtspartiet nere på 1 procent.

Det dåliga stödet för Fremskridtspartiet och en önskan om en mer konservativ politisk inriktning gjorde att Pia Kjærsgaard och ytterligare några personer 1995 tog steget och bildade ett nytt parti: Dansk Folkeparti. Det fick 7,4 procent av rösterna redan i det första Folketingsvalet 1998. Tio år senare hade stödet för partiet fördubblats.

Skåne banade vägen för resten av Sverige

Tittar vi över sundet till de södra delarna av Sverige märks en motsvarande utveckling från skatteprotester och opposition mot stat och myndigheter till invandringsmotstånd. Skillna-

21 TT 19850311.

22 Meier Carlsen, Erik: *Danska sjukan*, ingår i Uvell, Markus: *Folkhemspopulismen*, Timbro, 2010, sid 142.

den var att i Sverige fanns inget rikstäckande parti av någon större varaktighet som fångade upp dessa stämningar. Däremot utgjorde de lokala svenska missnöjespartierna i Skåne ett slags nyliberal opposition. Typiska frågor som drevs av dessa partier var kamp för reklamradio och fri försäljning av alkoholhaltiga drycker i vanliga livsmedelsaffärer. Dessa åsikter fördes fram bland annat av Skånepartiet och Centrumdemokraterna (för övrigt ett partinamn som också lånats från den danska politiken).

Det fanns även en svensk variant av Framstegspartiet bland annat i Skåne, en avdelning som fick en hel del röster låg i Landskrona som långt senare blev Sverigedemokraternas starkaste fäste i landet (med över en femtedel av rösterna). Fram till början av 2000-talet fanns det lokala missnöjespartier med främlingsfientlig inriktning i mer än varannan skånsk kommun. Efter valet 2006 har Sverigedemokraternas representation i alla skånska kommuner utom Vellinge och har sugit upp flera av de tidigare partierna.²³

För Sverigedemokraterna fanns frågan om invandringen med redan från starten. Partiet har rötter i antiinvandringskampanjen Bevara Sverige Svenskt (BSS) som bildades kring slutet av 1970-talet av en grupp män med bakgrund i olika nazistiska och fascistiska sekter. De hade bestämt sig för att tona ner arvet från Hitler och Mussolini och börja fokusera på kampen mot det mångkulturella samhället. Sådär stod det i BSS:s första flygblad:

För varje år blir svenskarna allt färre. Om fyra år finns inget svenskarnas Sverige. Invandrarna och deras ättlingar har totalt ockuperat Sverige. Med kanske en turk som diktator och en neger som utrikesminister. Folket blir då

23 Lodenius, Anna-Lena: *Slutna landskap*, Ordfront, 2000:3.

*ett chokladbrunt blandfolk som inte talar svenska utan olika språk huller om buller.*²⁴

1985 bildade Bevara Sverige Svenskt och det svenska Framstegspartiet alliansen Sverigepartiet som lika tydligt målade upp hotet från det mångkulturella samhället. Men inte heller Sverigepartiet fick särskilt många väljare, trots ett relativt stort intresse i medierna. Partiet splittrades efter bara något år.

I februari 1988 samlades ett tjugotal personer, delvis samma individer som var med vid bildandet av BSS, och bestämde sig för att bilda ett parti som till sist fick namnet Sverigedemokraterna. Den första riktiga partiledaren, Anders Klarström, var en före detta nazist som några år tidigare dömts för att ha ringt och hotat människor till livet. Han avlöstes 1995 av småbarnspappan Mikael Jansson, och först nu kunde man börja skönja det som så småningom skulle bli dagens SD.

Mikael Janssons vision var att skapa ett ”seriöst demokratiskt nationellt riksdagsparti”, och då var det viktigt att inte stöta bort de vanliga väljarna som aldrig skulle kunna tänka sig att rösta på ett parti med kopplingar till nazismen. Nu blev det förbjudet att bära uniformslänkande klädsel vid mötena. Men politiken ändrades inte särskilt mycket, fortfarande stod kampen mot mångkulturalismen i fokus och agitationen koncentrerades på att sprida överdrivna uppskattningar kring kostnaderna för invandringen och invandrares brottslighet.

Bångstyrig norsk proteströrelse blev slipat anti-invandringparti

Norska Fremskrittspartiet skapades, trots dagens framtoning som ett väl etablerat parti utan alltför extrem framtoning, också i ett sammanhang där den tidens nazister och fascister hade en självklar plats. FrP startades som ett parti döpt efter

24 Lodenius, Anna-Lena / Larsson, Stieg: *Extremhögern*, Tiden, 1994.

grundaren Anders Lange (det fullständiga namnet var Anders Langes parti til stærk nedsættelse av skatter, avgifter och offentlige ingrepp). Lange hade en märklig bakgrund i profascistiska grupper som kämpade mot kommunismen före och under andra världskriget. Han var motståndare mot nazismen och ockupationen mot Norge, men fascinerades av Mussolini och fascismen i Italien.

Anders Lange medverkade i ett flertal mer eller mindre seriösa försök att bilda politiska partier i Norge och umgicks i en brokig krets av nyliberaler, värdekonservativa och personer med nazistiska böjelser med det gemensamma att de vände sig mot vad de såg som en smysocialisering av landet. Lange blev en samlande person för vitt skilda grupper med mer eller mindre extrem framtoning. Men Anders Langes parti framträdde också som ett populistiskt missnöjesparti där de frågor som stod i förgrunden handlade om motstånd mot skatter och statliga ingrepp.

Anders Langes parti fick sitt genombrott samma år som Glistrup ställde upp sitt första framgångsrika val i Danmark. Men valresultatet var blygsammare, totalt fick partiet 5 procent av rösterna vilket räckte till fyra mandat i Stortinget. Redan året därpå dog Anders Lange plötsligt, vilket medförde en kris för partiet. Vändningen kom först efter att Carl I Hagen valts till partiledare 1978, en post som han behöll i 28 år.

Hagen tog på sig uppgiften att försöka ombilda Langes bångstyriga proteströrelse till ett mer ordinärt parti, en uppgift som i viss mån liknar det uppdrag som Pia Kjærsgaard tog på sig i Danmark. Men Hagen byggde till skillnad från Kjærsgaard vidare på den tidigare partiorganisationen som fick ett nytt namn: Fremskrittspartiet.

Genombrottet för FrP kom efter en intensiv valkampanj 1981 partiet återerövrade de förlorade platserna i Stortinget. Kring mitten av 1980-talet tog även FrP en tydligare ställning i invandringsfrågan och den dominerade valrörelsen 1987.

– De asylsökande är på väg att ta över vårt fädernesland, hävdade Carl I Hagen och läste högt ur ett brev som han påstod avslöjade att en hittills okänd grupp var i färd att förvandla Norge till en muslimsk stat. Brevet visade sig senare vara ett falsarium.²⁵

Fremskrittspartiet ville slopa all u-hjälp och anslag till kultursektorn. Men partiet fiskade också röster på mer allmänna krav som högre pensioner, lägre bensinpriser, minskad skatt och nedskärningar av den offentliga sektorn.²⁶

Dansk Folkeparti får allt mer makt och inflytande

Dansk Folkeparti har suttit nära makten under mer än hälften av de år som gått sedan partiet bildades. Sedan 2001 ingår DF i underlaget för den borgerliga regeringen, men utan ministerposter. Det var i början av 2000 som partiledaren för borgerliga Venstre Anders Fogh Rasmussen meddelade att hans parti kunde tänka sig att samarbeta med DF om det skulle behövas för att få politisk majoritet efter valet följande år.

Skälet till att DF bjöds in var delvis det instabila parlamentariska läget som gjort att de borgerliga partierna aldrig kunnat sitta kvar mer än en mandatperiod efter en valseger. Men DF uppfattades också som ett stabilt och dugligt parti som det nog skulle gå att samarbeta med, till skillnad från föregångaren Fremskridtspartiet som präglades av inre strider och bångstyriga personer. Fogh Rasmussen ingick dessutom i en grupp inom partiet som försökt skärpa invandringspolitiken.

Socialdemokraterna var vid den här tidpunkten förlamade av inre strider som bland annat handlade om att det fanns en stor oenighet kring migrationspolitiken. Valet 2001 var det första där en klar majoritet av LO-medlemmarna röstade borgerligt. De röstade framför allt på Venstre och DF.²⁷

25 Lodenius, Anna-Lena / Larsson, Stieg: *Extremhögern*, Tiden, 1994, sid 240 ff.

26 Lodenius, Anna-Lena / Larsson, Stieg: *Extremhögern*, Tiden, 1994, sid 240 ff.

27 Meier Carlsen, Erik: *Danska sjukan*, ingår i Uvell, Markus: *Folkhemspopulismen*, Timbro, 2010, sid 163.

2001 var också året då World Trade Center i New York attackerades av muslimska terrorister, en händelse som präglade politiken och ökade rädslan för muslimsk invandring. Sommaren 2003 antog Danmark en ny migrationslag som var betydligt strängare och syftade till att begränsa antalet immigranter. Den innebar bland annat att villkoren för den som vill komma till Danmark som maka/make skärptes. Båda måste ha fyllt 24 år, deras gemensamma anknytning till landet måste vara större än deras gemensamma anknytning till något annat land och dessutom finns krav på bostadsinnehav och försörjningsmöjligheter.

Den som vill ha permanent uppehållstillstånd får nu vänta sju år mot tidigare tre och den som begått ett allvarligt brott kan inte få permanent uppehållstillstånd över huvud taget. Den som begått ett mindre brott får vänta längre på uppehållstillstånd. Dessutom infördes en dansk språkstest.

Det var början på en förändringsprocess som fått stora konsekvenser. Den danska invandringslagstiftningen har rivits upp totalt 13 gånger sedan 2001, det har alltså skett en väsentlig ändring av lagen i genomsnitt var åttonde månad. Därutöver har reglerna för att få ett danskt medborgarskap ändrats fem gånger under perioden. Detta har skapat en situation av stor rättsosäkerhet för alla som försöker leva upp till kraven men som i många fall omöjligt kan veta vad det är som gäller för stunden.²⁸

24-årsregeln och anknytningskravet har kritiserats av internationella institutioner som FN:s organ för flyktingfrågor UNHCR och Europarådet för mänskliga rättigheter. Det första året efter det nya regelverket införts minskade antalet asylsökande dramatiskt. Dansk Folkeparti gick 2010 ut med kravet att höja åldersgränsen till 28 år men har haft svårt att få de andra borgerliga partierna med sig på en sådan generell höj-

28 LO: *Ugebrevet A4*, nr 12, 2010-03-20.

ning. Men det finns visst stöd för att tillämpa en högre ålder för invandrare från vissa länder.²⁹

Förslag till en mer restriktiv migrationspolitik utvecklades dock redan under den socialdemokratiska regeringen. Flera förslag hade interna förespråkare, men hade inte vunnit gehör hos den socialdemokratiska ledningen. Dock gav den socialdemokratiska ledaren och statsministern Poul Nyrup Rasmussen dubbla budskap. Han kritiserade Dansk Folkepartis invandringspolitik samtidigt som han avskedade inrikesministern Birte Weiss och ersatte henne med Thorkild Simonsen, före detta borgmästare i Århus och en av flera borgmästare som förespråkade en strängare invandringspolitik.

År 2001 förlorade socialdemokratin makten och efter interna strider lyftes Mogens Lykketoft fram som en kompromisskandidat att överta partiledarskapet 2002. Lykketoft valde att av "strategiska" skäl inte ta strid med Foghregeringens strängare invandringspolitik. Det gjorde att Socialdemokraterna hamnade i konflikt med Socialistisk Folkeparti och Radikale Venstre, som var de partier som skulle kunna utgöra underlaget i en framtida vänsterregering. Radikala Venstre var tydligast i sin kritik och ifrågasatte hela tanken på samarbete med Socialdemokraterna.

2005 ersattes Lykketoft med Helle Thorning-Schmidt, som även hon förklarade sig stödja den stränga migrationspolitiken. Hon förklarade också att DF måste betraktas som ett parti bland alla andra som Socialdemokraterna visserligen var oeniga med, men ändå kunde tänka sig att förhandla med.³⁰

Kort efter valet 2005 inträffade nästa kris: Publiceringen av de så kallade Muhammedteckningarna i danska Jyllandsposten som ytterligare spädde på mångas rädsla för de muslimska invandrarna.

29 Fürstenberg, Claes: *Utlänningspolitiken är det största debattämnet*, Sydsvenskan.se, 2010-08-12.

30 Meier Carlsen, Erik: *Danska sjukan*, ingår i Uvell, Markus: *Folkhemspopulismen*, Timbro, 2010, sid 168–169.

2005 segrade den borgerliga alliansen för andra gången med stöd av Dansk Folkeparti, det var första gången i dansk historia som en borgerlig regering suttit i mer än en mandatperiod utan att Socialdemokraterna tagit tillbaks makten.

Nu vände även Socialistiskt Folkeparti och gjorde klart att de kunde tänka sig att stödja en socialdemokratisk regering även om det innebar en sträng form av migrationspolitik. Partiet har därefter gått framåt rejält i de allmänna valen. Kritikerna menar att Socialistiskt Folkeparti gått så långt att det i dag började närma sig den retorik som till och med Dansk Folkeparti mer och mer övergett.³¹

Idag finns i stort sett bara några mindre partier i Danmark som förespråkar en annan syn på migrationspolitiken och de balanserar på gränsen till att hamna utanför Folkepartiet: Radikale Venstre (ej att förväxla med det borgerliga partiet Venstre som sitter i regeringen) och vänstersocialistiska Enhedslisten. Dessa har sammanlagt mindre än 10 procent av rösterna.

Socialistisk Folkepartis partiledare Villy Søvndal har gjort uttalande om att den muslimska rörelsen Hizb-ut-Thrir ”skall dra åt helvete” och att integrationsproblemen i Danmark inte bara kan skyllas på sociala problem utan att det också finns kulturella förklaringar. Även dessa uttalanden tycks ha stärkt stödet för SF. Helle Thorning-Schmidt förklarade att det fanns en bred politisk enighet bakom Søvndals uttalanden.³²

Vänsterkommentarerna handlade mycket om att SF är ett parti som kan utmana DF i flyktingfrågan och bana väg för en vänsterregering. Faktum är att SF håller på att byta plats med Socialdemokraterna som är nere på drygt 20 procent av rösterna medan SF ligger alldeles under samma nivå. Samtidigt har SF:s hållning skapat intern kritik och en skarpare oenighet inom vänstern.

31 Meier Carlsen, Erik: *Danska sjukan*, ingår i Uvell, Markus: *Folkhemspopulismen*, Timbro, 2010, sid 21.

32 Sundström, Lena: *Världens lyckligaste folk*, Leopard förlag, sid 111.

Venstres partiledare statsminister Anders Fogh Rasmussen gav också Sövnadal sitt stöd:

– Jag är inte särskilt tillfreds med utvecklingen i värdedebatten, och jag ser med stor tillfredsställelse att Villy Sövnadal efter ett par kullerbyttor, ett par saltomortaler och en kovändning – det man i sportens värld visst kallar en tredubbel Villy – har landat på den riktiga sidan i värdedebatten.³³

Huvudfrågan för DF är inte längre skatter och avreglering. Partiet kämpar framför allt för en restriktiv invandrings- och flyktingpolitik och mot islam. Men Kjærsgaard vill till skillnad mot Glistrup bygga ut delar av den offentliga sektorn. Journalisten Erik Meier Carlson, som medverkar i boken "Folkhemspopulismen" med en text om Dansk Folkeparti, tror detta kan ha medverkat till att den borgerliga regeringen nästan ställt in privatiseringen och outsourcingen av offentlig sektor.³⁴

Många anser att den lugnare parlamentariska situationen gjort att Danmarks ekonomi varit stabil och att arbetslösheten, trots finanskrisen, hållit sig på en relativt låg nivå. Men lugnet har haft ett pris och DF har fortsatt med provocerande utspel och reklamkampanjer mot den muslimska minoriteten. Kritikerna menar att de övriga partierna i Danmark dessutom numera ligger oanständigt nära DF i migrationsfrågor och att även vänsterblocket dragits sig närmare i en förhoppning att vinna tillbaks väljare. (Ett ämne som vi återkommer till i avsnittet kring arbetarrörelsens strategier gentemot högerpopulisterna.)

Tim Knudsen, professor i statskunskap vid Köpenhamns universitet, menar att den borgerliga regeringen försatt sig i en situation där de inte längre har något val. De behövde stödet för att få majoritet och kan inte undvara det om de vill fortsätta regera.

33 Sundström, Lena: *Världens lyckligaste folk*, Leopard förlag, sid 112.

34 Meier Carlsen, Erik: *Danska sjukan*, ingår i Uvell, Markus: *Folkhemspopulismen*, Timbro, 2010, sid 181.

– Det var inte vad de hade önskat, men Fogh Rasmussen såg möjligheten. De betalar ett pris hela tiden i form av utlänningspolitiken. Regeringen betalar för arbetsro. Vi har den längst sittande regeringen i dansk historia sedan 1953, de har suttit i 9 år. Formellt har vi inte en flerpartiregering, men i realiteten är det det vi har.

Socialdemokraterna i Danmark har stött de flesta av förändringarna mot en stramare invandrings- och flyktingpolitik. Det framförs inga krav vare sig från höger eller vänster för att ta bort 24-årsregeln, i stället kommer nya åtstramningar som att återförenade makar från och med våren 2010 inte får ta emot socialbidrag på tre år eller att asylsökande som åker på besök till sitt forna hemland mister sitt uppehållstillstånd under tio år.³⁵

Sverigedemokrater i allt fler kommuner

Sverigedemokraterna har vuxit stadigt val från val allt sedan starten 1988, men aldrig varit ens i närheten av den position som systerpartierna i de Skandinaviska grannländerna har.

I början av 1990-talet ökade antalet asylsökande kraftigt, vilket bland annat hängde samman med kriget i det forna Jugoslavien. 1992 tog Sverige emot över 80 000 asylsökande, vilket är det högsta antalet någonsin under ett och samma år.

Även antalet beviljade uppehållstillstånd blev rekordhög under de närmaste åren, vilket är en faktor som kan sättas i samband med den intensifierade debatten. Närvaron av dessa flyktingar blev särskilt påtaglig eftersom de ofta togs emot på stora flyktingförläggningar. Emellanåt var dessa dessutom placerade i mindre kommuner där flyktingarna kom att bli ett dominerande inslag.

I valet 1991 fick SD sina första två mandat i två små kommuner där det krävdes relativt låga röstetal. 1994 valdes SD också in i Trollhättan som under några år präglats av främ-

35 Fürstenberg, Claes: *Utlänningspolitiken är det största debattämnet*, Sydsvenskan.se, 2010-08-12.

lingsfientliga stämningar som har resulterat i en nerbrunnen moské och flera uppmärksammade misshandelsfall. En lokal representant för SD dömdes för en sällsynt grov misshandel av en somalisk flykting.

Det stora språnget tog partiet i valet 2002 då man mer än tredubblade röstetalet (från cirka 20 000 röster till ungefär 75 000 röster). I valet 2006 landade rösterna i riksdagsvalet på nästan 1,5 procent. Men framför allt erövrades åtskilligt många fler kommunala mandat, från 49 till 281 mandat. Våren 2005 tillträdde den nuvarande partiledaren Jimmie Åkesson från Sölvesborg. Opinionssiffrorna har länge pekat på att SD kan ta sig in i den svenska riksdagen i valet i september.

Idag vill Sverigedemokraterna som nämnts hellre jämföras med Dansk Folkeparti än med British National Party och de andra mer extrema högerpopulistpartierna, och diskuterar hellre kulturella skillnader än olika ras och hudfärg. Men det hindrar inte att SD-representanter i slutet av mars 2010 deltog i ett möte i Ruhr-området för att diskutera hur man ska driva igenom en EU-lagstiftning mot byggandet av moskéer. Mötet var upptakten till en europeisk namninsamling och där deltog förutom SD även bland andra belgiska Vlaams Belang, österrikiska FPÖ och franska Nouvelle droite populaire, ett utbrytarparti från Front national.³⁶

Fremskrittspartiet vill sätta sprätt på oljepengarna

Trots att Fremskrittspartiet är Norges tredje största parti med över en femtedel av rösterna har det inte fått samma inflytande som Dansk Folkeparti i Danmark. Anledningen är att högerblocket hittills valt att inte ta med FrP i regeringsunderlaget. Däremot har FrP deltagit i styret i flera norska kommuner. I Oslo var FrP det ledande partiet 1990–1991. Då var fremskrittspartisten Peter N. Myhre borgmästare.

36 Andersson, Christoph: *Föreningsmöte i populistklubben*, Sydsvenskan, 2010-04-25.

1987 mobiliserade Frp mot den "liberala" migrationslagstiftningen och fick ett genombrott med 12,3 röster i kommunalvalet. Antalet asylsökande låg dock på en mycket låg nivå. 1983 tog Norge endast emot 200 individer, 1987 hade siffran ökat till 8 600, något som FrP uppfattade som många i det relativt glest befolkade landet.³⁷ Det finns samtidigt inga belägg för att det var invandringen i sig som drev fram främlingsfientliga opinioner, de främlingsfientliga attityderna var inte särskilt vanliga i områden av landet med mer omfattande invandring.

I Stortingsvalet 1989 erövrade FrP 13 procent av rösterna, det räckte till en position som landets tredje största parti. Vid Stortingsvalet 2009 fick FrP hela 22,9 procent av rösterna.

Även FrP har försökt värva röster genom att uppmana till ökade satsningar på välfärd. Den norska ekonomin är ju god, mycket tack vare oljan. Men enligt FrP borde mer av oljepengarna kunna användas för att förstärka den offentliga sektorn. Redan 1997 mobiliserade FrP i parlamentsvalet till stortinget under parollen "Använd oljeöverskottet till folkets välfärd"

Trots höga röstetal, och att FrP framstår som ett mindre extremt och inte särskilt stigmatiserat parti, är som nämnts de övriga partierna i Norge kallsinniga till samarbete. Men nya partiledaren Siv Jensen, som tillträdde efter att Hagen avgått 2006, arbetar hårt för att beveka Höyre och är optimistisk över möjligheterna.

FrP:s mål är att fortfarande att reducera den offentliga sektorns inflytande och istället öka friheten för den enskilde individen. En huvudfråga för FrP är självklart också att minska invandringen, argumenten för detta är främst ekonomiska. FrP påstår att Norge inte har råd med en invandring av nuvarande omfattning om välfärden ska kunna behållas.

Trots att FrP framstår som mer nyliberalt än SD och DF har partiet också glidit i värdekonserveriv riktning. 1994 lämnade

37 Meier Carlsen, Erik: *Danska sjukan*, ingår i Uvell, Markus: *Folkhemspopulismen*, Timbro, 2010, sid 185.

FrP:s nyliberala falang partiet och bildade Fridemokraterna, ett parti som aldrig slog igenom. Efter den utbrytningen stärktes den socialkonservativa framtoningen av FrP. Ofta talar FrP:s företrädare med kluven tunga, de säger att de å ena sidan vill minska den offentliga sektorns makt, å andra sidan lovar de mer pengar till skola, äldreomsorg etc.

Medierna och högerpopulisterna

Högerpopulistiska partier är ofta skickliga på att utnyttja medierna och dra nytta av dessa i sin kontakt med väljarna. Statsvetaren Tim Knudsen i Danmark berättar om hur Dansk Folkeparti ofta utnyttjat förhandlingarna med regeringen inför ekonomiska försämringar genom att höja graden av offentlighet och bjuda in medierna. När andra partier förhandlar på liknande sätt sker detta ofta i det fördolda, men så fort DF dyker upp på scenen blir exponeringen stor och partiets företrädare försitter inga chanser att försöka visa upp att de för en hård kamp för samhällets svaga. Även om resultatet till sist inte blir gynnsamt för dessa grupper ska det ändå verka som att DF:s representanter verkligen försökte mildra de nedskärningar som andra ville driva igenom.

Det åtstramningspaket som lades fram våren 2010 följdes av liknande artiklar i medierna, men efteråt har väljarna uppmärksammats på att DF också är i högsta grad medskyldigt till försämringarna. Anledningen är till stor del att den danska arbetarrörelsen varit så offensiv i sina protester att medierna känt sig tvingade att rapportera även om dessa.

Åtskilliga är de högerpopulistiska partier som bildats i eller i samverkan med medierna. Mogens Glistrup lanserade först sina åsikter och sedan sitt parti inför öppen ridå i TV och tidningar och det samma gällde Anders Lange i Norge. Ny demokrati kom till genom ett antal händelser iscensatta av medierna där bland annat en direktsänd TV-debatt inför vilken man beställt en opinionsundersökning om hur många som kunde tänka sig att rösta på det nya partiet spelade en viktig roll. Det visade att det fanns oerhört många som *kunde tänka sig* att göra detta, de hade alltså inte sagt att det faktiskt *skulle* rösta på partiet vilket sannolikt gett ett betydligt lägre resultat.

SD har inte varit lika typiska i det avseende men det är lätt att se att partiet gynnats av hur medierna hanterat de frågor som partiet tar upp. En konkret orsak till SD:s exceptionella valresultat i Landskrona var enligt många den artikelserie i Landskrona Posten om invandrare och brottslighet som föregick valet:

– Många av artiklarna var fördomsfulla och ensidiga. En artikel hade rubriken 'Vi har våldet i blodet', berättar Ann-Sofie Garsén, aktiv i projektet "Jobbare mot rasism" i Landskrona.³⁸

I texten intervjuades unga kosovoalbaner som påstod att de redan i hemlandet begått grova brott. Vad som däremot inte framgick var att de flesta av dem inte var äldre än 7–8 år när de kom till Sverige. Artikelserien bidrog till att piska upp en panikstämning. I efterhand fick den hård kritik, bland annat av medieforskaren Ylva Brune.³⁹

Även medieforskaren Gunilla Hultén, som granskat 50 års svensk nyhetsjournalistik när det gäller skildringen av flyktingar och invandrare lyfte fram Landskrona postens rapportering.⁴⁰

– Landskrona Postens uppmärksammade artikelserie i våras om gängvåldet är ett exempel på att motsättningar och skillnader mellan "svenskar" och "invandrare" understryks och vidmakthålls. Även vid rapportering om exempelvis våld mot kvinnor med utländsk bakgrund finns en tendens att ställa "våra, svenska, överlägsna värderingar" mot "en patriarkal och våldsam kultur".

Gunilla Hultén menar att journalisterna alltför lätt anpassar sig efter politikernas och myndigheternas språk i rapporteringen om invandringen. Hon anser att det rådde i stort sett

38 http://hd.se/landskrona/2006/03/12/vi_har_vaaldet_blodet/.

39 Journalisten, 7 november 2006: "Landskrona Posten granskad".

40 Hultén, Gunilla: *Främmande sidor. Främlingskap och nationell gemenskap i fyra svenska dagstidningar efter 1945*.

partipolitisk samstämmighet om den svenska migrationspolitiken fram till slutet av 90-talet. Men i de två senaste valen har denna enighet brutits av Folkpartiet, som kommit med flera förslag som kritiserats för att vara främlingsfientliga.

Tillsammans med Sverigedemokraternas framgångar har det banat väg för mer öppet högerpopulistiska tongångar i såväl den allmänna debatten som i nyhetsrapporteringen, enligt Gunilla Hultén som ser hur det koloniala arvet lever vidare i hur medierna hela tiden delar upp befolkningen i "vi svenskar" och "de med annan etnisk bakgrund".⁴¹

En återkommande föreställning är att medier i Danmark skulle skriva om fler aspekter av integrationspolitiken än medierna i Sverige, i synnerhet att danska medier oftare skulle koppla samman invandring och kriminalitet. Det saknas emellertid forskning som systematiskt gör denna form av jämförelse. Gunilla Hultén tvivlar också på att det råder någon tydlig skillnad mellan medierna i de två länderna.

– Däremot råder en annorlunda politisk situation i Danmark jämfört med Sverige. Politikerna där uttrycker sig grövre. När medierna sedan rapporterar vad politikerna säger blir därför ordvalet ett annat i Danmark än i Sverige.

Även i nyhetsrapporteringen finns en "invandringskritisk bevakning", där exempelvis invandring kopplas samman med brottslighet. Quick Response, en självständig redaktion som granskar den svenska medierapporteringen om invandring, har reagerat på att artiklar om brott "ofta innehåller information om var de misstänkta är födda – också när kopplingen är långt ifrån glasklar".⁴² Quick Response har även påvisat att det förekommer en generell "etnifiering" i nyhetsrapporteringen.⁴³ Medieforskaren Gunilla Hulténs teorier är att medier ofta

41 Berthelson, Lisa: *Journalister apar efter politikers språk*, Quick Response, 2006-12-05.

42 Se: <http://quickresponse.se/artiklar/2003/juli/publicering-av-etnicitet-motiveras-olika/>.

43 Se bland annat: <http://quickresponse.se/artiklar/2002/september/mediechefer-tror-att-etnicitet-publiceras-allt-oftare/>.

känner sig tvingade att tillfredsställa olika lokala opinioner i rädsla över att annars tappa läsare.⁴⁴

Gunilla Hultén menar vidare att flera svenska medieredaktioner har fört en medveten diskussion om hur de ska skildra kriminalitet. Det har lett till att flera redaktioner har beslutat att inte skriva ut förövarens etniska eller nationella bakgrund i samband med brott. Medierna anser att detta saknar relevans.

– Orsakerna är flera. Vid ett antal tidigare fall skrev medierna om förövarnas etniska bakgrund, men fick kritik. Efter "kriget mot terrorismen" har man också blivit mer försiktig med att skriva ut om människor är muslimer. Medier vill inte bidra till att fördjupa uppdelningen mellan människor. Andra faktorer som påverkar rapporteringen är att medierna har allt fler journalister med utländsk bakgrund och att de stora medie företagen antagit genomtänkta mångfaldsplaner.

Den tidigare pressombudsmannen Olle Stenholm var starkt engagerad i frågan om när etnisk bakgrund ska skrivas ut i samband med brottslighet. Han menade att det fanns en "slentrianmässighet" i att skriva om den etniska bakgrunden. Stenholm betonade samtidigt att det ibland faktiskt kan vara befogat att skriva om den etniska bakgrunden, men att redaktionerna måste kunna motivera sitt val. "Tanklösa publiceringar" kan bidra till att "gödsla fördomar mot hela folkgrupper", menade Stenholm⁴⁵.

Vid sidan av de redaktionella texterna förekommer mängder med insändare i lokalpressen kring invandringsfrågor.⁴⁶ Under senare år har insändarna dessutom kompletterats med en livlig och ofta hätsk debatt om invandringen i kommentarfälten på tidningarnas webbupplagor. Mycket sällan censurerar tidningarna i kommentarerna.

44 Telefonintervju, 18/8, 2010.

45 Se: <http://quickresponse.se/artiklar/2003/juli/publicering-av-etnicitet-motiveras-olika/>.

46 Denna tendens är inte ny. Se genomgången av invandringskritiska insändare i "Svenskar-na först?", Anna-Lena Lodenius & Mats Wingborg, Atlas, 1999.

En skillnad mellan danska och svenska medier är emellertid omfattningen av rapporteringen. Dansk Folkeparti har bidragit till att migrationsfrågorna fått ett enormt genomslag i de danska medierna. Periodvis har ungefär hälften av medierapporteringen handlat om problematik och händelser som på ett eller annat sätt kan kopplas till invandring, migrationspolitik etc.⁴⁷ Detta har emellertid skett samtidigt som migrationsfrågorna mer eller mindre hamnat i bakgrunden i den politiska debatten på senare år. Det kan bero på att det numera finns en bred samstämmighet mellan de flesta av de danska partierna i migrationsfrågor, de partier som har en avvikande syn lockar färre än 10 procent av väljarna.

47 Sundström, Lena: *Världens lyckligaste folk*, Leopard, 2010.

Varför växer populistpartierna i Skandinavien?

Det finns stora likheter mellan de skandinaviska länderna. Det finns ett jämlikhetsideal som präglar politiken och som medfört höga skatter, välfärd och en jämställdhet som är hög i alla internationella jämförelser. De tre länderna är stabila demokratier och det finns en tydlig höger-vänsterdimension i politiken. Dessutom är det i hög grad sekulariserade länder där kyrkan och religionens makt minskat i betydelse. Nordbor röstar mer än på andra håll, Danmark har det högsta valdeltagande i världen.⁴⁸

Men det finns också stora skillnader. En uppenbar sådan är att Norge och Danmark var ockuperade av Nazi-Tyskland under det andra världskriget medan Sverige klarade att stå utanför kriget. Det har förmodligen medfört att nazistiska organisationer haft lättare att övervintra i Sverige, medan man gick hårdare åt dem som sågs som landsförrädare i Norge och Danmark. Möjligen är detta en förklaring till att de moderna nazistiskt influerade grupperna är större i Sverige än i resten av Skandinavien. Det var i sådana miljöer som Sverigedemokraterna uppstod.

Människor i Norden har det bättre än på många håll i världen, men samtidigt finns grupper som upplever att det går utför med den stabila värld som de trodde på. En del kopplar hotet om ökad otrygghet till globaliseringen och flytt av produktion till låglöneländer och ökad migration. De skandinaviska RHP-partierna försöker att exploatera denna oro.

De ekonomiska förutsättningarna skiljer sig samtidigt åt, Danmark har klarat finanskrisen relativt väl och Norges ekonomi är mycket gynnsam på grund av oljan, medan den svens-

⁴⁸ Meier Carlsen, Erik: *Danska sjukan*, ingår i Uvell, Markus: *Folkhemspopulismen*, Timbro, 2010, sid 231.

ka ekonomin har fallit kraftigt. Norges BNP är idag lika hög som Sveriges trots en betydligt mindre folkmängd. Även när det gäller arbetslösheten är skillnaderna påtagliga. Arbetslösheten i Sverige har under 2000-talet varit betydligt högre än i Danmark och Norge. Trots dessa skillnader när det gäller ekonomi och arbetslöshet är stödet för RHP-partier svagare i Sverige än i Danmark och Norge. En slutsats är att det inte existerar något enkelt samband mellan ekonomisk kris och arbetslöshet å den ena sidan och framväxten av RHP-partier å den andra. Andra faktorer som förefaller avgörande är den inhemska politiska scenen och RHP-partiernas karaktär (där svenska SD har en annan historisk bakgrund än DF i Danmark och FrP i Norge⁴⁹).

De Skandinaviska länderna har haft starka arbetarrörelser och de har haft starka karismatiska ledare som Hand Hedtoft och HC Hansen i Danmark, Per Albin Hansson och Tage Erlander i Sverige och Einar Gerhardsen i Norge. Den svenska Maktutredningen pekar på den historiska kompromiss som kännetecknar de skandinaviska samhällena där en borgerlig elit accepterar arbetarklassens politiska dominans, men arbetarklassen avstår från att förstatliga näringslivet.

Erik Meier Carlsen argumenterar för att Fremskridtspartiet, och senare Dansk Folkepartis framväxt kan ses som en reaktion på det danska EG-medlemskapet och den strid som präglade socialdemokraterna i denna fråga. Det handlade om en förändring av socialdemokraternas identitet och framtoning, anser Carlsen.⁵⁰

Det viktigaste belägget för detta är att det sammanföll i tid. Fremskridtspartiet diskuterade inte alls Europafrågor, vare sig EG-medlemskapet eller invandringen fanns på agendan de

49 SD uppstod ur rörelsen Bevara Sverige svenskt (BSS) och har därigenom "bruna" rötter, medan DF och FrP startade som populistiska missnöjespartier.

50 Meier Carlsen, Erik: *Danska sjukan*, ingår i Uvell, Markus: *Folkhemspopulismen*, Timbro, 2010, sid 134.

första tio åren. Högerpopulister fick framgångar både i Danmark och i Norge i början av 1970-talet. Norge är fortfarande inte med i EU.

Däremot fanns inga motsvarande partier i Sverige på rikspanet. Sociologen Jens Rydgren anser att de missnöjda väljarna i Sverige föredrog ett annat oprövat alternativ: en borgerlig regering. En stor förändring efter 40 års socialdemokratiskt maktinnehav (den borgerliga regeringen satt åren 1976–81). Först när det visade sig att regeringsskiftet inte medförde några stora och omdanande förändringar fanns behov för ett populistiskt alternativ, anser Jens Rydgren.

Sociologerna Björn Fryklund och Tomas Peterson menar att Centerpartiet, med rötter i det gamla Bondeförbundet, under slutet av 1960- och början av 1970-talet fungerade som ett ställföreträdande missnöjesparti i Sverige. De anser att Centerpartiets framgångar är en förklaring till att Sverige aldrig fick något populistiskt parti liknande de som bildades i de övriga skandinaviska länderna. Grunden för Centerpartiets expansion utanför landsbygden var att man byggde upp en vision utifrån de principer som styrte organiserandet av landsbygdssamhället.

”Mot tillväxtsamhället ställdes decentralisering, lokalt styre och självständighet, kvalitet mot kvantitet, bevarandet mot framåtskridandet”, skriver Björn Fryklund och Tomas Peterson i en rapport om det som hände kring folkomröstningen kring flyktningmottagandet i Sjöbo. I bonderörelsen fanns även en tradition av till exempel byalag som inte låg långt ifrån populisternas tanke om direkt demokrati, något som bland annat manifesteras i kraven på folkomröstningar.⁵¹

Först 1991 kom Ny demokrati som uppfyllde alla kriterier på ett typiskt populistparti av det klassiskt nyliberala slaget. Det föll på att det saknade organisatorisk stadga. En teori som

51 Fryklund, Björn / Peterson, Tomas: *’Vi mot dom’: Det dubbla främlingsskapet i Sjöbo*, Lunds universitet: Lund University Press, CESIC studies in international conflict 2, 1989.

framförts i den svenska debatten är att väljarnas besvikelse över Ny demokrati vaccinerade svenskarna för att testa nya liknande partibildningar under ett antal år. Nystartade Sverigedemokraterna fick en trög start.

Jens Rydgren, professor i sociologi, försöker komplicera processen kring hur högerpopulistiska partier kan växa genom att ange ett antal grundförutsättningar i boken *Från skattemissnöje till etnisk nationalism*.⁵² Det första är *omstrukturering*, vilket innebär att väljarnas röstningsbeteende struktureras efter nya principer. En förändring som gynnar främlingsfientliga högerpopulistiska partier är när socio-ekonomiska konflikter (det klassiska höger-vänster-perspektivet), blir mindre tydliga och ersätts av socio-kulturella konflikter (alltså frågor som rör etnicitet, familjepolitik, jämställdhet, sexualitet etc). Detta har även tagits upp en av rad andra forskare.

Ett kännetecken för de främlingsfientliga högerpopulistiska partierna är just att vänster-höger-dimensionen i politiken är oviktig i förhållande till den socio-kulturella dimensionen. Våldigt ofta hävdar företrädare för främlingsfientliga högerpopulistiska partier till och med att deras åsikter "varken är höger eller vänster". Många arbetarväljare är vänster i ekonomiska frågor men snarare konservativa, eller höger, i socio-kulturella frågor. Det gör att de känner sig politiskt vilsna om arbetarrörelsen överger sina klassiska vänsterståndpunkter i ekonomiska frågor som skatteutjämnningar, fokus på fördelning och satsningar på välfärd.

Den andra grundförutsättningen som Jens Rydgren pekar på är *avstrukturering*, vilket innebär att väljarna tappar sina gamla partiloyaliteter, exempelvis genom att klassröstningen minskar. Det öppnar vägen för partier med en anti-etablissemangsstrategi som förmår mobilisera de politiskt hemlösa. RHP-partierna har ofta en hög andel väljare som inte känner

52 Utgiven av Studentlitteratur, 2005.

sig riktigt hemma vare sig med höger- eller vänsterblocket, de kan vara tidigare soffliggare, förstagångsväljare eller ha bytt mellan blocken från val till val.

Har arbetarrörelsen förlorat sina rötter?

Dagens socialdemokrati och den tredje vägens politik kan uppfattas av väljarna som att arbetarrörelsen övergett sina rötter. Långa maktinnehav och företrädare som framstår som en del av samhällseliten svär mot den ursprungliga tanken om en gräsrotsrörelse som tillvaratar den lilla människan i samhällets intressen. Men utvecklingen mot en allt mer global värld där marknaden styr och där politiska beslut spelar allt mindre roll har också radikalt förändrat möjligheterna för en expansiv välfärdspolitik vilket också bidragit till bilden av en kraftlös vänster.

Den norska vänsterjournalisten Magnus E. Marsdal skriver i sin bok "Frp-koden" om hur Arbeiderpartiets ledarskikt fjärrmat sig från sina rötter och väljarna och därmed lämnat fältet fritt för högerpopulisterna. De lever på en ständig gräddhylla, tjänar bra, bor bra, går i Armanikostymer och frotterar sig med andra eliter i samhället.⁵³ Liknande resonemang kan föras kring socialdemokratin i Danmark. De tidigare "landsfäderna" kom i regel ur arbetarklassen, men sedan slutet av 1960-talet har akademiker allt mer kommit att ta över ledarskapet.

I Sverige har fortfarande 40 procent av de socialdemokratiska riksdagsledamöterna LO-bakgrund. Men även här finns en gammal kritik mot politikens professionalisering och att människor som övergår till politiskt arbete lämnar sina rötter och skaffar sig en annan identitet.

Under 1990-tal skedde en modernisering av de socialdemokratiska partierna. Sociologen Anthony Giddens försökte överbrygga motsättningarna mellan kapitalism och socialism

53 Har getts ut på svenska under titeln *Högerpopulismen dissekerad*, Celanders förlag, 2007.

med sin "tredje vägens politik" som influerade Tony Blair och andra socialdemokrater. Gerhard Schröder svarade med "Die Neue Mitte".

De nya arbetarledarna fokuserar på ekonomisk stabilitet och talar marknadens språk, de är för privatiseringar och outsourcing och är för EU-medlemskap och EMU. Enligt kritiker som Marsdal orienterade sig arbetarregeringarna höger samtidigt som väljarna allt oftare röstade på de riktiga högerpartierna, ett rött Europa blev allt mer blått. Kanske för att den mer marknadsanpassade socialdemokratin har förlorat lite av fotfästet i förändringsprocessen.

2010 publicerade Sverigedemokraternas ungdomsförbund en bild på sin hemsida där de fogat samman de övriga svenska partiernas symbol till en enda och beskriver dessa som falanger av samma parti. Helt i linje med den populistiska tanken att det egna partiet utgör det enda reella alternativet för väljarna om de önskar sig något radikalt annorlunda.

Även i Sverige håller de socio-kulturella dimensionerna i politiken på att få ett allt större utrymme, klassröstningen har försvagats och lojaliteterna till de politiska partierna har blivit svagare. Dessa förändringar skulle kunna gynna framväxten av ett främlingsfientligt högerpopulistiskt parti.

Teorier kring framgångarna för FrP

FrP har som nämnts successivt ökat sin väljarandel och i några opinionsundersökningar har det till och med varit Norges största parti. FrP är ett idag ett stort parti i hela Norge men särskilt stort på Västlandet. Statsvetare i Norge har pekat på flera förklaringar till FrP:s opinionsmässiga framgångar:

1. Under 1970-talet när beteckningen Anders Langes Partis parti bildades skedde en opinionsmässig förskjutning i Norge. Tilltron till statsapparaten som problemlösare minskade. Detta gynnade det nya partiet.
2. Den populistiska journalistiken, det vill säga en rappor-

tering som presenteras isolerat från de stora strukturerna, har fått ökad spridning. Det har i sin tur gynnat populism och missnöjespolitik.

3. FrP har haft en rad karismatiska ledare; Anders Lange, Carl I Hagen och Siv Jensen.
4. Norges oljeintäkter har skapat en grogrund för "petroleumpopulism". FrP hävdar att det är möjligt att använda oljepengarna både till att förbättra välfärden och sänka skatterna.
5. Av FrP:s väljare är det hälften som anger att partiets invandrarkritik är den främsta orsaken till att de röstar på partiet. Denna opinion har varit starkare i Norge än i Sverige.
6. FrP:s retorik går ut på att skapa en kontrast mellan "folket" och "eliterna", där eliterna inte bara har det materiellt bättre utan också "föraktar" folkets kultur och smak. Denna retoriska figur är ett centralt populistiskt element. En del forskare hävdar att den vunnit viss anklang. Journalisten Magnus E Marsdal menar att förklaringen till dessa stämningar är att skillnaderna mellan de politiska blocken är otydlig. Det får i sin tur människor att välja parti utifrån andra bevekelsegrunder än välfärd och fördelingsfrågor, då kan exempelvis invandringsfrågor få större tyngd i valet av parti.⁵⁴

54 Dessa förklaringar till FrP:s framgångar bygger på kapitlet "Høyrepopulisme på norsk", sid 79-108, av Anders Ravik Jupskås, i *Høyrepopulisme i Vest-Europa*, red Simonsen, Tor Espen mfl, Unipub, 2009. Se även *Högerpopulismen dissekerad*, Marsdal, Magnus, Celanders förlag, 2007.

Högerpopulisternas väljare

Populister har traditionellt bestått av en koalition av arbetarklass och mellanskikt. Men det finns en krass förklaring till högerpopulisternas särskilt fokuserar på en flirt med arbetarklassen. Med allmän och lika rösträtt är det svårt för ett parti att bli stort och inflytelserikt utan stöd från den arbetande befolkningen. Att de lyckas så väl i sitt uppsåt, och trots sin ofta högerorienterade politik, är däremot både förvånande och anmärkningsvärt.

Men arbetarklassen består ju av allt fler invandrare som inte i lika hög grad röstar med högerpopulisterna. Dessa blir alltså partier för vit manlig arbetarklass, och företrädesvis då i orter och regioner i stagnation och på tillbakagång enligt den forskning som finns att tillgå. Väljarunderlaget skiljer sig något, men inte särskilt mycket åt mellan de Skandinaviska länderna.

FrP marknadsför sig som ett ”parti för folkflertalet”. Väljarundersökningar i Norge visar också att FrP varit mest framgångsrika inom LO-grupperna inom den privata sektorn. Sociologiska undersökningar tyder på att FrP i hög grad är ett missnöjesparti. Väljarna har låg tilltro till politiker, till politiska partier och till Stortinget. I valet 2001 röstade 17,3 procent av arbetarna med Fremskrittspartiet men bara 12,3 procent av näringsidkarna.

Det danska Fremskridtspartiet försökte också framställa sig som det stora arbetarpartiet. Andelen arbetare bland väljarna växte. När Fremskridtspartiet fick sitt genombrott 1973 var antal arbetarväljare högre än för andra borgerliga partier. I slutet av 1980-talet utgjorde de en lika hög andel av partiets väljare som hos Socialdemokraterna. Dansk Folkeparti har ända sedan starten haft markant högre andel arbetarväljare än Socialdemokraterna.⁵⁵

55 Goul Andersen, Jörgen: *Danmark: Fremskridtspartiet och Dansk Folkeparti*. Ingår i antologin: Rydgren, Jens / Widfeldt, Anders, red.: *Från Le Pen till Pim Fortuyn*, Liber, 2004, sid 166.

Pia Kjærsgaard skriver i sin bok – *men udsigten er god* från 1998, det år då hennes parti kom in i Folketinget:

I dag har vi mange føre detta socialdemokrater med oss, det är en utveckling som verkar fortsätta och jag måste säga att den utvecklingen gläder mig. Socialdemokraternas gamla "kärnväljare" är ju av det rätta virket: socialt ansvarstagande människor, som hyser en djup kärlek till Danmark och som därför är skeptiska både till unionsutvecklingen och till utvecklingen mot ett multietniskt Danmark.⁵⁶

I nästa val 2001 var det fler arbetare som röstade till höger än till vänster, hela 61 procent av DF:s väljare kunde klassificeras som arbetare. Valanalytikerna talade om "en fullständig nedbrytning av den kollektiva mobiliseringen i arbetarklassen". DF:s väljare befann sig också längst ner på inkomststegen jämfört med andra partiers.⁵⁷

Föga förvånande har även Sverigedemokraterna försökt sig på att odla en image som arbetarparti. Vid SD:s riksårsmöte 2008 lyfte partisekreteraren Björn Söder fram två personer som "sannolikt skulle ha varit sverigedemokrater idag" om de levat. Den ena var författaren och Nobelpristagaren Selma Lagerlöf (1858–1940). Den andre den gamle socialdemokratiska ledaren Per-Albin Hansson.

Björn Söder citerade ur Per Albins folkhemstal från 1928 och ett fosterländskt tal efter krigsslutet 1945 och hävdade att det var Sverigedemokraternas vision av Sverige som Per Albin talade om.⁵⁸ Ett uttalande som väckte starka reaktioner bland många socialdemokrater som menade att Björn Söder totalt misstolkat vad folkhemmet handlade om: att jämna ut

56 Kjærsgaard, Pia: – *men udsigten er godt*, Peter Aschenfeldts Nye Forlag, 1998.

57 Sundtröm, Lena: *Världens lyckligaste folk*, Leopard förlag, 2010, sid 191.

58 Holmström, Mikael: *S och SD slås om Per Albin*, Svd, 2008-05-04.

sociala och ekonomiska skillnader. Inte skapa ett samhälle för människor som är så etniskt och kulturellt lika som möjligt, vilket SD ville få det till.

Undersökningar av SD:s väljare visar att det som i alla högerpopulistiska partier finns en klar överrepresentation av män. Kanske en reaktion på ett samhälle präglad av allt mer jämställdhet, skriver journalisten Per Wirtén i en skrift om främlingsfientliga partier i Holland.⁵⁹

Många av väljarna är unga, har kort utbildning, bor i mindre samhällen och har ofta bott på samma ställe hela livet. Många är också arbetslösa eller förtidspensionerade. De är nöjda med sitt liv men kritiska till samhället i övrigt, hur demokratin fungerar samt till EU. De beskriver sig som rätt ointresserade av politik, de flesta läser inga morgontidningar.⁶⁰

En svensk väljarundersökning från valet 2006 (SOM-undersökningen) visar att 66 procent av dem som röstat på SD var män, 63 procent definierade sig som arbetare vilket högre än både Vänsterpartiet och Socialdemokraterna, 34 procent hade enbart gått grundskolan (snittet för hela väljarkåren 21 procent), 63 procent uppgav att de vuxit upp på landsbygden. Det parti som SD tog flest väljare ifrån 2006 var Socialdemokraterna. (Det finns andra undersökningar som säger Kristdemokraterna tappade mest, men helt klart är att en hel del väljare gick från Socialdemokraterna till SD).

Möjligen är en förändring på gång, nyare statistik visar att partiet når ur mer bland medelklassen. Det finns en tendens mot högre inkomster och högre utbildning, men fortfarande är nivån klart lägre än andra partier hävdar Mikael Ekman och Daniel Pohl i en ny bok om SD som kom ut sommaren 2010.⁶¹ Det skulle i så fall betyda att SD skiljer sig klart från

59 Wirtén, Per: *Det populistiska laboratoriet – Nederländerna inför valet*, Ny Tid, 2010:3.

60 Bengtsson, Håkan A.: *Högerpopulismens kärna*, ur antologin Bengtsson, Håkan A. red.: *Högerpopulismen*, Premiss, 2009, sid 57.

61 Ekman, Mikael / Pohl, Daniel: *Ut ur skuggan – en kritisk granskning av Sverigedemokraterna*, Natur & Kultur, sid 373.

andra liknande partier i Skandinavien, men inte nödvändigtvis i resten av Europa.

Den klassiska bilden är annars den som ges bland annat av valforskaren Sören Holmberg:

Det gemensamma för några av de samhällsgrupper som har en förstärkt tendens att stöda partier av Sverigedemokraternas typ är social utsatthet och hot om marginalisering i globaliseringens och mångkulturalismens tidevarv.

Lågutbildade, arbetslösa män och män ur arbetarklassen är överrepresenterade bland väljarna. Att Sverigedemokraterna går framåt i kommuner som har haft ett långt socialdemokratiskt maktinnehav stärker den bilden.⁶²

Forskare som undersökt Dansk Folkepartis väljare har inte sett något otvetydigt samband mellan ekonomiska orsaker och röstande på högerpopulistiska partier. Det finns ingen koppling till ekonomisk marginalisering i den danska undersökningen. Däremot finns ett samband med utbildningsnivån, som ofta är lägre. En högre utbildning påverkar väljarna att ha en högre tolerans, eller åtminstone att svara rätt i undersökningarna så att de framstår som mer toleranta.⁶³

Mansövertikten gäller självklart även för Dansk Folkepartis väljare som dock har en konstant överrepresentation av äldre. Men det finns även en stabil grupp av unga män med låg utbildning som röstar på DF.⁶⁴

En jämförelse mellan valresultat för RHP-partier i Västeuropa åren 1996–2001 visar att de som röstade på högerpopulis-

62 Bengtsson, Håkan A.: *Högerpopulismens kärna*, ur antologin Bengtsson, Håkan A. red.: *Högerpopulismen*, Premiss, 2009, sid 58.

63 Meier Carlsen, Erik: *Danska sjukan*, ingår i Uvell, Markus: *Folkhemspopulismen*, Timbro, 2010, sid 212.

64 Goul Andersen, Jörgen: *Danmark: Fremskridtspartiet och Dansk Folkeparti*. Ingår i antologin: Rydgren, Jens / Widfeldt, Anders, red.: *Från Le Pen till Pim Fortuyn*, Liber, 2004, sid 166.

tiska partier inte alls bara var lågutbildade och socialt utsatt arbetarklass. Den enda grupp de hade särskilt svårt att vinna var högre tjänstemän. Men finns länder som Italien och Ungern där de faktiskt också har en stark representation av högre tjänstemän, till och med fler sådana väljare än snittet. Men den generella bilden är ändå den att partierna har lättast att locka väljare bland lågutbildade, arbetarklass och småföretagare. Däremot är långtidsarbetslöshet, låga inkomster och landsbygd inte signifikativt. Den faktor som kvarstår som absolut tydligast är könsfördelningen, att RHP-partierna alltid består av fler män.⁶⁵

Inte bara invandringsmotståndare

Stödet för RHP-partier handlar inte enbart om invandringsmotstånd. 1995, när invandringen var en stor fråga i den norska valkampanjen, svarade 47 procent av FrP:s väljare att invandringen var den fråga som påverkat dem i valet av parti. Alltså inte ens hälften. Partiet gick kraftigt framåt i valet 1997, då svarade bara var femte som röstat att det handlade om partiets invandringspolitik. Välfärdsfrågorna var viktigare. 2001 berördes invandringen knappast alls i valdebatten, det gick ändå bra för FrP.

Invandringsmotståndet i Sverige har minskat under 2000-talet, samtidigt som SD växt. 1993 ansåg 65 procent att det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar, år 2000 hade den siffran sjunkit till 43 procent. De färskaste siffrorna för 2010 visar att svenskarnas attityder till invandrare och flyktingmottagande aldrig varit så accepterande som nu sedan mätningarna började 1993.⁶⁶

Det är viktigt att komma ihåg att negativa attityder till invandrare även finns hos andra partiers väljare. Däremot har RHP-partierna bidragit till att invandringsmotståndet poli-

65 Norris, Pippa: *Radical Right – Voters and Parties in the Electoral Market*, Cambridge University Press, 2005.

66 Demker, Marie: "Svenskarna blir alltmer positiva till invandrare", DN, 2010-05-24.

tiserats och fått en mer framskjuten plats i den politiska debatten. När det gäller Norge kan man fastslå en tidpunkt för när detta skedde: 1987. Innan ansåg alla partier utom FrP att man inte skulle vinna röster på invandringsfrågan eftersom den handlade om gemensam allmänmännisklighet. FrP var det enda partiet som var öppet kritiskt. Senare blev det möjligt även för andra att framföra kritiska åsikter.⁶⁷

Även om RHP-partierna framstår som mer eller mindre öppet främlingsfientliga är det inte ovanligt att de markerar mot alltför uttalad rasism och från medlemmar som vill driva partiets åsikter i en alltför extrem inriktning. Man kan notera att det förekom en del inre konflikter i FrP åren kring millennieskiftet som gjorde att några av de mer uttalade invandringsmotståndarna uteslöts. Även Sverigedemokraterna förlorade ett antal medlemmar strax efter millennieskiftet som 2001 gick vidare och bildade det radikalare partiet Nationaldemokraterna, ND.⁶⁸

Personer som intervjuats för denna rapport gör också den reflektionen att bilden är mer komplicerad än att människor tycker illa om invandrare. Så här sa Andreas Schönström, socialdemokrat i Malmö:

– Under ytan finns en större oro. Det tycker att välfärden långsamt försämras. De undrar hur de ska gå med jobben. Ofta är det personer som idag har jobb, även om det ibland är dåligt betalt, men de är rädda att förlora den välfärd de uppnått. Ytterst handlar det om en växande känsla av otrygghet. Det måste vi ta på allvar.

Andreas Schönström beskriver Malmö som en stad som växt och förändrats i snabb hastighet. Han säger att medborgarna i Malmö reagerat på två sätt.

67 Anniken Hagelund: *En fråga om anständighet? Framskrittspartiet och den norska invandringspolitiken*, ingår i antologin: Rydgren, Jens / Widfeldt, Anders red.: *Från Le Pen till Pim Fortuyn*, Liber, 2004, sid 173.

68 ND fick mandat i två svenska kommuner 2006: Nykvarn och Södertälje.

– Dels finns det dem som bejakat förändringen. Som ser nya möjligheter. Dels dem som inte hänger med, som säger att de inte känner igen sig. Det är inom den sista gruppen som SD värvar nya sympatisörer. Inom den gruppen finns också många invandrare, särskilt från det forna Östeuropa, som bott i Malmo en tid. Denna grupp blir allt större inom SD.

För Andreas Schönström är SD:s tillväxt en fråga som borde beröra Socialdemokratin mycket mer än de borgerliga partierna.

– Det handlar ju om väljare som borde tillhöra oss.

Tony Johanssons erfarenhet är att SD ofta blivit särskilt starka i bostadsområden som gränsar till invandrartäta områden:

– Där bor ofta relativt välmående personer. Det är inget trasproletariat, utan LO-folk, ofta boende i småhus. Där borde vi finnas och vara aktiva. Det vi borde föra fram är försvaret för den generella välfärden och en genomtänkt jobbpolitik, men också visa att SD är ett borgerligt stödparti.”

Andreas Schönström tycker Socialdemokratin borde ta tag i den oro som väljarna känner.

– Min erfarenhet är att deras väljare inte är så nöjda med SD, de röstar snarast av politikerförakt. En del är särskilt missnöjda med Socialdemokratin. Därför handlar den här frågan om oss. Vi måste lyssna på dem och ta deras oro på allvar.

Förhållningssätt och strategier

RHP-partierna ställer andra partier inför ett moraliskt dilemma. De ställer upp på demokratin som arbetsform men utmanar delar av de demokratiska grundvalarna, allas lika värde och rättigheter oavsett etnisk och kulturell bakgrund, sexuell läggning, kön etc. Högerpopulisterna får väljarnas stöd för en politik som går ut på att försöka kritisera och rentav förhindra utvecklingen mot ett mer mångkulturellt samhälle.

Det finns en hel del forskning kring bemötande av högerpopulistiska partier, över huvud taget forskas det mer kring högerpopulister än kring någon annan politisk grupp. Trots detta är det näst intill omöjligt att läsa sig till hur man bäst bemöter sådana partier, resultaten pekar åt olika håll och svaren verkar bero mycket på vilka partier det gäller och hur den politiska situationen ser ut i övrigt.

Bonnie Meguide, professor i statsvetenskap, har försökt skapa ett instrument för att se på bemötandet av nischpartier, alltså inte främst RHP-partier. Men PSO-teorin (Position, Saliency and Ownership theory), som den kallas, är användbar även för att diskutera högerpopulister, även om den behöver utvecklas och kompletteras. Det tycker i alla fall Jenny Kiiskinen och Sigrid Saveljett vid IMER, Malmö högskola, som använder den i sin doktorsavhandling om hur de svenska Socialdemokraterna och Moderaterna bemött SD i några skånska kommuner.⁶⁹

PSO-teorin slår fast att det handlar om hur man positionerar sig i förhållande till RHP-partierna (man kan konvergera – alltså närma sig motståndaren, divergera – alltså försöka förflytta sig bort ifrån – eller slutligen stå kvar på samma

69 Kiiskinen, Jenny / Saveljett, Sigrid: *Att dansa i otakt med väljarna – Socialdemokraternas och Moderaternas strategiska bemötande av Sverigedemokraterna*, Malmö högskola, nr 9:2010.

ställe). Andra möjligheter är att försöka förändra sakfrågans betydelse och innehåll eller slutligen arbeta på att övertyga väljarna att byta uppfattning om vilket parti som är sakfrågans rättmätige ägare. De olika alternativen innehåller i sig en rad valmöjligheter.

PSO-teorin säger inte vad som är bäst att göra men kan fungera som ett verktyg för att förstå vad man gör och för att dokumentera effekterna av detta. Enligt teorin borde det parti som har mest att förlora på ett nytt nischparti ha mest att vinna på att närma sig detta parti, medan det parti som har mindre att förlora rent logiskt borde profilera sig som något radikalt annorlunda. I Sverige har Socialdemokratin intagit en hårdare inställning till SD, i synnerhet på kommunal nivå. Orsaken är, enligt Saveljeff/Kiiskinen, invandringsfrågornas laddning. Socialdemokraterna riskerar att förlora ännu mer genom att försöka likna SD. De danska Socialdemokraternas agerande kan här tjäna som ett avskräckande exempel.

Men att förändra sakfrågans innehåll och ta över den, rimligen på ett nytt sätt, kan kanske vara framkomliga vägar. Väljarna har ju trots allt ett annat förtroende för ett etablerat parti och om Socialdemokraterna kan framstå som ett parti som har lösningar på problem med integration och annat som är relaterat till invandringen kan förmodligen väljarna föredra att rösta på ett tryggt och beprövat alternativ.

Den vanligaste strategin, i synnerhet i den fas där partiet ännu inte är en del av en maktstruktur, är det som brukar beskrivas med det franska uttrycket *cordon sanitaire*. Alltså en form av renlighetsbarriär och att man angriper RHP-partiet utifrån moraliska utgångspunkter. De goda demokraterna ställs mot de onda högerpopulisterna, RHP-partiet blir det sjuka, onormala i kontrast till det friska.⁷⁰

70 Kiiskinen, Jenny / Saveljeff, Sigrid: *Att danska i otakt med väljarna – Socialdemokraternas och Moderaternas strategiska bemötande av Sverigedemokraterna*, Malmö högskola, nr 9:2010, sid 35–36.

Problemet med strategin är att den kan uppfattas som en bekräftelse på högerpopulisternas anti-etablissemangskritik. RHP-partiet definieras ut på förhand av den "politiska eliten" som inte "vågar ta debatten". Politikerna betar sig precis så som högerpopulisterna förutsagt och förlorar därför ännu mer i trovärdighet. Ett alternativt förhållningssätt är att kritisera RHP-partierna även utifrån andra perspektiv, som deras syn på feminism, familjepolitik och att de ofta stödjer partier till höger i den praktiska politiken.

En underliggande fråga är i vilken mån man överhuvudtaget ska ta debatter med RHP-partier. I Sverige har socialdemokratin svängt från att tidigare inte tagit debatter alls (med några undantag), till att lokalt delta i debatter i kommuner där SD finns representerade. I realiteten har dock inte särskilt många debatter kommit till stånd, och de som förekommit har ofta kritiserats. Frågan är när och hur debatter ska tas. Att erbjuda en arena för samtal och debatt med högerpopulister kan ge dessa en legitimitet och möjlighet att visa upp sig.

Det finns en enda faktor som forskare kring högerpopulism är överens om och det är att RHP-partier tycks ha det svårare att nå framgångar i länder med en tydlig höger-vänster-skala där partierna står för distinkt olika alternativ. Om alla andra partier däremot framstår som mer eller mindre lika kan RHP-partierna särskilja sig som ett tydligt alternativ. Utifrån ett sådant resonemang skulle det således vara en god strategi att mejsla ut de egna politiska alternativen medan det tvärtom vore farligt om de etablerade partiernas åsikter konvergerar och blir allt mer lika varandra.

Socialdemokraternas strategier gentemot högerpopulister

Att förhålla sig till RHP-partierna är ytterst viktigt för socialdemokratin och arbetarrörelsen eftersom partierna i hög grad lockar de egna väljarna. Att försöka stämpla och frysa

ut partierna var det självklara förstahandsvalet i alla tre länderna, men i takt med att RHP-partierna växt i Danmark och Norge har en sådan strategi blivit mer problematisk. Endast i Sverige har den överlevt, kanske för att SD är ett parti som haft betydligt svårare att skaka av sig sitt förflutna som ett mer extremt och antidemokratiskt parti.

Vi har försökt titta på vilka strategier som arbetarrörelsen valt i de tre Skandinaviska länderna för att bemöta sina respektive RHP-partier. Vi har framför allt talat med centrala partiföreträdare och representanter för facket, LO. I några fall refererar vi även till lokala företrädare. När det gäller SD har vi fokuserat mer på de lokala företrädarna eftersom partiet ännu inte är representerat i riksdagen. Visserligen finns centrala strategier även i Sverige, men de handlar framför allt om hur SD ska bemötas i kommunerna.

Strategin att inte ta debatten med Fremskrittspartiet i Norge och Dansk Folkeparti i Danmark är alltså sedan länge överspelad. Här handlar det om stora inflytelserika partier som det inte går att ignorera. I valrörelsen 2009 fick norska Arbejderpartiets ordförande Tor Stoltenberg debattera med FrP:s Siv Jensen om vem som var den bästa statsministerkandidaten. Arbejderpartiet och FrP blev också valets två stora partier.⁷¹

Möjligen går det att blunda för SD:s existens i mindre kommuner i norra Sverige eller där partiet saknar representation. (SD har mandat i nästan hälften av landets kommuner varav flertalet finns i landets södra delar). Men i övrigt är det knappast möjligt att blunda i Sverige heller. SD har en valbudget inför de allmänna valen hösten 2010 som motsvarar flera av riksdagspartiernas, och når ut med sitt budskap oavsett hur andra partier agerar och faktiskt även i stort sett utan mediernas inblandning. Inget annat svensk parti använder de nya

71 Arbetarpartiet blev till sist störst med 23,8 procent av rösterna, FrP fick 23,7 procent av rösterna och tredje största parti blev Högeren med 16,3 procent. Sammantaget fick dock det röd-gröna blocket majoritet.

sociala medierna, Facebook, YouTube, bloggar etc, lika aktivt som SD.

Arbetarrörelsen i Danmark har som nämnts gått längre i anpassning till Dansk Folkepartis politik om man jämför med hur den agerat i övriga nordiska länder, men knappast vunnit särskilt mycket på det. Tim Knudsen, professor i statskunskap, menar att det parlamentariska läget har försvagat oppositionens inflytande. Socialdemokraterna och Socialistiska Folkpartiet ser nu som sitt enda val att närma sig DF med stram utlänningspolitik för att neutralisera området.

– Försöken att frysa ut DF misslyckades förfärligt.

Tim Knudsen bekräftar bilden av att ett de traditionella partierna har svårt att förhålla sig till Dansk Folkeparti.

– Många känner att det är ett annat slags parti, men det är svårt att diskutera eftersom det är så många taktiska överväganden. Jag skulle säga att Socialdemokraterna är rädda också. Det fungerade inte att stigmatisera DF. FrP var större men inte lika inflytelserika. DF får maximal effekt på sina utspel, de är duktiga retoriker som det är svårt att vara oenig med.

Resultatet blir att politikerna dras mot mitten och allt mer intar samma ståndpunkt. Alltså just det som forskarna varnar för: när andra partier blir alltför lika växer högerpopulisterna.

Arbetarrörelsen i Norge markerar tydligare mot Fremskrittspartiet, men har inte varit lika offensiva i att markera i sakfrågorna. Ett skäl är att man inte vill hamna på kollisionkurs med de inom partiet och facket som är motståndare till arbetskraftsinvandring av konkurrensskäl. Motståndet mot FrP handlar därför inte främst om partiets inställning i invandringsfrågor.

Tydliga markeringar mot FrP, trots viss åsiktsgemenskap

Fremskrittspartiet är ett vettigare och mer resonabelt parti som inte kan jämföras med andra högerpopulister i Skandinavien eller Europa. Den bilden har flera av dem som vi ta-

lat med inför denna rapport likväl som andra norrmän som vi mött vid tidigare tillfällen (även utanför arbetarrörelsen). FrP har kravet på minskad invandring som en av frågorna på programmet, men inom Arbeiderpartiet uppfattar man det inte som rasistiskt. Däremot exploaterar det den främlingsfientlighet som finns hos delar av befolkningen, vilket ses som ett problem. Den här bilden av anständighet och normalitet delas av FrP:s egna representanter. Det är symptomatiskt att partiet, som vi tidigare nämnt, försöker hitta andra politiska kontaktytor än de som går till Dansk Folkeparti och Sverigedemokraterna. Men är FrP så mycket annorlunda än de andra RHP-partierna? I så fall handlar det om en gradskillnad snarare än en artskillnad, FrP:s företrädare avstår från de mest vulgära utspelen men låter emellanåt förvillande likt alla andra liknande partier i Europa.

Jens Stoltenberg, sedermera partiledare för norska Arbeiderpartiet tillika statsminister, sa följande i en intervju 1999:

Mer kunskap och öppenhet om vad invandringen medför, på gott och ont, kommer att bidra till en bättre integrationspolitik. Dessvärre bidrar många centrala förtroendevalda i Fremskrittspartiet till motsatsen. De felinformerar och stöder fördomar och okunnighet. Detta förstärker problemen med invandringen.⁷²

Arbeiderpartiet blev under början av 2000-talet mer aktivt med att öppet angripa Fremskrittspartiet. Strategin var delvis att ta över FrP:s frågor men förvalta dem på ett eget sätt. Arbeiderpartiet talade mycket om vikten av integration, arbete och nödvändigheten av att lära sig norska. Samtidigt riktades angrepp mot den borgerliga mittenregeringen för ner-

72 Dagbladet 1999-08-09, citat ur Goul Andersen, Jörgen: *Danmark: Fremskridtspartiet och Dansk Folkeparti*, ingår i antologin: Rydgren, Jens / Widfeldt, Anders red.: *Från Le Pen till Pim Fortuyn*, Liber, 2004, sid 169.

skärningar av offentliga utgifter som drabbade bland andra arbetslösa invandrare, bidrag som inte ansågs gynna integrationsprocessen etc.

Eftersom FrP växte så kraftigt sågs partiet som en allvarlig konkurrent om väljarna. Men enligt Anniken Hagelund, forskare vid Institutet för samfunnsforskning, undvek Arbeiderpartiet att diskutera frågan om hur man skulle kontrollera strömmen av invandrare som ville in i landet eftersom man inte ville exponera att man där låg närmare FrP än regeringspartierna. Regeringspartierna förespråkade åtgärder som skulle göra det lättare för invandrare att komma in i landet. Detta var nytt för Norge i början av 2000-talet.

Den gynnsamma konjunkturen och intäkterna från oljan hade gjort att Norge var i behov av fler invandrade arbetstagar, och framför allt de borgerliga partierna betonade vad landet hade att vinna på invandring. Men inte bara FrP utan även i viss mån Arbeiderpartiet var motståndare till arbetskraftsinvandring, något som även facket tryckte på om av konkurrensskäl. Regeringspartierna kunde använda Arbeiderpartiets tvekan inför arbetskraftsinvandring för att peka ut partiet som lierat med Frp.⁷³

Samtidigt fick koalitionsregeringen igenom sin budget i Stortinget med hjälp av stöd från FrP. En fråga som inte blev lika mycket debatterad. Kring början av 2000-talet ställde norska politiker fortfarande frågan om FrP skulle få bli ett vanligt anständigt parti. De borgerliga partierna i regeringen ville inte avstå från samarbetet med FrP i andra frågor än invandringen.⁷⁴

Såhär sa Einar Steensnaes i Kristelig Folkeparti i en intervju 1999:

73 Anniken Hagelund: *En fråga om anständighet? Fremskrittspartiet och den norska invandringspolitikerna*, ingår i antologin: Rydgren, Jens / Widfeldt, Anders red.: *Från Le Pen till Pim Fortuyn*, Liber, 2004, sid 191.

74 Anniken Hagelund: *En fråga om anständighet? Fremskrittspartiet och den norska invandringspolitikerna*, ingår i antologin: Rydgren, Jens / Widfeldt, Anders red.: *Från Le Pen till Pim Fortuyn*, Liber, 2004, sid 191.

– Jag förstår mycket väl att många tycker det känns obehagligt och genant att vi samarbetar med ett parti som har bruna inslag. Men vi måste ha klart för oss på vilka områden vi samarbetar, till exempel familjepolitiken, och vad vi inte samarbetar om – invandringspolitiken.⁷⁵

Ett sådant förhållningssätt vore otänkbart för de norska Socialdemokraterna. Oavsett eventuell åsiktsgemenskap i vissa frågor vore det otänkbart, åtminstone i dagsläget, att ha något med själva partiet att göra.

Anniken Hagelund skrev i en artikel om FrP 2004:

Genom att Fremskrittspartiets brist på anständighet begränsas till invandringen kan man tillgodose två behov. Å ena sidan hålls partiet utanför de respektabla politiska cirkelarna och tillhandahåller därmed en negativ bild av vad anständig invandringspolitik inte bör vara. När det gäller annat än invandring kan, å andra sidan, partiets numeriska styrka i stortinget användas i det alltid lika viktiga sökandet efter kompromisser och koalitioner som kännetecknar ett parlamentariskt system under minoritetsregeringar.⁷⁶

Mycket energi har också lagts ner från samtliga norska partier i valdebatter och i Stortinget på att ta avstånd från FrP när det gäller partiets inställning i invandringsfrågor. En stor majoritet av stortingsledamöterna tycker att FrP är det minst önskvärda alternativet till deras eget parti. FrP:s representanter hävdar i gengäld att de andra partierna går i deras riktning, tar över förslag etc.

75 Aftenposten 1999-07-30, citerad i Anniken Hagelund: *En fråga om anständighet? Fremskrittspartiet och den norska invandringspolitiken*, ingår i antologin: Rydgren, Jens / Widfeldt, Anders red.: *Från Le Pen till Pim Fortuyn*, Liber, 2004, sid 192–193.

76 Anniken Hagelund: *En fråga om anständighet? Fremskrittspartiet och den norska invandringspolitiken*, ingår i antologin: Rydgren, Jens / Widfeldt, Anders red.: *Från Le Pen till Pim Fortuyn*, Liber, 2004, sid 194–195.

Men precis som i Danmark har FrP successivt börjat behandlas allt mer som ett parti som alla andra. Även invandningsfrågorna har tagits upp av andra partier på ett sätt som påminner om det danska exemplet, även om det inte skett på ett lika tydligt sätt. Efter mordet på Fadime Sahindal i Sverige 2002 lade andra partier en rad förslag för att motverka tvångs-äktenskap och stärka integrationsprocessen. Arbeiderpartiet och Socialistisk Venstre upprepade tidigare förslag från FrP som förbud mot äktenskap mellan kusiner, en sed inom den pakistanska gruppen i Norge.

FrP:s moraliska isolering har brutits successivt vartefter partiet vuxit i storlek, men också för att oron för fundamentalistisk islam varit en så aktuell fråga ända sedan attentatet mot World Trade Center i New York 2001. Oron över inflödet av asylsökande och det s.k. "hotet mot norskheten" har spritt sig utanför högerpopulistiska leden.

En annan förklaring till att Fremskrittspartiet blev mer rumsrent var de interna striderna i partiet kring 2000–2001 som medförde att några företrädare med mer extrema åsikter uteslöts. Det gav tydliga signaler om att FrP satte en gräns för vad som ansågs anständigt och godtagbart i partiet.

Håvard Fossbakken, organisationssekreterare i det norska Arbeiderpartiet, beskriver FrP:s förändring från ett litet protest- och missnöjesparti, till ett populistiskt parti som framför allt växte under 1990-talet.

– Vår grundhållning är att FrP måste tas på allvar. Det gäller alla större partier. Det betyder också att vi ägnar energi åt att analysera FrP och att ta debatter med FrP.

Arbetarpartiets argumentationslinje gentemot FrP går mycket ut på att försöka förklara för väljarna att de inte får vad de utlovats med en högerpopulistisk politik:

– Det som är en huvudpunkt i vår kritik idag är att visa på glappet mellan vad FrP skriver i sina program och vad partiet säger till väljarna. Enligt programförklaringarna vill de låta

marknaden styra, sänka skatten och skära ner den offentliga sektorn. Men i den praktiska politiken lovar FrP mer pengar till välfärd, inte minst till äldreomsorg, sjukvård och skola. När vi påpekar att detta inte går ihop med en minskad offentlig sektor och lägre skatter ger FrP alltid samma svar – vi ska använda oljepengarna.

Fossbakken tycker att Arbetarpartiets argumentation är effektiv. Allt fler, menar han, inser att FrP är populistiska.

– Även inom FrP finns en kritik. FrP har inte velat öka de statliga anslagen till vägbyggen, något som man varit missnöjd med inom FrP på landsorten.

Den amerikanska forskaren William M Downs presenterade en studie 2001 över lokala partirepresentanter i Oslo och Antwerpen och hur de reagerar på närvaron av högerpopulister i den konkreta lokalpolitiken. Han visar klara exempel på skillnader i hur det borgerliga Höjre och Arbeiderpartiet agerat och påvisar också stora interna stridigheter i valet av strategi.

I synnerhet Arbeiderpartiet är splittrade internt i frågan, Höjre är mer eniga. Generellt kan man säga att Arbeiderpartiets representanter föredrar att ta avstånd från FrP medan Höjre väljer en konvergerande förflyttning, alltså att närma sig FrP. Totalt svarade 37 procent av högerpolitikerna att de föredrog en konvergerande förflyttning, 8 procent föredrog att förflytta sig bort medan över hälften, 55 procent, inte alls tyckte det egna partiet skulle låta sig påverkas.

Inom Arbeiderpartiet var knappt var femte tillfrågad, eller 18 procent, för att man skulle närma sig (i sig ganska högt) eftersom det bedömdes vara viktigt för att kunna återta väljare. Hela 54 procent tyckte däremot att det var viktigt att ta ett steg åt vänster, bort från FrP:s ståndpunkter. 28 procent ansåg att partiet inte skulle förflytta sig.⁷⁷

77 William M Downs forskning refereras i Kiiskinen, Jenny / Saveljeff, Sigrid: *Att danska i otakt med väljarna – Socialdemokraternas och Moderaternas strategiska bemötande av Sverigedemokraterna*, Malmö högskola, nr 9:2010, sid 19.

De som ville ta avstånd från DF förlorade

Den dåvarande socialdemokratiska statsministern Poul Nyrup Rasmussen utnämnde Dansk Folkeparti till huvudfiende i slutet av 1990-talet. I valrörelsen 1998 varnade de danska Socialdemokraterna för risken att en borgerlig regering måste förlita sig på DF:s stöd. Detta med vetskapen att partiet tagit många av Socialdemokraternas väljare.⁷⁸

Det hårda avståndstagandet från DF varade fram till millennieskiftet. 1999 gjorde Nyrup Rasmussen ett uttalande som han senare blev mycket kritiserad för, eftersom han ansågs ha förolämpat de tusentals tidigare socialdemokratiska väljare som anslutit sig till partiet eller som övervägde att göra det:

– Oavsett hur mycket ni anstränger er, rumsrena blir ni aldrig.⁷⁹

Vad som i själva verket skedde var att Socialdemokraterna började försöka vinna tillbaka de tidigare väljarna genom att lägga sig betydligt närmare DF. Ett koncept som inte varit särskilt lyckat ur någon aspekt, väljarna har inte återvänt och den borgerliga regeringen har suttit kvar i 9 år med stöd av Dansk Folkeparti. Politiken har gått rejält åt höger krönt med ett stort besparingspaket som lades fram i maj 2010 och som väntas drabba de svagaste i samhället, bland annat de arbetslösa.

De strategier som använts av de danska Socialdemokraterna mot Dansk Folkeparti kan grovt sett indelas i följande tre kategorier: Först stack man huvudet i sanden och ignorerade partiet i ett försök att inte ge det något inflytande. Sedan försökte man att markera ut DF genom att försäkra att partiet inte hade en chans att någonsin bli rumsrent. Den sista strategin, som är den som använts under större delen av 2000-ta-

78 Meier Carlsen, Erik: *Danska sjukan*, ingår i Uvell, Markus: *Folkhemspopulismen*, Timbro, 2010, sid 153.

79 Meier Carlsen, Erik: *Danska sjukan*, ingår i Uvell, Markus: *Folkhemspopulismen*, Timbro, 2010, sid 154.

let, kan enklast beskrivas med det engelska uttrycket "if you can't beat them join them".

Det går att se tre perioder i hur invandringsdebatten sett ut i Danmark:

1. Fram till regeringsskiftet 2001 stod Socialdemokraterna för en flyktingvänlig linje.
2. Efter regeringsskiftet debatterades inte längre strömmarna av invandrare utan de inre problemen och integrationsfrågorna.
3. Efter 2004 ebbade debatten kring invandringen och integrationsfrågorna ut i Folketinget eftersom partierna var allt mer överens (men den fortsatte att föras i medierna och på gator och torg).⁸⁰

Den danska arbetarrörelsen har som nämnts präglats av stridigheter kring inställningen i migrationsfrågor i långt högre grad än i de övriga Skandinaviska länderna. I samtalen inför denna rapport är det ingen av de intervjuade socialdemokraterna som vill vidgå att socialdemokratin närmat sig Dansk Folkeparti. Däremot är det uppenbart att arbetarrörelsens strategier gentemot DF inte alls handlar om att migrationspolitik utan om att definiera ut DF som ett parti som ger eldunderstöd åt högerregeringens åtstramningspolitik som slår hårt mot vanliga löntagare.

– Vi ser Dansk Folkeparti som ett mycket borgerligt parti som bedriver en klassisk borgerlig politik med besparingar. Det har framstått allt tydligare. I många år hade de månat om att ha en social profil, samtidigt som de i alla år bedrivit en klassisk borgerlig politik, säger Socialdemokraternas presstalesman John Iversen, som satt i EU-parlamentet fram till 1999, först för Socialistiskt Folkeparti och senare för Socialdemokraterna.

I maj 2010 lade högeralliansen fram sitt återställningspaket för den danska ekonomin, och det bjöd på en hel del obe-

80 Tidsaxeln, som är rätt uppenbar för den som studerar dansk press, är lånad av Lena Sundström och hennes bok *Världens lyckligaste folk*, Leopard, 2010.

hagliga överraskningar för arbetarrörelsen. John Iversen säger visserligen att han tycker att DF har en ”mycket rå linje” i invandringsfrågor och att partiet har ”en mycket våldsamt retorik”. Men när vi återgår till att tala om strategin mot DF återgår han till det som just hänt i den danska politiken.

– Vi vill framstå som socialdemokrater och vi vill visa att DF är ett borgerligt parti. Det viktigaste är att vi håller fast vid vad vi tror att det behövs skattesänkningar och att de bedriver en kampanj mot facket.

Ungefär det samma svarar Socialdemokraternas partisekreterare Lars Midtiby som hävdar att strategin är att behandla DF som vilket parti som helst, eller rättare sagt som vilket annat borgerligt parti som helst. Han säger att Dansk Folkeparti försökt göra sig till ett nytt socialdemokratiskt parti men med en hård retorik mot utlänningar. Men det går inte längre att hävda med någon slags trovärdighet eftersom även deras ekonomiska politik är borgerlig nuförtiden.

Ännu längre går förre partiledaren Mogens Lykketoft som talar öppet om att beröva Dansk Folkeparti inflytandet i dansk politik efter valet 2010 i en krönika i tidningen Information. Mogens Lykketoft skrev bland annat att Socialdemokraterna ska:

”... vara garantin för att Pia Kjaersgaard åter blir ensam och i utkanten av dansk politik.”

Socialdemokraterna har, enligt Lykketoft, en förpliktelse inför alla väljare som: ”... vaknar varje morgon men en dålig smak i munnen över hur mycket DF bestämmer över regeringen.”⁸¹

DF påpekade genast att om Socialdemokraterna menar allvar med löftena till väljarna att behålla den strama utlänningspolitiken kan det bli så att partiet måste vända sig till DF för att få stöd för detta, eftersom både Enhedslisten och Radikale Venstre ju är för en liberal invandringspolitik. De danska Socialdemokraterna har onekligen ett visst trovärdighetsproblem när de

81 Gjerding, Sebastian: *Stop den politiske apartheid*, Information, 2010-02-21.

försöker kritisera DF:s syn på invandringspolitiken. Det är uppenbart varför man väljer att i stället fokusera på välfärdsfrågor.

Sammanlagt ska regeringen spara 24 miljarder, vilket stämmer med de krav som EU ställt på Danmark för att få större balans i ekonomin. Men besparingarna drabbar de redan fattiga, anser vänsterpartierna. Mest kritik har halveringen av arbetslöshetsunderstödet från fyra till två år väckt. Förslag om ett tak för barnbidraget och frysning av biståndet till årets nivå är andra förslag.⁸²

Socialdemokraternas huvudlinje är att visa att DF inte är för ett utbyggt välfärdssamhälle och lyfta fram att de vill införa begränsningar på så många områden. Eller som Helle Thorning-Schmidts sa i ett tal i den avslutande debatten i danska Folketinget den 2 juni 2010:

Regeringen har valt en annan väg. Den har valt att vara följsam mot Dansk Folkeparti, samtidigt som de sänder räkningen till grupper som ansågs för svaga för att göra motstånd.

John Iversen gissar att väljarströmmen rimligen borde vända tillbaks nu när DF "visat sitt rätta ansikte". Även Lars Midtiby är optimistisk:

– Idag tror jag vi absolut har möjlighet att vinna tillbaks en del väljare. Jag vet flera av deras kommunpolitiker som har bytt till Socialdemokraterna och fler är på väg. Det är intressant.

Deras bild delas delvis av de forskare vi talat med. Tim Knudsens prognos är att också DF kommit till ett vägskafl där det är svårt att hävda längre att man vill ha en politik som gynnar vanliga människor. Nu krävs besparingar och det räcker inte med de vanliga åtgärderna som DF lägger fram att minska biståndet och invandringen för att behålla välfärden på samma nivå.

82 TT/Rapport: *Dansk sparplan får ris och ros*, 2010-05-25.

– Frågan är hur väljarna reagerar den här gången? Förra gången det hände föll opinionsciffrorna. Det var i januari 2006. I februari 2006 kom krisen med Muhammedteckningarna och räddade Dansk Folkeparti, det som hänt glömdes bort.

En sådan tur lär inte DF ha två gånger.

Samtyckte till burkaförbud

Arbetarrörelsen i Danmark har således på sistone börjat markera tydligare mot Dansk Folkeparti, men inte på grundval av inställningar i invandrings- och flyktingfrågor utan på grund av DF:s ställningstagande i andra frågor. Men Lars Midtiby hävdar att Socialdemokraterna i Danmark har en markant annorlunda syn på integrationspolitiken, och det är här som skillnaderna finns snarare än när det gäller synen på invandrings- och flyktingpolitiken. Grundtanken är att den som är utlandsfödd och som redan befinner sig i Danmark inte ska behandlas annorlunda. De ska inte hållas kvar i ett bidragsberoende utan genom positivt stöd på sikt få en likvärdig ställning på arbetsmarknaden. Så här står det i det senaste förslaget till en ny integrationspolitiskt reform:

Alla etniska minoriteter måste vara beredda på integration med avseendet på det som nämns i grundlagen om grundläggande värden om demokrati, yttrandefrihet, jämställdhet och krav på att kunna försörja sig. Alla etniska danskar måste vara beredda till att önska nya medborgare välkomna i de gemenskaper som håller Danmark samman. Det gäller på arbetsplatser, i bostadskvarteren, i skolor och institutioner.⁸³

83 Texten lyder utan översättning: *Alle etniske minoriteter må være parate til integration med afsæt i grundlæggende værdier om demokrati, ytringsfrihed, ligestilling og pligt til selvforsørgelse. Og alle etniske danskere må være parate til at byde nye medborgere velkommen i de fællesskaber, der holder Danmark sammen. Det gælder på arbejdspladser, i boligkvarterer, skoler og daginstitutioner.*

John Iversen anser att man visst ska debattera utlännings- och integrationspolitik med DF. Han hänvisar till en stor debatt om danskheten.

– Vi ska ta debatten, och vi ska vägra acceptera att DF definierar danskheten.

Samtidigt säger John Iversen att han anser att den stora faran med DF inte är den politik som partiet står för i invandringsfrågor utan att ”det blir en polariserad debatt” och att ”området omgärdas med negativa förtecken och att det blir väldigt uppdelat”.

Var skiljelinjen går mellan DF och Socialdemokraterna i sakfrågorna är inte helt klar, flera av de intervjuade danska socialdemokraterna använder ordet människosyn. Socialdemokraterna är som framgått betydligt hårdare på att det ska till en ordentlig satsning på integration som starthjälp och utbildning av de nyanlända, och partiet vänder sig mot DF:s försök att skära i bidrag som kan fördröja integrationsprocessen.

Under 2009 uttalade de danska Socialdemokraterna stöd för ett förbud mot att bära burka (förslaget lades fram av Konservatives talesman i integrationsfrågor Naser Khader). Men stödet för förslaget drogs tillbaka när juridiska experter förklarade att det kolliderar med den danska grundlagen om religionsfriheten.

Socialdemokraternas politiske talesman Henrik Sass Larsen, mötte mycket kritik och förklarade:

– Vi tog för givet att ett förslag som kom från ett regeringsparti – som till på köpet sitter på justitieministerposten – var kontrollerat mot grundlagen.⁸⁴

Vi har förgäves sökt Henrik Sass Larsen som inte velat återkomma och diskutera detta med oss. Ingen av de andra socialdemokraterna som intervjuats vill heller diskutera burkaförbudet, de nöjer sig med att konstatera att Socialdemokraterna idag inte vill ha något sådant.

84 DN: *Burka på danska*, 2009-09-13.

Enligt Dagens Nyheter står Pia Kjaersgaard fast vid sin uppfattning att ett burkaförbud behövs och lovar att hon ska fortsätta att arbeta för ett förbud i folketinget. Sass Larsen säger till SVT:s Rapport att han hoppas att regeringen nu i stället ska stödja Socialdemokraternas förslag, som går ut på att det ska vara straffbart att tvinga andra att bära religiöst betingade klädespersedlar.⁸⁵

Antalet kvinnor som bär burka i Danmark är lågt, det rör sig om några få personer. Något fler, uppskattningsvis 150 individer, bär heltäckande slöja, så kallad nikab.⁸⁶ En del av kritiken har handlat om just att det rör sig om ett så begränsat problem, om det nu är ett problem. Är det rimligt att ägna så mycket möda åt en sådan fråga när det finns så mycket annat som politikerna kunde debattera?

Människor har rätt att klä sig hur de vill, vi använder inte lagtexter för att döma andra former av sätt att draperas och klä sig (skoluniformer, nunnedok, maskeradkostymer etc.). Däremot kan det finnas skäl för att människor måste visa sitt ansikte i delar av yrkeslivet, till exempel inom polis- och rättsväsendet och i vårdsektorn, där man måste identifiera sig som på en bank eller där det helt enkelt är praktiskt olämpligt eller till och med farligt att ha kläder som kan fastna och vara i vägen. Men löser man inte det bättre med förhållningsregler som gäller just en viss arbetsplats eller situation?

Inte ens tanken på någon slags samarbete med DF är numera helt utesluten för de danska Socialdemokraterna. Åtminstone inte enligt Henrik Sass Larsen som intervjuades i samband med Lykketofts utspel i Information. Han sa då att han inte helt ville avvisa tanken att Socialdemokraterna någon gång samarbetar med Dansk Folkeparti på enskilda områden, även om han inte ansåg det särskilt troligt. Ett vagt uttalande som

85 Rapport: *Danska högern släpper burkaförbud*, 2009-09-17.

86 Se: <http://www.e-pages.dk/ku/322/26>.

ändå pekar på att något som är helt omöjligt i resten av Skandinavien tydligen kan ske i Danmark förr eller senare.⁸⁷

Lokalt i kommunerna är det inte alltid DF stöder de borgerliga, säger Lars Midtiby. Det finns ställen där de stöder det röda blocket. Det är inte vanligt, men det förekommer. Då handlar det om speciella lokala förhållanden. Det är inte något problem.

– Lokalt är det ok, centralt är det otänkbart att vi ska ha något med DF att göra på landsplanet. På lokalplanet kan det handla om att säkra en god socialdemokratisk borgmästare.

Det ska sägas att det finns kritiska röster inom de danska Socialdemokraterna, men flera av dessa har trätt tillbaks på senare år. En av dem som står fast vid sin kritik av Dansk Folkeparti är förre statsministern Poul Nyrup Rasmussen som i samarbetet mellan europeiska socialdemokrater försökt trycka ut de partier som samarbetar med nationalistiska och populistiska partier i sina respektive länder. Så här sa han 2006 i ett uttalande i "European Voice":

*Extrem, intolerant populism förorenar den politiska debatten. Deras retorik genererar inte bara rädsla, den är också djupt oärlig. De framför löften som omöjligt kan infrias och svärtar ner hela den politiska processen.*⁸⁸

Ta debatten – men inte i onödan

De svenska socialdemokraterna har alltid haft en hård retorik mot högerpopulister. Framför allt av moraliska skäl, det har funnits ett starkt ifrågasättande av främlingsfientlig politik. Men även de vanliga klassfrågorna vävs in, i synnerhet i facklig retorik, där man pekar på att ökade klassklyftor leder till minskad sammanhållning som blir en grogrund för rasism.⁸⁹

87 Gjerding, Sebastian: *Stop den politiske apartheid*, Information, 2010-02-21.

88 Ugebrevet, 2006:34.

89 Se t ex Mona Sahlins 1 maj-tal 2010.

Arbetarrörelsen i Sverige har tagit starkt intryck av organisationen Expo som startades av den avlidne journalisten och deckarförfattaren Stieg Larsson. Sverigedemokraterna bemöttes länge som ett ytterst extremt, närmast nazistiskt, parti som till varje pris måste hållas utanför alla former av etablerade arenor. Mycket möda lades därför på att försöka påvisa den vallgrav som finns mellan SD och riksdagspartierna i Sverige i åsikter och värderingar.

Med åren märks en förskjutning i bemötandet av SD, i synnerhet i de kommuner där SD är etablerade, men grundhållningen är fortfarande att SD är ett annorlunda parti som ska hållas utanför makten så långt det är möjligt och den inställningen har inte förändrats för att partiet har blivit starkare:

– Vi kan inte betrakta SD som vilket parti som helst, det är inte ett parti som alla andra. Därför måste vi fortsätta att vägra alla former av samarbeten med SD, säger Mats Johansson, till vardags ordförande i Regionstyrelsens Regionråd för Blekinge som leder en grupp i södra Sverige som ägnat särskild möda åt att försöka formulera en socialdemokratisk hållning till SD.

Diskussionerna om det är bra att ta debatten med partiet, och hur i så fall, är av ganska sent datum. Men fortfarande är det inte okontroversiellt inom Socialdemokraterna att ge SD den form av uppmärksamhet som debatter innebär. Däremot förekommer det ett internt material som ger råd kring hur SD:s olika argument kan bemötas.

Flera av de svenska riksdagspartierna har debatterat med SD i olika sammanhang, även Socialdemokraternas ledare Mona Sahlin. Debatten mellan henne och Jimmie Åkesson i TV4 april 2007 blev, anser många, ett slags medialt genombrott för SD. Mona Sahlin fick positiva omdömen för att hon vågade ställa upp, men kritiserades för det sätt på vilket det skedde. Kanske var det på en för hög nivå, SD sitter ju ännu inte i riksdagen. Kritiker ansåg dessutom att hon framställt alltför

mycket som en politiker som är ute efter att bevara och försvara medan Jimmie Åkesson fick framstå som en person som stod för något radikalt annorlunda.

Några nya debatter mellan Mona Sahlin och Jimmie Åkesson väntas inte i 2010 års valrörelse. Grundtanken hos de socialdemokratiska företrädare som är intervjuade i denna skrift är att SD bör bemötas i proportion till deras storlek. I annat fall finns risk för att partiet blir "förstorat". Slutsatsen är numera att det på riksplaneln inte finns anledning att acceptera debatter med SD så länge SD inte sitter i riksdagen.

Inte heller finns skäl att debattera med SD i kommuner där partiet inte finns representerade i fullmäktige. Även i kommuner där SD är etablerade finns skäl att vara restriktiv med debatter utöver dem i fullmäktige. Samtidigt kan det ibland vara riktigt att ta debatten. Om Socialdemokratin i alla lägen säger nej förstärks SD:s image av att vara utestängda av etablissemangen. Den Socialdemokratiska balansgången handlar om att inte låta SD styra dagordningen men samtidigt inte förstärka SD:s utanförskap. Andreas Schönström, tidigare anställd av Malmö arbetarkommun och med i arbetet kring socialdemokratiska strategier kring SD, är skeptisk till att ställa upp i offentliga debatter med SD. Han betonar snarare att Socialdemokratin ska ta debatten i de politiska fora där SD finns representerade, som i fullmäktige och region Skåne.

– Ett tag rådde nästan hysteri. Alla skulle ut och ta debatt. Det fanns inte sakliga skäl för en sådan hållning. Här i Skåne bjöd Anders Åkesson från miljöpartiet in SD-företrädare på debatt. Slutresultatet blev enbart att SD fick större trovärdighet. I de lokala medierna menade man att debatten slutat oavgjort. Hela initiativet var ett strategiskt misstag.

Det tycks även finnas en stor samstämmighet om att det är viktigt att ta debatten med SD-sympatisörer på arbetsplatser och i bostadsområden. I synnerhet i bostadsområden och branscher där Socialdemokratin har tappat röster till SD.

Försök att bredda debatten

Fortfarande handlar arbetarrörelsen i Sveriges kritik mot SD företrädesvis om partiets främlingsfientlighet, men det händer även att andra frågor ventileras. De svenska socialdemokrater som brinner särskilt för kampen mot SD försöker övertyga sina partikamrater att även föra in andra frågor i debatten med SD som synen på familjepolitik, jämställdhet, sexualitet och tillväxt.

Nackdelen med den tidigare ensidiga moralbaserade kritiken var att den inte gav någon öppning för diskussion. SD:s företrädare fördömdes, vilket gav ytterligare näring åt deras anti-etablissemangsstrategi. Samma hårda kritik finns kvar, men när kritiken handlar om fler frågor skapas en arena för debatt. SD:s företrädare tvingas att gå i svaromål i konkreta politiska sakfrågor, då undermineras deras roll av utanförskap och martyrskap, anser de svenska socialdemokrater som vi talat med.

Mona Sahlin har både profilerat sig som en politiker som är öppen för islam och som en kritiker av fundamentalism i olika former. Hon är den politiker som högerpopulisterna är allra mest hatiskt inställda till. SD:s ungdomsförbund och andra liknande partier och organisationer sprider nidsbilder av foton på henne med slöja vid ett besök i en moské med texten "Allah ska med" (en travesti på en socialdemokratisk valslogan: Alla ska med). Socialdemokraterna i Sverige avvisar bestämt burkaförbud och liknande förslag, främst för att det anses kontraproduktivt.

Det hindrar inte att Mona Sahlin också framfört krav på att sätta press på invandrargrupper som vill försvåra integrationsprocessen, hon kan till exempel tänka sig ett stopp för ekonomiskt stöd till föreningar som delar upp pojkar och flickor i olika grupper på fritidsgårdarna i förortsområdena.⁹⁰

Eftersom SD vuxit så långsamt, och inte förrän på sistone

90 Nilsson, Owe: *Reinfeldt vill inte lagstifta mot burka*, DN, 2010-01-28.

börjat upplevas som ett politiskt hot, borde det ha funnits tid att utveckla genomtänkta strategier kring bemötandet. Här skiljer sig Sverige från Norge och Danmark där högerpopulisterna snabbt hamnade i det vanliga politiska rummet och där det var svårt att ha strategier som gjorde att de särbehandlades. Men fränsett utvecklingen från cordon sanitaire till insikten om nödvändigheten av att ta debatten, åtminstone ibland, har inte tankarna kring partiet utvecklats särskilt mycket på central nivå.

Det finns som nämnts en grupp personer inom partiet som särskilt arbetat med att ta fram hur partiet ser på SD och vad som är det bästa sättet att bemöta dess företrädare, men de fokuserar framför allt på södra Sverige. Någon motsvarande grupp på central grupp finns inte, även om vissa personer periodvis har ägnat partiet viss uppmärksamhet. Även de samtal vi fört inför den här rapporten har framför allt skett med personer med en förankring i antingen Skåne eller Blekinge vilket kommer sig av att det är här som partiets storlekt gör att det är oundvikligt att föra diskussioner kring hur det ska bemötas.

SD utpekats som ett högerparti

De svenska Socialdemokraterna tog kraftfullt avstånd från Ny demokrati redan i starten när det framstod mest som ett högerparti där invandringsfrågan inte var särskilt framträdande. Men att invandringsfrågorna fick större plats snarast ökade avståndstagandet, trots att det fanns ett motstånd mot arbetskraftsinvandring bland medlemmar i LO-förbunden som bottnade i en rädsla för lönedumping om stora grupper av invandrare konkurrerade om jobben.

Att SD är ett högerparti som vill driva igenom högerpolitik är ett tema som återkommer, om än inte lika frekvent som främlingsfientligheten. Det påpekats ibland att SD lokalt ofta uppträder som ett borgerligt stödparti.

Så här sa Mona Sahlin i sitt 1 maj-tal 2010:

Jag minns Ny demokrati på 90-talet. Jag minns hur Carl Bildt och Anne Wibble suckade över Ian och Bert. Men jag minns också de förhandlade med detta parti i utskott och regeringskansli. Jag minns hur de köpte lojalitet av detta parti, och lät dem ändra regeringens förslag. Allt för att kunna sitta kvar vid makten.

För mig, och för oss rödgröna är det glasklart. Ingen makt är värd att ett främlingsfientligt parti får veto i svensk politik. Aldrig någon gång, aldrig någonstans, aldrig någonsin tänker vi samarbeta med, eller göra oss aktivt eller passivt beroende av Sverigedemokraterna. Aldrig!

I det ovan nämnda 1 maj-talet 2010 valde Mona Sahlin alltså samma strategi som sina skandinaviska partivänner, att bunta ihop högerpopulisterna med resten av borgerligheten. Hon konstaterade att ”i dag har vi fyra tydliga högerpartier”. – Och i vassen lurar det femte högerpartiet, Sverigedemokraterna. Det är en enda högerhärva.

Uttalandet fick Moderaternas partisekreterare Per Schlingmann att gå i taket:

– Hon rullar ut röda mattan för Jimmie Åkesson.⁹¹

Det är uppenbart att andra partier, i synnerhet de borgerliga partierna, närmat sig de frågor som SD driver under 2000-talet. I valrörelsen 2002 lade Folkpartiet och Moderaterna i Sverige fram förslag om att invandrare skulle utsättas för språktester och kunskapskontroller av deras kännedom om svensk historia, krav som SD länge lyft fram men i radikalare form. Vare sig Folkpartiet eller Moderaterna har i övrigt anammat SD:s retorik, men förslag som dessa legitimerar ändå SD:s verklighetsbeskrivning att invandras ovilja att anstränga sig till-

91 Svensson, Niklas: *Mona Sahlins attack*, Expressen, 2010-05-02.

räckligt och myndigheternas för låga krav på invandrare är problemet snarare än diskrimineringen.⁹²

Den svenska valrörelsen 2006 präglades bland annat av diskussionen kring de så kallade "apatiska flyktingbarnen". Det antydde från politiker, myndigheter, journalister med flera att de av medierna uppmärksammade barnen till asylsökande som mådde så dåligt att de låg i koma i själva verket simulerade.⁹³

Även Socialdemokraterna förde diskussioner om att ställa högre krav på invandrarna i valet 2006. Den dåvarande socialdemokratiske integrationsministern Jens Orback gjorde ett utspel om att invandrare borde tvingas skriva under ett kontrakt om att de skulle delta i svenskundervisning.⁹⁴ Några dagar senare presenterades ett program som bland annat innehöll detta förslag, men som i övrigt mest fokuserade på diskriminering, inte ökade krav.

Orbacks förslag kritiserades av vänsterpartierna, till exempel riksdagsledamoten Yvonne Ruwaida från miljöpartiet:

– Det handlar om att dra åt tumskruvarna och det skuldbelägger människor, eftersom det skapar en bild av att de som kommer hit inte vill lära sig svenska.⁹⁵

Statsvetaren Kristina Boréus analyserade partiernas retorik i de senaste valrörelserna i ett debattinlägg 2006:

Genomgående i retoriken (fast tydligast hos Folkpartiet och Moderaterna) förknippades "invandrare" med problem och otrevligheter. Dels med sådant som "invandrarna" faktiskt inte själva lastades för, som hög arbetslöshet och dåliga skolresultat. Dels med sådant som de mer eller mindre tydligt gavs skulden för, bland annat kvinno-

92 Rydgren, Jens: *Från skattemissnöje till etnisk nationalism*, ingår i antologin: Rydgren, Jens / Widfeldt, Anders red.: *Från Le Pen till Pim Fortuyn*, Liber, 2004, sid 213.

93 Händelserna refereras bland annat i Tamas, Gellert: *De apatiska – om makt, myter och manipulation*, Natur och Kultur, 2009.

94 Sveriges Radio Ekot: *S vill skärpa krav för bidrag till invandrare*, 2006-08-26.

95 Svd: *Kritik mot s-utspel mot invandrare*, 2006-08-26.

förtryck, kriminalitet, "socialbidragsberoende" och dålig förmåga att tala svenska.

Här kopplades en (tänkt) grupp i den offentliga diskussionen återkommande till negativt värderade fenomen och gjordes ofta själv ansvarig för det onda. Samtidigt förekom inget motsvarande systematiskt förknippande av dem som kallades "svenskar" med negativa fenomen. Detta är diskriminerande och skapar föreställningen att "invandrare" är dåliga och "svenskar" bra.⁹⁶

Kristina Boréus varnade för den lockelse det kan finnas i att försöka vinna över de rasistiska väljarna på sin sida genom den här typen av retorik.

Från integrationspolitik till fokus på välfärd

De totalt fyra personer i Skåne-Blekinge-regionen som har haft en samordnande roll inom Socialdemokratin och fackföreningsrörelsen för att motverka att SD blir starkare har samtliga en bred erfarenhet av SD från sina hemkommuner. Idag finns Sverigedemokraterna som nämnts i samtliga skånska kommuner utom Vellinge, där Moderaterna har över 70 procent av väljarnas stöd för en politik som bland annat innefattar en restriktiv syn på flyktingmottagandet.

Södra Sverige kännetecknas av ett annorlunda politiskt klimat än i resten av landet vilket förmodligen har både historiska, geografiska – till exempel närheten till Danmark, och sociala förklaringar. Som yttersta utpost mot Europa har Skåne tagit emot stora mängder med flyktingar och invandrare.

Samordnaren Mats Johansson, socialdemokrat från Karlskrona, hade tidigare ett liknande lokalt uppdrag att ta fram strategier mot SD lokalt i Blekinge. Han betonar nödvändig-

96 Boréus, Kristina: "Risk för att rasismen präglar årets valrörelse", DN, 2006-05-11.

heten av att inte bara vara reaktiv utan även proaktiv. Det är viktigt att SD inte får sätta dagordningen, säger han.

– Det handlar om problemformuleringsprivilegiet. SD anser att ett av de stora problemen är brister i integrationen. SD vill därför gärna diskutera integrationspolitik. För oss handlar problemen om jobb, brister i välfärden och fattigdom. Därför vill vi istället diskutera välfärdspolitik, sysselsättning och jämlikhet.

– I sådana debatter känner sig våra företrädare trygga. Det är perspektiv som vi behärskar. Då klarar vi debatten. Vi kan också dra lärdom av vad som hände i Danmark. Där trodde Socialdemokratin att de skulle kunna mota tillbaka Dansk folkeparti genom att diskutera integrationspolitik. Resultatet blev att Dansk folkeparti kunde styra dagordningen och gå fram opinionsmässigt.

Ny demokrati försvann snabbt ur riksdagen, men man kan notera att partiets politiska program levde kvar i en del kommuner varav många fanns i södra Sverige. I spåren av Ny demokrati skapades flera lokala partier som Staffanstorpspartiet, Eslövspartiet och Burlövs väl vid sidan av en rad andra liknande kommunala partier. Mer än hälften av de skånska kommunerna hade vid slutet av 1990-talet ett lokalt missnöjesparti och många av dem försökte samverka över kommungränserna till exempel i Region Skåne, Skånes samordningsorgan för bland annat vård och trafikfrågor.⁹⁷ En bild av hur det såg ut i Skåne för drygt tio år sedan.

I Skåne kan man se ett samband med ökande flyktingströmmar via Ystad och Trelleborg från hösten 1984, och frågan debatterades flitigt bland annat i Skånepartiets närradio. Den togs även upp i några av de etablerade partiernas lokala organisationer. Inför valet 1988 gick det borgerliga mittenpartiet Centerpartiets avdelning i Sjöbo ut och krävde en folkom-

⁹⁷ Lodenius, Anna-Lena: *Bemötande av främlingsfientliga och populistiska partier i kommuner och landsting*, ingår i Demokratiutredningen: *Demokratis förgörare*, SOU 1999:10.

röstning om kommunens flyktingmottagande. I omröstningen som genomfördes i samband med de allmänna valen segrade nej-sidan stort med hela 67 procent av rösterna.⁹⁸

Andreas Schönström var tidigare anställd av arbetarkommunen i Malmö och har ansvarat för flera utbildningar i regionen för att motverka SD. Han framhåller att Socialdemokratin stundtals måste byta ordval och framtoning.

– När vi beskriver vad vi ska göra för att minska arbetslösheten i förorterna till Malmö är det fel att ha utgångspunkten att vi ska skapa jobb åt invandrarna. Då bidrar vi själva till att dela upp människor i invandrare och svenskar. Det kommer också att utnyttjas av SD. Istället ska vi ha ett generellt perspektiv.

– Hur vi kan skapa jobb för alla som bor i dessa bostadsområden. Ja, vi bör skrota hela integrationsprojektet. När vi pratar om kulturell förståelse uppfattas det som om vi pratar om kulturella skillnader. Det avgörande är något annat: allas behov av välfärd och jobb.

98 Lodenius, Anna-Lena: *Bemötande av främlingsfientliga och populistiska partier i kommuner och landsting*, ingår i Demokratiutredningen: *Demokratis förgörare*, SOU 1999:10.

Kommunala strategier mot SD

Så här beskrev undersköterskan Tina Hallgren-Bengtsson, SD:s första representant i Höör, sin situation i en intervju inför valet 1994:

– De övriga partiernas representanter i fullmäktige har varit mycket korrekta men jag har ju fått kämpa ensam. Ingen har velat samarbeta med mig även om det gällt frågor som egentligen alla borde kunna ställa sig bakom. Jag kan ju inte påstå att jag känt mig accepterad även om inte någon har varit elak.⁹⁹

Inte särskilt långt efteråt spreds bilder på Tina Hallgren-Bengtsson i uniformsliknande kläder när hon deltog i ett möte för nazistiska Frisinnade Unionspartiet på västkusten. 1996 hoppade hon av SD, men efterlämnade en bild av partiet som i grunden odemokratiskt och inte riktigt rumsrent.

– SD är isolerade, inga andra vill samarbeta. Varje parti i kommunen har gjort detta ställningstagande. Även om de lägger bra förslag vill ingen samarbeta, sa det socialdemokratiska kommunalrådet i Höör Stefan Lissmark 1999.¹⁰⁰

Men de förslag som SD:s representanter lade fram under de här första mandatperioderna var inte särskilt extrema. Ett av SD:s första krav var visserligen en lokal folkomröstning om flyktingmottagandet, men därefter motionerade man om sänkt partistöd, en utredning om pensionärens situation och behov samt införande av en frågestund inför beslut i kommunfullmäktige. Samtliga motioner avslog med överväldigande majoritet.¹⁰¹

Stefan Lissmark menade att det låg en fara i att partiet kunde framstå som så ofarligt:

99 Lindberg, Jakob: *Sverigedemokraterna – en fallstudie av partiets framgångar i Dals Ed och Höör*, Stockholms universitet: Statsvetenskapliga institutionen, C-uppsats, 1995.

100 Lodenius, Anna-Lena: *Bemötande av främlingsfientliga och populistiska partier i kommuner och landsting*, ingår i Demokratiutredningen: *Demokratins förgörare*, SOU 1999:10.

101 Lindberg, Jakob: "Sverigedemokraterna – en fallstudie av partiets framgångar i Dals Ed och Höör" s 29. Stockholms universitet: Statsvetenskapliga institutionen, C-uppsats, 1995.

– De gör inte mycket i praktiken, flyktingfientlighet märks ibland i vissa skrivningar som jag tycker är på gränsen. Att de försöker bli rumsrena är en smygande fara. Det ligger en fara i att vi glömmer bort vad de står för, att vi glömmer bort oss och tycker att det här låter förnuftigt och bra.¹⁰²

Vi har tittat på hur Socialdemokratin i några kommuner har bemött SD och tycker oss se vissa tydliga mönster, även om det också finns vissa skillnader mellan kommunerna: En gemensam hållning från Socialdemokraterna i de berörda kommunerna har varit det förväntade att aldrig samarbeta eller förhandla med SD eller att stödja förslag från SD. Men cordon sanitaire, renhållning och utestängning, är betydligt svårare att genomföra i en lokal kontext, vissa relationer byggs trots allt upp till SD:s företrädare i den mån de visar sig (våldigt många stolar står tomma och viljan att delta i fullmäktiges möten är inte alltid så stor).

Av de tio kommuner där SD fick flest röster i kommunalvalet 2006 ligger nio i Skåne, den tionde är Karlskrona i Blekinge. Särskilt starkt var SD i den västra delen av Skåne, i Landskrona och Helsingborg, men också i mindre kommuner nära dessa. I dessa kommuner har socialdemokratin en specifik erfarenhet av att försöka möta SD, både i debatter i fullmäktige och media, men också i bostadsområden och på arbetsplatser. Socialdemokratin har både haft lokala strategier för att bemöta SD, men också samverkat i Skåne inom ramen för olika projekt, bland annat "Jobbare mot rasism".

Det har förekommit att SD stött socialdemokratiska förslag och att SD tagit intryck av förslagen och gjort om dem till sina egna. Trots att Socialdemokraterna har avvisat allt samarbete med SD med motiveringen att ett sådant skulle legitimera SD.

Att främlingsfientliga och populistiska partier är starka i södra Sverige är inte något nytt.

102 Lodenius, Anna-Lena: *Bemötande av främlingsfientliga och populistiska partier i kommuner och landsting*, ingår i Demokratiutredningen: *Demokratin förgörare*, SOU 1999:10.

Den dåvarande Demokratiutredningen publicerade 1999 en rapport med titeln "Demokratins förgörare" som bland annat innehåller ett kapitel om bemötande av främlingsfientliga partier i kommunerna. Rapporten ger en bild av hur andra partier hanterade högerpopulister under en period tiden när SD konkurrerade med många små lokala partier i regionen. Den visar att funderingarna kring bemötandet var ganska lika de som förekommer idag. Med en väsentlig skillnad: då debatterade i stort sett ingen med dessa partier, och i synnerhet inte med SD.¹⁰³

Det verkade ha funnits en bred enighet hos samtliga partier kring att dessa partier skulle hållas utanför. Men då som nu var de borgerliga partierna öppnare mot missnöjespartierna och släppte ibland in dem. Dock utan att lämna ifrån sig någon reell makt, det handlade framför allt om att ge information och ibland luta sig mot missnöjespartiernas mandat för att få majoritet för den egna politiken.

Ju mindre de högerpopulistiska partierna är, ju sannolikare är det att de blir isolerade. I de kommuner där partierna har något enstaka mandat är de andra partierna ofta tydligare i sin kritik. I kommuner där de hade en starkare ställning 1999 släpptes de också in i högre grad och kunde till och med få sitta med i kommunstyrelsen i något fall (till exempel i Skurup där det lokala partiet Kommunens Väl hade 8 mandat). I Åstorp ingick Framstegspartiet till och med i en allians med Socialdemokraterna, en unik händelse som inte har upprepats. Men när Framstegspartiet förlorade det ena av sina två mandat avbröts också samarbetet.

Jan Nilsson, socialdemokratiskt kommunalråd i Åstorp, förklarade 1999 att de övriga partierna i kommunen försökte göra upp så mycket som möjligt utan att blanda in småpartierna (förutom Framstegspartiet även Åstorpspartiet som hade likartade uppfattningar i invandringsfrågan).

¹⁰³ Lodenius, Anna-Lena: *Bemötande av främlingsfientliga och populistiska partier i kommuner och landsting*, ingår i Demokratiutredningen: *Demokratins förgörare*, SOU 1999:10.

– Vi försöker hitta former för att hålla dem utanför, vi sätter inga murar, vi bjuder helt enkelt inte in dem.¹⁰⁴

Jan Nilsson medgav dock att det fanns enskilda politiker som stod nära dem i vissa frågor. Det hade hänt att de fått gehör när de motionerat i frågor, men enligt Jan Nilsson har de bara rört frågor som varit helt okontroversiella. Den senaste gången var när Framstegspartiet lade en motion om ökat stöd till fattigpensionärerna och fick med sig Socialdemokraterna.

– Men när partierna motionerat mot invandringen har alla partier gått emot.

Även i andra kommuner drog man enligt rapporten en gräns vid just flyktingfrågan. Alltså en generösare attityd än idag när det förväntas av de lokala företrädarna (inte bara socialdemokrater, liknande krav har ställts av andra partier) att aldrig någonsin ge sig i lag med SD.

Skillnaden mellan då och nu kan möjligen förklaras med att en del av de lokala partierna uppfattades som mindre kontroversiella än SD. Kommunens Väl i Kävlinge sågs till exempel av många som en vänsterkraft eftersom partiets ledande företrädare tidigare tillhört Vänsterpartiet.¹⁰⁵ Det gjorde att det nystartade partiet välkomnades även av vissa socialdemokrater. Men ledaren Kenneth Sandberg förbrukade snabbt detta förtroende genom överdrivet långa inlägg som alltid slutade i flyktingfrågan, oavsett var han hade börjat. När Kenneth Sandbergs inlägg blev för långa var det flera som reste sig och gick, något som hände även i andra kommuner där högerpopulister var representerade 1999.

Enligt Demokratiutredningens rapport hade de partier som granskades 1999 ofta undvikit mer främlingsfientliga motio-

104 Lodenius, Anna-Lena: *Bemötande av främlingsfientliga och populistiska partier i kommuner och landsting*, ingår i Demokratiutredningen: *Demokratis förgörare*, SOU 1999:10.

105 Kenneth Sandberg blev utesluten ur Vänsterpartiet 1992 sedan han kritiserat den enligt honom alltför generösa flyktingpolitiken och dessutom pläderat för ett etniskt homogent Sverige. De väckte stort uppseende när Sandberg vägrade att resa sig vid en manifestation i Kävlinge fullmäktige för Förintelsens offer.

ner och oftast lagt förslag av karaktären ”mer åt alla av allt”. Eftersom de sällan behövde ta ansvar för förslagets genomförande var de oförhindrade att vara generösa. Ofta inriktade sig dessa förslag på att förbättra vård och omsorg. Även detta förfarande liknar hur SD fortfarande agerar i många kommuner och även på riksplaneln, den sammanlagda effekten av partiets förslag innebär ofta ett rejält underskott.

I maj 2010 lade SD för första gången en egen skuggbudget som inte oväntat innehöll stora besparingar inom biståndet och flykting- och invandringspolitiken. SD vill behålla alla steg i jobbskatteavdraget, sänka skatterna för pensionärerna med nästan tre gånger så mycket som regeringen föreslagit och samtidigt höja taken i a-kassan, ersättningen i sjukpenningen och föräldraförsäkringen samt satsa mer pengar på försvaret.

Uträkningarna bygger på att invandringen minskar med 90 procent vilket enligt SD kan ge 26,5 miljarder extra i statskassan om man tar med allt från mindre pengar till Migrationsverket till minskade studie- och barnbidrag. En klar överdrift anser Jan Ekberg, professor i nationalekonomi, som ifrågasätter beräkningsgrunderna. Dessutom anser han att invandrare inte tränger ut infödda svenskar från arbetsmarknaden på det sätt som SD hävdar.¹⁰⁶

Fokus på frågorna, inte på personerna

De svar vi fick när vi idag ställde frågor kring hur Socialdemokraterna agerar gentemot sina lokala SD-företrädare i kommunerna var relativt enhetliga. De flesta talade om att lyfta fram de egna frågorna och grundvärderingarna, snarare än att angripa SD:s politik. De var också mer intresserade av att träffa väljarna än SD:s företrädare.

I hälften av kommunerna säger företrädarna att man tänker berätta hur SD faktiskt har röstat i fullmäktige, det vill

106 Sveriges Radio Ekot: *Minskad invandring finansierar SD-budget*, 2010-05-31.

säga att man i dessa kommuner i praktiken är ett stödparti åt Alliansen. En annan huvudlinje är att peka på SD:s främingsfientlighet och aktiva motstånd mot jämställdhet. I flera av kommunerna kommer man också kritisera SD för att vara populister, missnöjespolitiker och motståndare till alla förändringar, vilket i sin tur skadar tillväxten och minskar jobben (i synnerhet när SD är motståndare till företagsetableringar, utbyggnad av transporter etc).

En annan del i den Socialdemokratiska agitationen är att visa på SD:s passivitet, att deras stolar i fullmäktige ofta stått tomma, att de ofta lagt få motioner och att de ofta är okunniga i grundläggande kommunala frågor.

Flera av de intervjuade socialdemokraterna för resonemang kring att inte "hänga på" SD:s diskussion om kulturell identitet, utan istället analysera samhället utifrån klass och ojämlikhet. Några drar till och med den långtgående slutsatsen att uttryck som "integrationspolitik" bör undvikas (se tidigare uttalanden av Mats Johansson). Sådana funderingar är av relativt nytt datum.

När socialdemokrater väljer att fokusera på klassiska frågor som generell välfärd och sysselsättning för de in diskussionen på en planhalva där de känner sig trygga, och omvänt är det uppenbart att SD:s företrädare hamnar på okänd mark (även detta togs upp i intervjun med Mats Johansson). Det finns alltså många anledningar att försöka styra bort från diskussioner om kulturell identitet.

Nerslag i några av SD:s starkaste kommuner

Landskrona

I Landskrona fick SD över 22 procent av rösterna och 12 mandat i kommunalvalet 2006. Det var den högsta siffran i Sverige. Sedan valet har kommunen styrts av Moderaterna, Folkpartiet och Miljöpartiet, men med stöd av SD som har en vågmästarposition. I princip röstar SD alltid med den styrande treklövern, med några enstaka undantag.

Det finns en förhistoria, tidigare fanns en lokal avdelning av Framstegspartiet i Landskronas kommunfullmäktige och här började SD:s partisekreterare Björn Söder sin politiska karriär. De andra partierna försökte tuga ihjäl Framstegspartiet men det fungerade dåligt. Framstegspartiet fick två mandat i valet 1994 och syntes därefter inte till särskilt mycket. Partiet var också ganska osynligt i valrörelsen 1998. Trots det fördubblades rösterna och Framstegspartiet erövrade dubbelt så många mandat.

Då tröttnade de andra partierna och valde i stället en strategi som kan beskrivas som "lyft fram och se om de bleknar i ljuset". De började bjuda in Framstegspartiet att delta i diskussionerna. Den nya linjen gick ut på att tvinga företrädarna att ta ställning i alla frågor, stort som smått. Tanken var att få ner debatten på en mer odramatisk nivå där populisterna inte hade möjlighet att segla ovanpå och exploatera missnöje i varje fråga. Allt enligt en teori om att populisterna i själva verket tjänar på sitt utanförskap. Men om de i stället tvingas delta i dagspolitiken med soptaxor, åldringsvård och tämligen odramatiska frågor kanske de får svårare att vara lika kategoriska.

Även bemötandet förändrades från utfrysning till konfrontation. Tidigare hade man suttit tysta när de sa något. Nu krävde de andra partierna svar och besked om vad de menade och hur de hade tänkt sig att genomföra sina förslag. Förhoppningen var att denna strategi skulle leda till att det politiska arbetet framstod som mindre glamoröst och att väljarna fick upp ögonen för hur ihåliga Framstegspartiets förslag var.

En lysande idé, i teorin. Om det fungerade i praktiken är mer osäkert. Avdelningen anslöt sig så småningom till Sverigedemokraterna. SD växte fram i bostadsområdet Sandvången, ett område i den centrala delen av staden med många hyreslägenheter där det bland annat bor många före detta varvsarbetare. Där verkade bland annat SD-aren Tord Lindblom, som hade en förankring i den lokala hyresgäströrelsen. (Senare har

han blivit utmanövrerad av yngre krafter inom SD.) Sverigedemokraterna var dock inte särskilt synliga i kommunen inför valet 2006, många trodde nog att de skulle backa. I stället tog partiet ett rejält kliv framåt.

SD gick framför allt framåt i flera bostadsområden, ofta i villaområden som gränsar till områden med många invandrare. Efter valet fortsatte SD att hålla en låg profil i kommunpolitiken. Frågor som SD drivit har bland annat varit "klassmorfar", att kommunen inte ska servera mineralvatten och att det inte ska finnas särskilda badtider i simhallen för muslimska kvinnor. Ofta är flera av SD:s platser tomma i fullmäktige. En av SD:s företrädare i kommunen, Jan Hansveden, har blivit politisk vilde. En utlösande orsak var att Jan Hansveden var villig att upplåta en tomt som han ägde för ett moskébygge.

SD:s starke person i Landskrona är Stefan Olsson, på sin hemsida har han uttryckt att har en särskild "avsky" för socialdemokratin. Socialdemokraterna i Landskrona pekar på flera orsaker till SD:s framgångar i kommunen. Ann-Sofie Garsén, som är aktiv i projektet "Jobbare mot rasism" (i samverkan med fackförbunden SEKO, Byggnads, IF Metall och Kommunal) menar att SD lyckats exploatera människors oro för hot om försämrade välfärd och arbetslöshet.

– SD i Landskrona är i mångt och mycket ett missnöjesparti. Socialdemokratin hade styrt kommunen under lång tid. Många upplevde att välfärden var på tillbakagång. SD utnyttjade situationen för att peka ut syndabockar.

För Socialdemokraterna i Landskrona är det viktigt att inte legitimera SD. Därför har man inte deltagit i debatter direkt med SD under mandatperioden, däremot har man fört debatten i kommunfullmäktige.

Inför valet 2010 kommer Socialdemokraterna att satsa särskilt i de bostadsområden och valdistrikt där man tappat många röster. Under valperioden har också "Jobbare mot rasism" bedrivit ett aktivt arbete på arbetsplatser i Landskrona.

Tonvikten i argumentationen har handlat om att tala om de egna värderingarna och om klassklyftor. Endast om människor själva för SD på tal har man attackerat SD:s främlingsfientlighet.

Landskrona är inte den enda kommunen där Framstegspartiet banade vägen. SD:s starke person i Bjuv är Allan Jönsson, som började sin politiska bana som ordförande för det numera nedlagda Framstegspartiet. Ingrid Mattiasson, ordförande i Bjuvs Arbetarekommun, menar att SD i Bjuv just bör beskrivas som ett ”parti som framförallt är missnöjt med de etablerade partierna – och kanske mest med socialdemokratin”.

– Vi tror att SD:s framgångar mer handlade om missnöje än om att väljarna var övertygade om deras politik”, sammanfattar Ingrid Mattiasson.

Svedala

SD har en vågmästarposition även i Svedala. Men den har man knappast utnyttjat. SD har genomgående röstat med den borgerliga gruppen. I Svedala innehar SD också posten som ordförande i miljöutskottet, men inte heller den positionen har man använt för att driva sina frågor. Överhuvudtaget har SD agerat passivt i kommunpolitiken, deras ledamöter deltar sällan i debatten. Ganska ofta hakar SD på andra partiers förslag, ibland också socialdemokratiska, ett exempel är SD:s förslag om att bygga en fotbollsplan med konstgräs, ett förslag som ursprungligen kom från Socialdemokraterna.

I förra valet tappade Socialdemokraterna fyra mandat, bland annat till SD. Inför valet kommer Socialdemokraterna att göra särskilda satsningar i bostadsområden där SD gick särskilt framåt, som i Grönadal, ett område där det finns både hyres- och bostadsrätter. Gull-Britt Jönsson, socialdemokrat och ordförande i kommunens kulturutskott, beskriver en strategi helt enligt mönstret för det socialdemokratiska förhållningssättet till SD.

– Framför allt ska vi beskriva vår egen politik och den vision vi har för kommunen. När vi argumenterar emot SD ska vi trycka på att de faktiskt är en del av Alliansen i den här kommunen.

Men Gull-Britt Jönsson tycker också att man måste bemöta SD:s osanningar och överdrifter om invandringens konsekvenser genom att vara sakliga och komma med fakta.”

Kävlinge

Kommunens Väl i Kävlinge övergick till SD och var SD:s fjärde starkaste fäste i landet i kommunalvalet 2006 med drygt 13 procent av rösterna och sex mandat. Under mandatperioden har SD varit vågmästare i kommunen, men i ytterst få frågor har SD fått något rejält inflytande. För det mesta har de två blocken lyckats förhandla fram politiska kompromisser.

I de politiska nämnderna agerar SD på olika sätt, i några av nämnderna håller man med de borgerliga företrädarna, i andra de socialdemokratiska. Inför den senaste budgeten förhandlade Socialdemokraterna och Moderaterna fram ett förslag för att förhindra att SD skulle få något inflytande.¹⁰⁷

Idag lämnar ingen längre fullmäktigesalen i protest, men det märks en trötthet när man talar med andra partiers företrädare i kommunen. Det socialdemokratiska kommunalrådet i Kävlinge Roland Palmqvist tycker inte man ska ”spilla krut” på att försöka övertyga SD:s företrädare att de har fel, han har en tydlig uppfattning om hur man bäst motverkar att SD växer:

107 2010 hoppade SD:s starkaste företrädare, Kenneth Sandberg, av partiet för att istället bli ledare för det nybildade partiet ”Kävlingebor”. Det är fortfarande oklart hur många av de lokala SD-företrädarna som kommer att följa med till det nya partiet. Enligt Kenneth Sandberg var orsaken till avhoppet att SD hade blivit för ”mjäkigt” i invandringspolitiken. I ett pressmeddelande förklarade han att ”ett starkt stöd för Nationaldemokraterna” (utbrytarparti ur SD) blir viktigt för att motverka SD:s anpassning till sina politiska motståndare. En annan orsak till splittringen var att SD i Kävlinge inte vill betala delar av det kommunala stödet till SD centralt. Detta har också lett till en tvist mellan SD och det nybildade partiet Kävlingebor.

– Strategin är att lyfta fram klassfrågorna och den tilltagande ojämlikheten. Det är ju våra hjärtefrågor. Det är också väldigt effektivt. SD:s sympatisörer har inga svar att komma med.

Han är optimistisk inför det kommande valet:

– Partiet är inte längre något nyhetens behag. De har funnits med sedan 1994. Men vad har de åstadkommit? Snarare har luften gått ur dom. De är också den signal jag får från IF Metalls ombudsman som möter stämningarna på arbetsplatserna.

Trelleborg

Trelleborg var SD:s sjätte starkaste fästa vid kommunalvalet 2006. SD fick 13 procent av rösterna och sju kommunala mandat. SD har varit aktivt i kommunen och ibland röstat med de borgerliga och ibland med Socialdemokraterna. SD har en vågmästarroll. Detta ledde fram till en säregen omröstning när kommunens budget behandlades 2010.

I en första omgång ställdes Socialdemokraternas budgetförslag mot SD:s förslag, då röstade huvuddelen av de borgerliga på SD:s förslag, av rädsla för att annars inte få igenom den egna budgeten. I den avgörande omröstningen mellan SD:s förslag och det borgerliga budgetförslaget segrade sedan det borgerliga förslaget eftersom de socialdemokratiska ledamöterna lade ner sina röster.

– För moderaterna i kommunen verkar det vara viktigare att se till att Socialdemokraterna inte får något inflytande än att motverka SD, säger Catherine Persson, tidigare socialdemokratisk riksdagsledamot, idag oppositionsråd i Trelleborg.

Trelleborg avviker annars något från mönstret genom att SD gick mest framåt på landsbygden i det senaste valet. Trelleborg är också en kommun där den vanliga populistiska strategin att försöka framstå som martyrer använts flitigt.

– De är inte tillräckligt stora för att få plats i kommunens presidium, men de försöker få det att framstå som om de har blivit uteslutna, säger Catherine Persson.

Eslöv

Även i Eslöv sitter SD som vågmästare. I Eslöv har SD en vågmästarroll. Socialdemokraterna, Vänstern och Miljöpartiet styr i minoritet. För att få igenom sina förslag behöver de styrande partierna vanligtvis söka stöd från något av de borgerliga partierna. De styrande partierna gör aldrig upp med SD.

– Till för ett år sedan fungerade minoritetsstyret, då stödde SD Alliansens budget, säger socialdemokraten Johan Andersson, tillika kommunens 1:e vice ordförande.

När minoritetsstyrets budget föll utbröt politiskt kaos. Socialdemokraterna var inte villiga att fortsätta att styra kommunen med en borgerlig budget som dessutom var oklar och vag. Men inte heller den borgerliga fyrklövern (m, fp, c och kd) var beredda att ta över styret, trots att deras budget hade godkänts med stöd av SD. Resultatet blev omförhandlingar mellan minoritetsstyret och allianspartierna, till sist kunde man ena sig om ett nytt budgetförslag och minoritetsstyret kunde fortsätta.

Johan Andersson säger att krisen illustrerar SD:s förändrade lokala position:

– Under början av mandatperioden röstade SD ibland med oss och ibland med de borgerliga, men ju längre period som gått desto oftare har SD tagit ställning för det borgerliga blocket.

Som framgår av exemplen har SD i flera fall glidit mer åt höger under den senaste mandatperioden. Det gör det enklare för Socialdemokraterna som precis som sina danska partibröder kan fokusera på att lyfta fram hur SD stöder en politik som inte gynnar vanliga löntagare. Det gör de ofta med att vara ute i bostadsområdena och tala med de vanliga väljarna. Just dörrknackning nämns som en av de viktigaste insatserna före valet de flesta av kommunerna. Här samverkar ofta Socialdemokraterna med facket och särskilt med organisationen ”Jobbare mot rasism”.

Fackliga strategier gentemot högerpopulister i alla tre länderna

Det är inte självklart att RHP-partierna står för en arbetstagarfientlig politik, men vanligt. De har ofta en strategi att kräva ”mer av allt åt alla”, och i goda tider kanske inte kraven verkar alltför orealistiska. De kan därför appellera till vanliga löntagare. Högerpopulister som inte har någon direkt makt avkrävs sällan besked kring hur de ska finansiera sina förslag. I Norge hänvisar Fremskrittspartiet till inkomsterna från oljan som de anser borde spenderas mer frikostigt. I tider av åtstramningar är det inte säkert att de kan hålla fast vid sin överbudspolitik, i Danmark ställer sig Dansk Folkeparti som nämnt bakom den borgerliga regeringsalliansens åtstramningspaket och får facket och vanliga löntagare emot sig.

Facket spelar en central roll i utformningen av strategier för att mota högerpopulisterna, framför allt under perioder då högerpopulisterna allierar sig med högern och ger stöd åt försämringar som drabbar vanliga löntagare. Men även under andra skeden kan facket vara viktigt för att etablera kontakt med högerpopulisternas väljare på arbetsplatser och i bostadsområden.

Däremot har inte facket i Norge och Danmark varit lika tydligt i att konfrontera RHP-partiernas främlingsfientliga politik som i Sverige. De svenska LO-förbunden har ofta haft en tydlig retorik mot Sverigedemokraterna och agerat i närmast kampanjliknande former. LO i Norge och Danmark har inte konfronterat Fremskrittspartiet och Dansk Folkeparti lika tydligt när det gäller frågor om allas lika värde och rättigheter.

Det finns en självklar motsättning mellan ett alltför stort tillflöde av ny arbetskraft och möjligheter att upprätthålla lönekrav och andra fackliga krav. Att motsätta sig asylinvandring av arbetsmarknadspolitiska skäl är inte något som facket

normalt ägnar sig åt. Däremot har facket ofta varit motståndare till arbetskraftsinvandring och tryckt på för att arbetsgivarna vid konjunkturuppgångar i första hand ska ta in den inhemska arbetskraft som hamnade utanför när kurvorna pekade neråt.

Signalerna till LO-medlemmarna kan bli att i facket håller man ihop för att försvara den inhemska befolkningens rättigheter. Men i takt med att facket får allt fler medlemmar och företrädare med utländskt ursprung förändras också bilden av facket. Det finns en överrepresentation av invandrare i yrken med låga löner och dåliga arbetsvillkor, vilket betyder att de rimligen borde ha mest att tjäna på att gå med i facket.

Det finns en fara i att facket förlorar sin legitimitet om det framstår som en försvarare av dem som redan är tämligen privilegierade på arbetsmarknaden. Men frågan är också vad facket har att erbjuda de nyanlända, det måste finnas något att vinna på att gå med för att det ska vara motiverat att betala medlemsavgiften. Det är knappast någon slump att svenska Fastighets, som organiserar bland annat städare, och Hotell och Restaurangfacket är de fackförbund som varit mest offensiva i sitt försvar för papperslösas rättigheter och krav på att även dessa ska erbjudas medlemskap i facket. De agerar ju i branscher där det finns ovanligt många utlandsfödda och även dokumentlösa invandrare, en växande grupp på den europeiska arbetsmarknaden.

Problemet med papperslösa är dock att det är svårt för facket att agera, deras främsta krav är att få uppehållstillstånd och där kan inte facket göra något. Det kan till och med vara riskabelt för en papperslös att ha kontakt med facket eftersom det kan göra att myndigheterna uppmärksammar deras status och skyndar på en utvisning.

En betydligt större utmaning för facket är att ta sig an en ny verklighet med ett växande antal utlandsfödda med en mer eller mindre irreguljär status på arbetsmarknaden. De kanske

kommer som säsongsarbetare, via utländska bemanningsföretag eller med mer eller mindre falska F-skattsedlar (ibland utan att de ens är medvetna om att de är anlitade som företagare). Att bevaka att kollektivavtalen följs har blivit allt svårare, liksom att skaffa sig information om vilka löner och villkor som erbjuds på arbetsplatser där facket saknar medlemmar.

Att visa innebörden av högerpopulistisk politik

En alltför arrogant hållning från de högerpopulistiska partiernas sida kan straffa sig. Inför förra Stortingsvalet 2005 skickade norska LO ut frågor till alla partier som ställde upp i valet. Frågorna hade i sin tur tagits fram genom ett rådslag bland medlemmar. FrP vägrade att svara på frågorna.

– Där begick de ett stort misstag. LO-medlemmar som sympatiserade med FrP blev upprörda på sitt eget parti. Inför valet 2009 hade FrP en mjukare hållning mot LO, man svarade på våra frågor och ville ha en dialog”, säger Øivind Hansen, vid norska LO.

FrP:s svar till LO visade samtidigt att partiet hade en tydligt antifacklig hållning.

– FrP vill inskränka i strejkrätten, får bort de centrala kollektivavtalen, avskaffa avtalspensionen och försvaga lagstiftningen om arbetsmiljö och arbetstider.

Trots FrP:s antifackliga politik är det idag det näst starkaste partiet bland de norska LO-medlemmarna. Vid senaste valet ökade Arbetarpartiet sin röstandel inom LO till knappt 54 procent, men även FrP gick framåt till 22 procent. Särskilt starka är FrP inom manligt dominerade industriförbund inom den privata sektorn som Metall, Byggnads, Gruv och Transport. Partiet får färre röster från kvinnor och inom den offentliga sektorn.

Att FrP har en viss bas inom fackföreningsrörelsen påverkar LO:s förhållningssätt:

– Vi är nogna med att inte beskriva FrP:s sympatisörer som

dumma. Däremot driver vi en aggressiv kritik av FrP. Vi förklarar för våra medlemmar vad FrP:s politik skulle leda till – hur den skulle påverka den enskilde individen, säger Øivind Hansen.

Även i Danmark har facket allt mer tagit på sig uppgiften att försöka sprida kunskap om konsekvenserna av DF:s politik för vanliga löntagare. Det senaste åtstramningspaketet gav goda möjligheter för att göra just detta.

Den 8 juni klockan halv fem inledde danska LO tillsammans med FTF – tjänstemännens fackliga centralorganisation – en stor demonstration utanför parlamentet i Köpenhamn som en protest mot det åtstramningspaket som lagts fram av den borgerliga regeringen med stöd av Dansk Folkeparti. Busslaster kom från hela landet för att vara med och även en del internationella gäster. Från Sverige deltog Ulla Lindqvist från svenska LO och Socialdemokraternas partiledare Mona Sahlin, från Norge kom den norska LO-ledaren Roar Flåthen.¹⁰⁸

Det som upprör de danska facken mest är förslagen kring förändring av A-kassan. Ersättningstiden i A-kassan halveras, från en maxgräns på tidigare fyra år till två år. Dessutom ska det bli svårare att kvala in. Men även andra sparförslag döms ut av facket, som en halvering av lönen för de lärlingar som praktiserar på skolor, en sänkning av barnbidraget och flerbarnstillägget samt färre platser på vuxenutbildningar.

– Ett hårt slag mot vanliga löntagares solar plexus, var danska Metalls ordförande Thorkild E Jensens kommentar när förslaget presenterades.¹⁰⁹

Men Dansk Folkepartis ställning i dansk politik har gjort att även facket under några år valde samarbete före konfrontation. Man kan säga att DF bytte viss legitimitet mot fackligt inflytande. Men samarbetet avbröts sommaren 2003 då Hans Jensen, ordförande i danska LO, fastslog att situation varit på-

108 Larsson, Erik: *Danska facket togs på sängen*, LO-tidningen, 2010-06-08.

109 TT/Rapport: *Dansk sparplan får ris och ros*, 2010-05-25.

tvingad av den rådande politiska situationen. En kommentar som DF uppfattade som en grov förolämpning.¹¹⁰

En del av kontakterna med DF handlade om att försöka stoppa att det infördes begränsningar av arbetsgivarkontrakt där endast fackföreningsanslutna ges anställning ("closed shops").¹¹¹

För danska LO:s sekretariatschef Finn Larsen är det uppenbart att Dansk Folkeparti är ett högerparti, och i likhet med de danska socialdemokrater som intervjuats anser han att DF nu fått en helt ny roll i dansk politik, från att värna om välfärden till att stå för en klassisk borgerlig ideologi. I fackets tidningar talas om en omvänd Robin Hood-reform: att ta från de fattigaste och ge till de rika.

– Det som hände efter Muhammedteckningarna var att de skapade en plattform för att sätta muslimer i ett särskilt bås, vilket gjort att de kunnat dölja sin politik i andra frågor. Men nu har även deras ekonomiska politik hamnat på dagordningen

– Vi upplever inte att de har någon önskan att stödja de mål vi har för samhällsutvecklingen.

Den sista månaden har de helt medvetet underminerat våra intressen, framför allt genom förslagen på försämringar för arbetslösa.

Att Dansk Folkeparti angriper facket är egentligen inte något nytt, påpekar Finn Larsen. DF har ofta velat reducera fackets inflytande. Samtidigt är det förstås många LO-medlemmar som röstar på DF. LO har därför ingen generell strategi gentemot DF, det är när DF bidrar till försämringar för arbetstagarerna som LO protesterar. Att ta ställning mot DF i invandringsfrågor är mer komplicerat, säger han.

110 Goul Andersen, Jörgen: *Danmark: Fremskridtspartiet och Dansk Folkeparti*. Ingår i antologi: Rydgren, Jens /Wildfeldt, Anders red.: *Från Le Pen till Pim Fortuyn*, Liber, 2004, sid 170.

111 Goul Andersen, Jörgen: *Danmark: Fremskridtspartiet och Dansk Folkeparti*. Ingår i antologi: Rydgren, Jens /Wildfeldt, Anders red.: *Från Le Pen till Pim Fortuyn*, Liber, 2004, sid 147.

Danska LO har valt att inte uttala sig om migrationspolitik och framför inga uppfattningar kring den kontroversiella 24-årsregeln och andra av de skärpningar av migrationslagstiftningen som genomförts i Danmark.

– Förhållandet till nydanskarna har varit ett kontroversiellt ämne under 20 år i dansk politik. Men vi tycker det är viktigt fokusera på ett integrerat samfund.

– De som kommer till Danmark ska integreras och ha danska löner och arbetsvillkor. Vi är positiva till invandrare och vill att de ska ha bästa möjliga rättigheter

Finn Larsen säger att han är övertygad om att Dansk Folkeparti haft ett stort inflytande på invandrares situation i Danmark. DF har motverkat integrationen vilket bidragit till att Danmark fått många fler fattiga invandrare. Detta är LO motståndare till. LO har även framfört viss kritik mot att utlänningslagen ändras hela tiden vilket skapar rättsosäkerhet. LO delar inte DF:s människosyn, framhåller Finn Larsen. Men det är inget huvudspår i debatten med DF som domineras av att påtala högeravvikelser.

SD bytte arbetsmarknadspolitik

Så väl LO centralt som de olika LO-förbunden i Sverige skiljer sig från motsvarande organisationer i Norge och Danmark genom att vara betydligt tydligare i sina angrepp på högerpopulisternas syn på invandringspolitik och invandrares rättigheter. Men även för de svenska LO-förbunden är det viktigt att stämpla SD som ett högeralternativ med en antifacklig hållning.

– Många är omedvetna om SD:s antifackliga hållning och att partiet för de mesta röstar med de borgerliga partierna i kommunerna, säger Anders Ferbe, förste vice förbundsordförande i IF Metall.

SD hade länge en arbetsmarknadspolitik som låg nära Moderaternas med krav på till exempel försämringar av LAS, Lagen om Anställningsskydd, och MBL, medbestämmandelagen.

Partiets bristande förståelse för fackliga frågor har också uppmärksammats i förbundetidningen Dagens Arbeta och intern-tidningen Info. Ett genomgående tema i IF Metalls budskap till medlemmarna är att en röst på SD är ett ställningstagande i blockpolitiken.

På senare år har SD svängt i arbetsmarknadsfrågor, vilket kan verka förvirrande för väljarna. Partiet ställde upp i det senaste EU-valet med krav på att bevara den svenska modellen där arbetsmarknadens parter sluter avtal i stället för att riksdagen lagstiftar på arbetsmarknadsområdet. Men det visar sig ofta i intervjuer med SD:s företrädare att de inte är helt klara med vad den svenska modellen och kollektivavtalen står för. En misstanke är att förändringen handlar mer om att fånga in röster än om en ärligt menad förändring av partiets politik.¹¹²

Anders Ferbe känner väl till de teorier som säger att en stark blockpolitik är effektiv i kampen mot högerpopulisterna.

– En erfarenhet från Europa är att det måste finnas tydliga skillnader mellan de politiska blocken i frågor om välfärd och fördelning. Om partierna tycker allt för lika i sådana frågor hamnar istället helt andra frågor i fokus, det gynnar högerpopulismen och främlingsfientliga partier. I Sverige finns fortfarande avgörande skillnader mellan Alliansen och det rödgröna blocket, men här har media också ett ansvar, ibland försöker man sudda ut de skillnader som faktiskt finns.

Debatt på arbetsplatserna

Ideologisk utbildning är ett viktigt inslag i synnerhet inom de svenska mansdominerade förbunden som kan förväntas ha många medlemmar som sympatiserar med SD, till exempel Byggnads och IF Metall. Redan på grundutbildningarna i dessa förbund ägnas stort utrymme åt att diskutera människors lika värde och främlingsfientlighet.

112 Lodenius, Anna-Lena / Wingborg, Mats: *Slaget om svenskheten*, Premiss, 2009.

Svenska LO ser facklig-politisk samverkan som ett viktigt redskap i kampen mot högerpopulisterna. Detta sker delvis inom ramen för projektet "Jobbare mot rasism" där arbetarkommunerna samarbetat med LO-förbund (SEKO, Byggnads, IF Metall och Kommunal) för att motverka SD och främlingsfientlighet på arbetsplatserna. I en av de undersökta kommunerna, Bjuv, skedde samarbetet i stället med Livs.

De intervjuade socialdemokraterna är överens om att diskussionerna på arbetsplatserna är avgörande. Ändå har denna satsning inte varit oproblematiserad. Initiativet har kommit uppifrån och det är inte alltid det har vunnit anklag hos de fackliga ombudsmännen. Dessutom är LO-förbundens avdelningar stora och i flera av de mindre kommunerna saknas fackliga expeditioner, det vill säga personella resurser för att samordna arbetet.

En del politiker som vi intervjuat anser att facket haft svårt att mobilisera i kampen mot SD, men att allt fler börjat engagera sig. "Jobbare mot rasism" lovordas av flera av de personer vi talat med, med ett undantag: Tony Johansson, som ingår i Socialdemokraternas strategigrupp kring hur partiet ska hantera SD, tycker aldrig att "Jobbare mot rasism" blivit någon riktig framgång.

Han säger att de haft att laga efter läge, vilket inneburit att man med information och argument försökte möta åsikter som florerar bland löntagare, men utan att ha en politik som i grunden kan förändra de sociala omständigheter som producerar dessa åsikter. Denna situation har i sin tur gjort att fackliga ombudsmän och förtroendevalda som av förbundsledningarna beordrats driva projektet känt olust, säger Tony Johansson.

Den vanliga strategin för facket för närvarande verkar vara att ge sig ut och försöka tala med människor som kan tänkas rösta på SD. Dörrknackning är ett inslag i Socialdemokraternas valkampanj och här deltar även fackliga representanter.

– Särskilt strategiskt är att nå ut på arbetsplatser med många

manliga LO-medlemmar, det är framför allt bland dem som SD gjort framsteg, säger Ann-Sofie Garsén som med Landskrona som bas verkar inom "Jobbare mot rasism".

Tony Johansson, som arbetade med "Jobbare mot rasism" åren 2004–2007, anser att problemet med att angripa SD är större än partiet, ytterst handlar det om välfärdsstatens tillbakagång och den stigande arbetslösheten:

– Det är grundorsakerna till den ökande otryggheten. Det är också de frågorna vi borde diskutera. Det är svårt att vinna debatter med SD-företrädare om invandringsfrågor, även om vi har rätt, men däremot vinner vi debatten när den får ett klassperspektiv. Men då måste också Socialdemokratin ha ett tydligt alternativ att komma med.

Det finns ett tätt samarbete mellan Socialdemokraterna och facket i många av de kommuner som vi undersökt, i Svedala till exempel har arbetarkommunen mycket kontakt med IF Metall, Byggnads och Kommunal. Inom ramen för projektet "Jobbare mot rasism" har man ordnat möten om SD och andra främlingsfientliga rörelser.

SD-representanter blev uteslutna ur facket

Inställningen att SD är en slags förtäckta nazister som bör hållas utanför är vanlig även i det svenska facket. Ett resultat av detta är att man inom vissa LO-förbund förordat uteslutningar av sverigedemokrater. Men förbunden är splittrade i frågan.

Redan 2007 hade Transport uteslutit sex SD-medlemmar, och aviserade om att fler uteslutningar var på väg.

– Vad Sverigedemokraterna sysslar med är ren förtäckt rasism. Med vissa små ändringar av ord för de ut samma resonemang som nazisterna, sa Transports förste vice ordförande Clas Linder.¹¹³

Han hänvisade till att det sägs i Transports stadgar att en

113 Se t ex Lönnaues, Olle: *Uteslutning splittrar LO-förbunden*, Sydsvenskan, 2007-01-24.

medlem kan uteslutas om han deltar i verksamhet som är "oförenlig med förbundets målsättning". Till förbundets mål hör att alla människor ska behandlas lika, oavsett ras och etnisk bakgrund, något som rimmar illa med Sverigedemokraternas politik, förklarade Linder.

Även Kommunal har uteslutit SD-are, till exempel en SD-företrädare som blev invald i Kommunals sektionens styrelse i Svalöv.

– Det ledde till att Kommunal ingrep och SD-aren fick lämna sitt fackliga uppdrag. Strax efter denna händelse började Kommunals företrädare, tillika s-politiker, utsättas för en rad hot, berättar Karl-Erik Kruse, Socialdemokratisk politiker i kommunen.¹¹⁴

IF Metall, det stora industriförbundet, har valt en mjukare linje. Uteslutning är inget förstahandsval enligt Anders Ferbe.

– Magkänslan när det gäller de som är förtroendevalda hos oss är ofta att utesluta dem, men så enkelt är det inte. Uteslutningar riskerar att förstärka SD:s känsla av martyrskap och att hela etablissemangen är emot dem. Vad vi först och främst gör är att prata med medlemmarna på de aktuella ställena. I några fall har de lett till att de själva har valt nya företrädare. Men på något ställe finns fortfarande SD-företrädare kvar. Vår policy är att även då vara ytterst restriktiv med uteslutningar.

114 Se t ex Lönnauers, Olle: *Uteslutning splittrar LO-förbunden*, Sydsvenskan, 2007-01-24.

Sammanfattande diskussion

Skiljer sig medborgarnas åsikter i integrationsfrågor åt mellan de skandinaviska länderna? Det vore rimligt att tro att det finns hårdare attityder gentemot invandrare och asylsökande i Norge och Danmark som har starka partier som driver dessa frågor och som får många röster. Men det är inte säkert. En vanlig uppfattning som ibland lyfts fram av debattörer i Norge och Danmark är att man i dessa länder har fört debatten och lyft upp den till ytan, medan den undertrycks i Sverige. I stället utvecklades i Sverige en undervegetation i form av antidemokratiska nazistiskt och fascistiskt inspirerade grupper som använder våld och terror i sin politiska kamp.

Rent faktiskt stämmer iakttagelsen: Sverige har saknat starka populistpartier men har i stället betydligt fler nazister och aktivister i öppet antidemokratiska partier och organisationer som den så kallade vit makt-rörelsen (även om det också i Sverige handlar om marginella grupper).¹¹⁵ Men frågan är om det ena har med det andra att göra. Eller om det finns helt andra förklaringar. Ländernas historia har säkert en viss betydelse. Den nazistiska rörelsen pressades tillbaka på ett betydligt mer kraftfullt sätt i de ockuperade länderna efter andra världskriget än i Sverige som försökt förhålla sig neutralt.

Det är också en missuppfattning att debatten kring invandringens nackdelar och problemen med en fungerande integration inte förts i Sverige i samma utsträckning som i de andra Skandinaviska länderna. Möjligen har den sett annorlunda ut, men det har förekommit omfattande kritik mot invandringspolitikerna under många år med olika aktörer som avsändare. Något som vi gav exempel på tidigare i texten. Inte minst

115 Säkerhetspolisen publicerar årliga rapporter och fakta kring vit makt-rörelsens storlek ingår i avsnittet från Författningsskyddet. Fakta kring detta kan även inhämtas i Brottsförebyggande rådets, BRÅ:s, årliga rapport över svenska hatbrott.

har fundamentalistiska inslag i islam kritiserats allt hårdare av debattörer från alla politiska läger, inte minst socialdemokrater.

Den största skillnaden mellan Danmark och Sverige är att migrationsfrågan får ett betydligt större utrymme i danska medier och att de politiker som uttalar sig i medierna ofta är betydligt mer invandringskritiska vilket avspeglar den politiska verkligheten.

Även om väljarna har vissa uppfattningar i invandringsfrågor är det inte säkert att de låter dessa vägleda dem i valet av parti på valdagen. De kanske prioriterar andra frågor mer, det kan saknas trovärdiga partier som driver invandringsfrågor (vilket länge var fallet i Sverige, och möjligen fortfarande gäller), de vanliga partierna kanske driver frågor som ligger nära högerpopulisterna och då känns det tryggare att rösta med ett parti som man är bekant med sedan tidigare.

Forskningen visar ju att RHP-partierna har en större chans att få framgång i tider då andra partier upplevs som mer och mer lika varandra, att de konvergerar som det heter på forskarspråk. Socialkonservativa värderingar (jämsliddhet, homofobi, tolerans, invandrarmotstånd) seglar gärna upp som de viktigaste frågorna på väljarnas agenda när de upplever att den egentligen viktigaste frågan, välfärdsfrågan, inte längre skiljer partierna åt.

Jens Rydgrens analysverktyg ger möjligen en fördjupad förklaring till varför främlingsfientliga högerpopulistiska partier hittills har haft svårt att etablera sig i Sverige. I Sverige är fortfarande vänster-höger-dimensionen påtaglig i politiken, fortfarande är klassröstningen stark och det finns starka folk rörelser, inte minst fackföreningsrörelsen, som håller dessa perspektiv levande i arbetslivet och i bostadsområden. Fortfarande i valet 1998 röstade 75 procent av de svenska industriarbetarna på antingen Socialdemokraterna eller Vänsterpartiet. Men andelen arbetarklass som uppfattar sig som vänster har

minskat. I valet 2006 röstade endast 58 procent av LO-medlemmarna socialdemokratiskt.¹¹⁶

Skillnaderna mellan vilka kategorier av väljare som röstar på de olika blocken har minskat, vilket skulle kunna bana vägen för ett genombrott för ett högerpopulistiskt parti.

Magnus Marsdal och andras kritik mot en elitstyrd socialdemokrati med svaga band till väljarna och sveket mot klassperspektivet stämmer således kanske i mindre grad i Sverige än i de övriga skandinaviska länderna. En annan faktor som kan nämnas är en högre andel invandrare i facket och politiken, vilket också kan ha bidragit till att minska klyftan mellan utlandsfödda och etniska svenskar.

Jämförelser mellan vad medborgarna egentligen tycker i olika länder är svåra att göra eftersom det inte ställs exakt samma frågor i nationella undersökningar. Men en rimlig gissning är att starka högerpopulistiska partier inte kan vara enda måttstocken. Lika viktigt, kanske viktigare, är hur de andra partierna uppträder och hur de hanterar frågor kring mångkulturalism, integration etc. Här finns som framgått stora skillnader mellan de skandinaviska länderna där de danska partierna, inklusive arbetarrörelsen, närmat sig högerpopulisterna betydligt mer än de svenska (de norska partierna befinner sig någonstans mitt emellan på skalan).

Att andra partier tar kraftfullt avstånd från högerpopulister, alternativt försöka ignorera och isolera dem, är förmodligen vanligast när det gäller små RHP-partier och i synnerhet om dessa uttrycker sällsynt extrema uppfattningar i flykting- och invandringsfrågan. Partier som är större och med mer modest framtoning bjuds oftare in till samtal och debatt och kan få igenom en del av sina förslag.

I Sverige finns knappast något exempel på att högerpopulister drivit igenom förslag som rör just flyktingfrågan. Där

116 Suhonen, Daniel: *Våga kriga – och vinn!*, Aftonbladet, 2010-07-08.

sätter de etablerade partierna en tydlig gräns för samarbetet, detta gäller än så länge även högerpartierna. Vanligare är i så fall att andra partier närmar sig och tar över frågor och själva driver igenom till exempel en mer restriktiv flyktings- och invandringspolitik. Vilket hände i Sverige efter Ny demokratis framgångar i början på 1990-talet. (Det är svårt att sja om konsekvenserna av detta eftersom Ny demokratis historia i svensk politik blev så kort). Även under 2000-talet har i synnerhet de borgerliga partierna tagit upp frågor som ligger nära SD.

Dansk Folkeparti har som vi tidigare visat bidragit till att den danska regeringen ändrat invandringslagarna inte mindre än 13 gånger under 2000-talet, de flesta av förändringarna har försvårat möjligheterna att invandra till Danmark. Här kan man alltså se vad det innebär att ha ett RHP-parti i en ställning nära makten. (De övriga partierna har för övrigt även i Danmark närmat sig Dansk Folkepartis politik, det gäller även oppositionen och Socialdemokraterna som försöker locka tillbaks de försvunna väljarna.)

I Sverige hade socialdemokratin länge strategin att förtiga SD. Tanken var att debatter med SD och att ägna partiet alltför mycket uppmärksamhet enbart skulle bidra till att SD fick utrymme och tilläts styra den politiska dagordningen. Ett annat argument var att SD var ett mycket litet parti som många människor knappt hade hört talas om, alternativt hade så negativa uppfattningar om att varje möjlighet för företrädarna att synas endast kunde gynna partiet. I takt med att SD vuxit har dock den hårdnackade strategin att förtiga partiet undergrävt, framför allt på kommunal nivå.

Fortfarande finns dock en utbredd uppfattning att SD måste behandlas i proportion till partiets storlek. I kommuner där SD inte har etablerat sig finns föga anledning att driva kampanjer mot SD. Det finns också en utbredd skepsis mot att socialdemokratin på central nivå ska ta debatter med SD:s ledare. Flera av de socialdemokrater som intervjuats i denna

skrift har exempelvis varit kritiska till att Mona Sahlin ställde upp i en tv-debatt med Jimmie Åkesson 2007.

Även i Norge och Danmark fanns i ett tidigt skede tankar inom socialdemokratin att de högerpopulistiska partierna skulle förtigas. I takt med dessa partiers tillväxt kom dock dessa tankar att överges. På denna punkt finns också en strategisk skillnad mellan det svenska SD å ena sidan och det norska FrP och Dansk Folkeparti å den andra. Medan SD är sprunget hur den "bruna" fåran har FrP och Dansk Folkeparti vuxit fram ur populistiska partier. För ett parti med bruna rötter är behovet av legitimering större. För att tvätta bort den bruna färgen behöver partierna kunna visa upp att de är "rumsrena". Att samarbeta eller förhandla med dem underlättar deras strategi.

Problemet när man närmar sig de frågor som RHP-partierna driver är att väljarna kanske ändå uppfattar att dessa "äger frågan" och har högre trovärdighet eftersom de tidigare kanske varit ensamma om att driva dem. Om ett annat parti börjar till exempel gå med på att minska antalet asylsökande som släppts in i landet kan RHP-partiet ställa ännu hårdare krav på minskad invandring, det går inte att vinna en sådan tävling eftersom högerpopulister ju ofta inte vill ha någon invandring alls och också kan tänka sig att skicka tillbaks folk. De lär därför knappast nöja sig med att antalet invandrare minskar bara något jämfört med tidigare.

2003 ställde de flesta andra partier i Danmark ungefär samma krav på en mer restriktiv migrationspolitik. Men lagen hade redan skärpts så mycket att det inte gick att gå längre utan att bryta mot internationella konventioner om mänskliga rättigheter. Ändå gjorde Dansk Folkeparti just det, tog ytterligare ett steg för att pressa de övriga partierna. Den danska utlänningslagen har som nämnts ändrats ett otal gånger på senare år. Samtidigt vill DF inte framstå som alltför extremistiskt eftersom partiet ju är en slags partner till regering-

en. Det finns kanske också en gräns för hur långt väljarna vill gå. Men att försöka vända utvecklingen är svårt, och ett parti som alltför ofta byter uppfattning framstår som veligt och inte särskilt trovärdigt.¹¹⁷

Även om cordon sanitaire, renlighetsbarriären, i längden är omöjlig att upprätthålla gentemot högerpopulistiska partier kan socialdemokratin fortsätta att lyfta fram skillnaderna i människosyn och synen på allas lika värde och rättigheter så att dessa stannar kvar i medlemmarna/väljarnas medvetande. Detta är i hög grad en politisk och ideologisk fråga, och den kan föras även i facket. Men för det krävs ett medvetet val att facket inte bara är en serviceorganisation utan står för vissa grundläggande värderingar. Att LO, som i det danska fallet, separerats från socialdemokratin behöver inte betyda att organisationen avsäger sig möjligheten att deklarerade ideologiska ståndpunkter i för medlemmarna viktiga frågor.

Den svenska arbetarrörelsen har genomfört många interna kampanjer för ökad tolerans liksom medvetna försök att rekrytera fler invandrare och fler invandrare till förtroende uppdrag. Det har medfört att Sverige har betydligt fler invandrare på förtroende uppdrag inom arbetarrörelsen jämfört med Danmark och Norge.

Att hålla ihop i den fackliga fronten är avgörande för fackets framtid. Om facket tillåter att utlandsfödda får sämre rättigheter och möjligheter urholkar det på sikt allas rättigheter och möjligheter. Dåliga villkor har en tendens att smitta av sig.

RHP-partierna riktar ofta en särskild udd mot just socialdemokratin och facket. Det ökar betydelsen av en enad arbetarrörelse och att facken stärker den interna ideologiska debatten.

Samtidigt som RHP-partierna baktalar facken har sannolikt en hög andel av högerpopulisternas sympatisörer stor sympati

117 Goul Andersen, Jörgen: *Danmark: Fremskridtspartiet och Dansk Folkeparti*, ingår i antologin: Rydgren, Jens / Wildfeldt, Anders red.: *Från Le Pen till Pim Fortuyn*, Liber, 2004, sid 169.

för facket. Det betyder att facket borde ha en viktig roll och en stor möjlighet att bekämpa främlingsfientliga stämningar.

Genom intervjuer med fackligt aktiva i Skandinavien har vi märkt att det finns en tendens till att bara angripa RHP-partierna när de attackerar facket, inte när de kommer med främlingsfientliga uttalanden. Fackliga representanter i Norge beskriver att de tycker sig se en stor skillnad mellan Sverige och Norge när det gäller ideologisk utbildning och tydliga ställningstaganden för allas lika värde och rättigheter oavsett etnisk och kulturell bakgrund.

Förutsättningen för att facken ska kunna mobilisera ett politiskt motstånd mot högerpopulistiska partier är ett målmedvetet arbete för att höja kunskapen kring politiska ideologier bland medlemmarna. Men tendensen har ju längre varit att facken sett som sin roll att främst erbjuda service åt medlemmarna vilket medfört att det ideologiska engagemanget kommit i skymundan.

Här finns en skillnad mellan svenska LO å ena sidan och det norska och danska LO å den andra. I Sverige är den fackliga-politiska samverkan mer påtaglig och spelar en stor roll i den lokala mobiliseringen. Den politiska samverkan har också bidragit till att skärpa LO:s ideologiska framtoning, vilket bland annat tagit sig uttryck i kampanjer mot rasism och aktiv mobilisering för att engagera fler personer med invandrarbakgrund i facket. Samtidigt har fortlöpande sammanslagningen av lokala fackliga enheter försvagat den lokala fackliga strukturen. I denna studie pekar lokala socialdemokratiska politiker i Skåne på att de gärna skulle vilja samverka med facket, men att samordningen är svår därför att det inte längre finns kvar några fackliga expeditioner inom kommunerna.

Ett annat uttryck för skillnaden i facklig-politisk samverkan är den politiska representationen.

I Sverige har som nämnts 40 procent av de socialdemokratiska riksdagsledamöterna LO bakgrund. I Norge och Dan-

mark är det endast ett fåtal av riksdagsledamöterna som har denna bakgrund.

Fackets inriktning mot att vara ett serviceorgan för medlemmarna stämmer väl in i den nyliberala dagordningen som ju mycket handlar om att reducera politikens makt som en motkraft till marknadskrafterna. Ett av nyliberalismens budskap, som gjort intryck även långt utanför de egna kretsarna, är att politiken utspelar sig på ett neutralt fält där olika grupper och personer tävlar om makten. Individens roll reduceras till att rationellt fundera över vad som gynnar henne bäst. Samtidigt förnekas betydelsen av att mobilisera människor kring politiska projekt. Istället förvandlas medborgarna till konsumenter och den politiska dragkampen till "spinning".

När politiska partier själva abdikerar och inte längre erbjuder en sammanhållande kollektiv identitet lämnas fältet fritt för RHP-partier. De växer inte med automatik, men de befinner sig i en gynnsam terräng. Det finns alltså ett behov av kollektiv organisering som så väl facken som partierna kan tillgodose.

Flera studier tyder också på att facklig organisering i sig motverkar framväxten av RHP-partier. I Belgien existerar två RHP-partier, Vlaams Belang (tidigare Vlaams Blok) och Front National. Vlaams Belang har sin bas i flamländspråkiga Flandern, medan Front National har sin bas i franskspråkiga Vallonien. Sociologiprofessorn Hilde Coffé konstaterar att enligt de vanliga indikatorerna som man brukar peka på för att förklara RHP-partiers framgångar skulle Front National vara det största av de två partierna (medborgarna i Vallonien är i lägre grad involverade i det sociala och religiösa livet, de har en mer negativ attityd till invandrare, de upplever sig mer politiskt maktlösa och de har lägre inkomster). Ändå är utfallet precis det omvända, Vlaams Belang har varit framgångsrika, medan Front National för en tynande tillvaro.

Hilde Coffé ger två förklaringar till skillnaden. Den ena handlar om att RHP-partiernas framgångar inte bara kan för-

klaras utifrån "efterfrågan", utan också utifrån "utbudet", det vill säga om RHP-partierna varit skickliga i sin organisering och propaganda. Hilde Coffé menar att Vlaams Belang är ett mer välorganiserat och skickligare parti än Front National.

Den andra förklaringen, som är den viktiga i det här sammanhanget, går ut på att arbetare i Vallonien i mycket högre grad är fackligt organiserade än arbetare i Flandern. Facklig organisering fungerar enligt Hilde Coffé som ett motgift till RHP-partier.¹¹⁸

Vilken metod är bäst?

Man kan diskutera vilken metod som är mest effektiv när det gäller att bekämpa högerpopulister. Isolering tycks inte alltid fungera, partierna hittar egna vägar att få uppmärksamhet och nå ut och spelar ibland på det faktum att de förtrycks av det etablerade systemet. Att i stället släppa fram RHP-partierna är att ge dessa legitimitet. Samtidigt försämras deras möjligheter att ställa sig vid sidan av och vinna poäng genom att försöka framställa sig som martyrer eller provocera etablissemangen.

Det verbala mötet var länge ett ganska oprövat kort i Sverige medan det var legio i Danmark och Norge som hade stora partier som satt i ländernas parlament. Många antirasister i Sverige menade att ta debatten var förkastlig eftersom man inte ska ge främlingsfientliga grupper möjlighet att sprida sitt budskap, de ska bara motarbetas. Men en sådan gräns blir svår att hålla när de främlingsfientliga grupperna blir en del av systemet, till exempel genom att de röstas in i våra folkvalda församlingar. Det är dessutom inte olagligt att uttrycka kritiska åsikter om flyktingpolitiken, så länge man undviker att yttra sig negativt om individer och grupper.

118 Coffé, Hilde: *Do Individual Factors Explain the Different Success of the Two Belgian Extreme Right Parties*, Palgrave Maximillan, 2005. Hilde Coffés studie genomfördes 2005 när partiet i Flandern fortfarande hette Vlaams Blok, men de relevanta skillnaderna mellan de två partierna är fortfarande oförändrade.

Det verbala mötet kräver kunskap. Man måste veta vad som är de svaga punkterna i de främlingsfientliga gruppernas resonemang. Men det svåra är inte bara att kunna avgöra vad som är falskt och sant i det som sägs. Den som debatterar måste också ha en egen uppfattning om vad som är problemen och i vilka termer det ska formuleras. De måste också framstå som trovärdiga när de säger att de kan fixa problemen, högerpopulisternas väljare är ju faktiskt oroade på riktigt över den utveckling som de tycker sig se i samhället.

Även om man vinner diskussionen är det inte säkert att åhörarna ser det på samma sätt. Flyktingfientlighet är en djupt rotad känsla som inte alltid går att åsidosätta med logiska argument. Relationen mellan de som ska debattera spelar roll och vem av dessa den som lyssnar på debatten identifierar sig med. Populisterna spelar mycket på bilden av att etablerade politiker tillhör ett etablisseman som saknar folklig förankring.

Att tiga innebär att främlingsfientliga grupper står helt oemotsagda. Detta kan i sin tur ge människor intryck av att deras propaganda verkligen innehåller någonting väsentligt, eftersom ingen vågar ta debatten.

Ett genomgående tema i de socialdemokratiska strategierna i Sverige gentemot främlingsfientliga och högerpopulistiska partier är att inte förhandla med partierna och inte låta den egna politiken påverkas. Detta är särskilt avgörande när partierna har nazistiska och fascistiska rötter. För att tvätta bort den bruna färgen behöver partierna kunna visa upp att de är "rumsrena". Att samarbeta eller förhandla med dem underlättar deras strategi.

RHP-partierna strävar efter homogenare samhälle där vi alla är mer lika och där det avvikande exkluderas. Men den som är motståndare till ett sådant parti bör leva som han eller hon lär för att uppnå trovärdighet. Den som förespråkar yttrandefrihet och allas lika värde etc. bör inte angripa sina fiender med metoder som snarare liknar motståndarens.

Det finns många skäl som talar för att alla partier ska ha insyn i kommunstyrelsen och nämnderna, inte minst demokratiska. Den som står utanför saknar möjligheter att påverka i lika hög grad som andra partier. Informationen hålls i en liten krets, övriga partier får ofta inte reda på något förrän strax innan fullmäktige. Här hävdar dock många kommunpolitiker att det är viktigt att hålla just de främlingsfientliga partierna borta, att det inte ska ha något att säga till om och att de därför företräder en inhuman linje som bör motarbetas med alla medel.

Men frågan är om det är så farligt att högerpopulister får insyn i proportion till röstetal? Vad skulle det betyda? Det kanske är idé att fundera över om priset för att stänga ute är ännu högre eftersom det ger en så tydlig signal om att övriga partier inte respekterar spelreglerna. Att som i vissa svenska kommuner efter valet 2006 minska antalet mandat för att stänga ute SD är inte rent spel.

Företrädare för socialdemokratin och facket i samtliga tre länder verkar allt mer fokusera på höger-vänster-politik. De har förmodligen läst på vad forskningen säger, att tydlighet i höger-vänster-frågan kan vara ett sätt att mota RHP-partierna och inte ge dem för mycket utrymme. Men ibland hjälper verkligheten en sådan strategi på traven, som i Danmark där Dansk Folkepartis stöd för den borgerliga regeringens försämringar för arbetslösa och andra utsatta grupper blir ett öppet mål för landets socialdemokrater som kan börja diskutera fördelningspolitik med potentiella väljare.

Att fokusera på frågor där RHP-partierna inte har något att tillföra är en strategi som nämns av flera. Välfärdsfrågor, fördelningspolitik etc. är sådana ämnen. Men även jämställdhet är en fråga som högerpopulister är främmande inför.

Till sist en brasklapp som också hämtar stöd ur forskningen: Det kan som nämnts vara vanskligt för en arbetarrörelse att framföra alltför radikala åsikter i socio-kulturella frågor

eftersom detta är svårt att ta till sig för en stor del av väljarna. En arbetarrörelse som profilerar sig enbart genom att slåss för HBT- och jämställdhetsfrågor och mot ojämlikhet på grund av etniskt och kulturellt ursprung kan få problem med legitimiteten. Det är viktigt att förhålla sig till den socialkonservativa delen av arbetarrörelsen som annars kan lockas av högerpopulisternas budskap. Därför måste till exempel LO:s kampanjer och försök att rekrytera fler med invandrarbakgrund åtföljas av intern utbildning och diskussioner för att få med gräsrotterna. Över huvud taget är det viktigt att förankra politiken i sådana frågor som kan uppfattas som kontroversiella av delar av vänstern.

Strategier

Avslutningsvis ett försök att formulera tänkbara strategier för socialdemokratin kring högerpopulistiska partier. Detta är tänkt som en start för ytterligare diskussioner och ska inte ses som någon färdig manual.

Här följer en kort sammanfattning i punktform av mer eller mindre användbara strategier i bemötandet av högerpopulistiska partier.

Håll fast vid vänster-höger-politik

För många socialdemokrater är det tydligt att högerpopulisterna har svårt att hävda sig när de politiska konflikterna handlar om traditionella vänster-höger frågor, som välfärd, fördelningsspolitik, klasskillnader och maktförhållanden. Ett sätt att motverka RHP-partierna är därför att försvara traditionell socialdemokratisk politik och visa på skillnader gentemot det borgerliga blocket i socio-ekonomiska frågor. Erfarenheter från länder som Nederländerna, Holland och Frankrike visar att uppsvinget för RHP-partierna ägt rum parallellt med att skillnaderna mellan de traditionella partierna blivit mindre tydliga, i flera fall beroende på att socialdemokratin samregerat med borgerliga partier. En tilltagande konsensus i politiken har berövat medborgarna möjlighet att välja mellan politiska alternativ med rejält olika innehåll.

Styr dagordningen

Om utgångspunkten är "integrationspolitik" eller "mångkultur" uppstår oundvikligen diskussioner om skillnaderna mellan "vi" och "dom". Om anslaget istället är generell välfärd, sysselsättning, jämlika villkor och upprustning av nedslitna bostadsområden är det inte lika enkelt att leda över frågorna till att handla om kulturella identiteter.

Ändra förutsättningarna för samtalet

Utgå inte från de givna förutsättningarna för samtalet och de frågor som kommer upp. Exempel: Diskutera inte om kostnaderna för invandring och asylmottagning är för höga. Vrid diskussionen till att handla om ifall det är rätt att räkna på kostnader för invandringen, och om det är möjligt att göra det på ett rättvisande sätt.

Man kan visst räkna på utlandsföddas brottslighet, men ifrågasätt även varför vi ska ta fram studier av invandrarens brottslighet när vi inte räknar andra gruppers brottslighet (samhällsklasser, yrkesgrupper) och när vi undviker att göra beräkningar utifrån bostadsort, utbildningsnivå etc.? Är invandrare verkligen en grupp, och hur definierar vi den? Och varför har det just så stor relevans att dela upp befolkningen i "svenskar" och "invandrare". När det gäller exempelvis brottslighet är skillnaden framför allt stor mellan "män" och "kvinnor".

Ställ frågor

Författaren Carsten Jensen har sagt:

I en demokrati finns inga felaktiga frågor. Men det finns felaktiga svar.

I en debatt är det inte bara du som ska stå till svaren och ha alla svaren. Frågorna som tas upp kanske inte alls är ditt ansvar, utan någon annans. Kanske pratar ni i mer generella termer.

Det går ofta bra att turnera frågorna. Vad menar den du debatterar med *egentligen*? Hur har han eller hon tänkt sig att det ni pratar om ska genomföras? Vet han kostnader, vem som drabbas, rent praktiskt förhållanden etc? Genom att ställa frågor undviker du att framstå som en besserwisser som sätter dig på folk. Det blir också mer uppenbart om den du talar med inte har på fötterna.

Slå hål på lögnerna

De lönar sig att granska de uttalanden som kommer från RHP-partierna. Det förekommer uppenbara lögner, till exempel felaktiga siffror. Men ännu vanligare är halvsanningar, att enstaka exempel lyfts fram som inte är relevanta för den generella bilden eller att fakta tolkas på ett alltför ensidigt sätt.

Det är ett välkänt faktum att om en lögn upprepas tillräckligt många gånger blir den en sanning. I flera debatter har SD:s ordförande Jimmie Åkesson hävdad att "integrationspolitiken misslyckats". Ibland har han fått medhåll från andra debattörer. Det kan nästan tyckas som om det råder konsensus kring att integrationspolitiken varit misslyckad.

Från alla politiska läger finns förstås kritiska röster till integrationen, men själva innehållet i kritiken skiljer sig åt. Medan arbetarrörelsen i Sverige främst skjuter in sig på de växande sociala klyftorna och de allt större skillnaderna i levnadsbetingelser mellan olika bostadsområden menar SD att invandringen i sig är problemet.

Den svartmålning som SD och andra ägnar sig åt av svensk integrationspolitik stämmer som vi tidigare visat inte med verkligheten. En nyligen genomförd internationell undersökning visar att Sverige intar toppositionen i det så kallade "Migration Integration Policy Index", studien mäter graden av integration utifrån ett antal indikatorer (tillgång till arbetsmarknad, familjeåterförening, långvarigt uppehållstillstånd, politiskt deltagande, tillgång till medborgarskap och antidiskriminering). Trots stigande arbetslöshet i kölvattnet av den växande internationella finanskrisen är skillnaden i sysselsättningsgrad mellan vuxna personer som är födda i Sverige och vuxna personer födda utanför Sverige bara 10 procentenheter (66,3 procent respektive 56,2 procent). Siffrorna visar att en klar majoritet av personer som invandrat till Sverige har ett arbete.¹¹⁹

119 British Council & Migration Policy Group, 2007.

Men vad mer är: I själva verket skulle SD:s politik försvåra integrationen av invandrare, exempelvis vill SD göra det svårare att få svenskt medborgarskap, vilket snarast skulle undergräva invandrares ambition att komma in i samhället.

Bredda kritiken

I Sverige stod tidigare enbart SD:s främlingsfientlighet i fokus. Tanken var att moraliskt fördöma SD:s främlingsfientlighet och påvisa den vallgrav som finns mellan SD och riksdagspartierna i Sverige. På liknande sätt såg det ut i början när de danska socialdemokraterna skulle förhålla sig till Dansk Folkeparti.

Fortfarande är kritiken av SD:s främlingsfientlighet lika stark, men kritiken mot partiet har blivit mer mångfacetterad. Den handlar idag också om SD:s syn på familjepolitik, jämställdhet, sexualitet, tillväxt – och inte minst att SD lokalt ofta uppträder som ett borgerligt stödparti.

Nackdelen med den tidigare ensidiga moraliska kritiken var att den överhuvudtaget inte gav någon öppning för diskussion. SD:s företrädare fördömdes, vilket gav ytterligare näring åt deras anti-etablissemangsstrategi. Samma hårda kritik finns kvar, men när kritiken handlar om fler frågor skapas en arena för debatt. SD:s företrädare tvingas att gå i svaromål i konkreta politiska sakfrågor, då undermineras deras roll av utanförskap och martyrskap.

I Danmark har frågan om främlingsfientligheten hamnat i bakgrunden delvis eftersom andra partier närmat sig den. Där kanske det i stället skulle vara vettigt att återvända till tidigare utgångspunkter och förnya samtalen om synen på människor med annan etnicitet.

Välj arenor – när debatten ska tas

En fråga som också hör hemma främst i den fas då ett RHP-parti håller på att etablera sig är i vilken omfattning och på

vilka arenor Socialdemokratin ska bemöta det. En grundtanke hos de svenska socialdemokratiska företrädare som är intervjuade i denna skrift är att partierna bör bemötas i relation till deras storlek. I annat fall finns risk för att partiet blir "förstorat".

På det svenska rikspanet finns därför ingen anledning att acceptera debatter med SD så länge partiet inte sitter i riksdagen. Inte heller finns skäl att debattera med SD i kommuner där partiet inte finns representerade i fullmäktige. Även i kommuner där SD är etablerade finns skäl att vara restriktiv med debatter utöver dem i fullmäktige. Samtidigt kan det ibland vara riktigt att ta debatten. Om Socialdemokratin i alla lägen säger nej förstärks SD:s image av att vara utestängda av etablissemangen.

Den Socialdemokratiska balansgången handlar sammanfattningsvis om att inte låta SD styra dagordningen men samtidigt inte förstärka SD:s utanförskap. Den frågan är redan överspelad i Norge och Danmark. Överhuvudtaget saknas samband mellan invandringens omfattning och graden av omfattningen av främlingsfientliga attityder. Sverige har haft den högsta invandringen i Norden, men påvisar samtidigt lägre grad av främlingsfientliga attityder.¹²⁰ Inte heller på EU-nivå finns belägg för att det skulle existera något samband mellan invandrings storlek och främlingsfientlighetens omfattning.

Det bör även understrykas att migrationslagarna – och i synnerhet reglerna för flyktinginvandringen – inte ensidigt kan styras av hur de påverkar den inhemska opinionen. För det första har de nordiska länderna internationellt förpliktigt sig till att följa den så kallade Genèvekonventionen, det vill säga ge asyl till människor som har välgrundad fruktan förföljelse i hemlandet. För det andra är solidaritet med utsatta människor ett ideologiskt kännetecken för arbetarrörelsens partier.

120 Slutsats som redovisades vid seminariet "Främlingsfientlighet i Norden", arrangerat av Institutet för framtidsstudier, 30/3 2010.

Instuderingsfrågor

Idévärlden

1. Vad står RHP för?
2. Vilken slags höger är högerpopulisterna och hur skiljer de sig från andra former av höger?
3. Vad är populism?
4. Vad kännetecknar ett populistparti?
5. Hur ser RHP-partierna på klassfrågan?
6. Vad är RHP-partiernas inställning till demokrati?
7. Hur ser högerpopulisternas på facket och arbetarrörelsen?
8. Hur skiljer sig RHP-partierna i Skandinavien från de som finns i övriga Europa?

Historik

1. Vilka är de största skillnaderna mellan DF, FrP och SD:s tillkomst och historia?
2. Hur har partierna utvecklats sedan starten?
3. Vilket inflytande har RHP-partierna i sina respektive länder i Skandinavien?
4. Finns det någon förklaring till att de svenska högerpopulisterna framför allt märks i södra Sverige?
5. Har de svenska populisterna någon chans att bli lika stora i resten av landet?
6. Hur har de borgerliga partierna i Danmark hjälpt fram Dansk Folkeparti, och hur har Dansk Folkeparti utnyttjat det parlamentariska läget?
7. Varför har inte Fremskrittspartiet större inflytande när partiet får så hög andel av rösterna?
8. Hur har FrP utvecklats sedan starten?
9. Hur har SD utvecklats sedan starten? Är det samma parti längre och vilken betydelse har det som hände de första åren idag?

Förhållningssätt och strategier

1. Hur har Socialdemokraternas agerat gentemot RHP-partierna i de olika Skandinaviska länderna? Lyft fram likheter och skillnader!
2. Går det att se förklaringar till att strategierna skiljer sig så mycket åt?
3. Vilka konsekvenser fick den danska arbetarrörelsens försök att närma sig de åsikter som Dansk Folkeparti står för?
4. Hur ser de danska Socialdemokraternas strategi gentemot DF ut idag?
5. Hur ser det norska Socialdemokraternas strategi gentemot FrP ut?
6. Hur skiljer sig de svenska Socialdemokraternas strategier gentemot SD från de som förekommer i de två andra länderna?
7. Varför är det så viktigt att peka ut RHP-partierna som höger?
8. När och hur anser de svenska Socialdemokraterna att ska man ta debatten med SD?

Kommunala strategier mot SD

1. Finns det några avgörande skillnader mellan hur de svenska Socialdemokraterna hanterat SD centralt och lokalt?
2. Vilka erfarenheter har lokala socialdemokratiska företrädare av kontakterna med SD?
3. Vad är den största utmaningen i kontakterna med partiet?
4. Vad kan lokala företrädare lära partiet centralt?

Fackliga strategier

1. Hur skiljer sig fackets inställning till högerpopulister i de tre länderna?
2. Varför vill inte det danska facket ta ställning till migrationspolitik?
3. Hur har det senaste åtstramningspaketet i Danmark för-

ändrat utgångsläget för arbetarrörelsens bemötande av Dansk Folkeparti?

4. Hur ser svenska LO:s strategi gentemot SD ut?
5. Hur har SD:s inställning till arbetsmarknadspolitiken förändrats, och kan man förstås varför den ändrats så dramatiskt?
6. Är det rätt att utesluta sverigedemokrater ur facket? Hade facket i Norge och Danmark kunnat komma till samma slutsats? Motivera!
7. Vad är fördelarna med facklig-politisk samverkan?

Medierna och högerpopulisterna

1. Hur utnyttjar RHP-partierna medierna?
2. På vilket sätt kan medierna spela RHP-partierna i händerna?
3. Hur framställs populistledarna i medierna? Kan man se skillnader mellan hur andra partiledare framställs?
4. Fundera kring Landskrona-exemplet: Hur bidrog medierna till att Landskrona blev SD:s starkaste kommun i Sverige?
5. Försök formulera en alternativ mediestrategi: Hur kan man använda medierna i kampanjer mot högerpopulism?

Varför växer populistpartierna i Skandinavien?

1. Hur förklarar forskarna RHP-partiernas framväxt?
2. Vilken betydelse har det att klassfrågan spelar allt mindre roll för hur vi röstar?
3. Finns det skillnader mellan de Skandinaviska länderna som kan förklara att högerpopulisterna haft mindre framgångar i Sverige än i Norge och Danmark?

Högerpopulisternas väljare

1. Hur ser högerpopulisternas väljare ut?
2. Vilken roll spelar invandringsfrågan för valet av ett högerpopulistiskt parti?

3. Kan kunskapen om vilka som röstar på RHP-partier hjälpa oss att utforma strategier gentemot dessa partier, och hur i så fall?
4. Vad är det hos RHP-partierna som lockar väljare ur arbetarklassen?

Sammanfattande diskussion

1. Går det att lyfta fram en fungerande metod för att bekämpa högerpopulister?
2. Vilken roll har arbetarrörelsen i att bekämpa framväxten av högerpopulister?
3. Varför är det så viktigt för facket och arbetarrörelsen att agera gentemot RHP-partier?
4. Vilken betydelse har diskussioner kring värderingsfrågor som allas lika värde och rättigheter för dagens fackföreningsrörelse?
5. Ligger det något i kritiken av att Socialdemokratien blivit styrd av eliter utan kontakt med gräsrotterna/väljarna? Ser det likadant ut i hela Skandinavien?
6. Går det att se ett samband mellan förändringen av de Socialdemokratiska partierna och framväxten av högerpopulistiska partier?

Strategier

1. Analysera situationen för högerpopulister i ditt eget land och i din närmiljö.
2. Försök att formulera en strategi gentemot högerpopulisterna i ditt eget land och närmiljö.
3. Välj fem punkter som är särskilt viktiga att fokusera på och resonera kring dessa i gruppen.

Appendix

Fremskrittspartiets valresultat till Stortinget

- 1973: 5,0 procent
- 1977: 1,9 procent
- 1981: 4,5 procent
- 1985: 3,7 procent
- 1989: 13,0 procent
- 1993: 6,3 procent
- 1997: 15,3 procent
- 2001: 14,6 procent
- 2005: 22,1 procent
- 2009: 22,9 procent

Fremskrittspartiet – en tidslinje

- 1973 Bildande av "Anders Langes parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep". Partiet tar 4 mandat i Stortingsvalet.
- 1974 Anders Lange avlider, han ersätts först av Eivind Eckbo och därpå av Arve Lønnum.
- 1978 Partiledarposten övertas av Carl I. Hagen.
- 1985–86 Fremskrittspartiet var vågmästare i Stortinget men var trots detta utfrusna ur regeringsarbetet.
- 1990–1991 FrP var ledande parti i Oslo, partiets företrädare Peter N Myhre fungerade som borgmästare.
- 1994 Partiets mer nyliberalt sinnade företrädare lämnade partiet vid ett partimöte i Bolkesjø. Fyra av de yngre stortingsledamöterna bildade en egen stortingsgrupp, Fridemokraterna som försvann redan i följande stortingsval.
- 2005 FrP gör sitt bästa val någonsin och får 22,1 procent av rösterna.
- 2006 Carl I Hagen efterträds av Siv Jensen på partiledarposten. I mars fick FrP 34,5 procent i opinionsmätningarna är var därmed Norges största parti.
- 2009 FrP låg kvar på ungefär samma nivå som i förgående val, 22,9, i Stortingsvalet.

Dansk Folkepartis valresultat till Folketinget

1998: 7,4 procent

2001: 12,0 procent

2005: 13,3 procent

2009: 14,8 procent

Dansk Folkeparti – en tidslinje

1995 DF bildas av Pia Kjærsgaard, Kristian Thulesen Dahl, Poul Nødgaard och Ole Donner som lämnat Fremskridtspartiet. Pia Kjærsgaard väljs till partiordförande.

1998 DF gjorde sin valdebut och fick 7,4 procent av rösterna i valet till Folketinget, det räckte till 13.

2001 DF gick kraftigt framåt i valet till Folketinget och fick 12 procent av rösterna, 22 mandat. Som tredje största parti blev DF nu stödparti till regeringspartierna Venstre och Konservativt Folkparti

2007 Framgångarna fortsätter för DF som fick 13,8 procent av rösterna i Stortingsvalet vilket räckte till 25 mandat.

2009 DF fick hela 15,28 procent av rösterna i Europaparlamentsvalet vilket räckte till 2 mandat.

Sverigedemokraternas valresultat i riksdagsvalen

1988: 0,02 procent

1991: 0,09 procent

1994: 0,25 procent

1998: 0,37 procent

2002: 1,44 procent

2006: 2,93 procent

SD – en tidslinje

1988 SD bildas av en grupp personer i Stockholm, varav flera tidigare varit involverade i rasistiska organisationer.

1991 SD blir utkonkurrerade i riksdagsvalet av det nya högerpopulistiska partiet Ny demokrati, men får sina två första kommunala mandat, i skånska Höör och Dals Ed i Dalsland.

1992 Anders Klarström väljs till partiets första partiledare.

1993 Sverigedemokraternas ungdomsförbund bildas, ordförande är Robert Vesterlund som också är organiserad nazist.

1995 Mikael Jansson väljs till partiledare. En av hans första åtgärder är att införa ett uniformsförbud.

1998 SD får hjälp av franska Front National att trycka upp valbroschyrer som sprids till de svenska hushållen.

2001 Missnöjda sverigedemokrater bryter sig ur och bildar Nationaldemokraterna, ND.

2002 SD får 1,5 procent av rösterna i riksdagsvalet och tar sig in i 30 kommuner varav hälften ligger i Skåne.

2005 Jimmie Åkesson väljs till partiledare.

2006 SD får nästan tre procent av rösterna i riksdagsvalet och väljs in i nästan hälften av Sveriges kommuner.

2007 Mona Sahlin från Socialdemokraterna debatterar med SD:s partiledare Jimmie Åkesson i direktsändning i TV4, ett medialt genombrott för SD.

2009 SD får allt högre opinionssiffror.

SD i kommunerna – en sammanfattning

Vi har genomfört en undersökning kring hur SD röstat i de tio största svenska kommuner under den senaste mandatperioden och det vanligaste är att partiets ledamöter röstar med Allianspartierna (eller motsvarande lokala borgerliga block) när omröstningarna i fullmäktige är blockskiljande (Landskrona, Svedala, Höör, Helsingborg och Karlskrona).

I andra kommuner röstar SD ibland med vänsterblocket och ibland med de borgerliga partierna när omröstningarna i fullmäktige är blockskiljande (Bjuv, Kävlinge, Trelleborg).

I Eslöv varierade SD sitt röstande mellan att stödja det rödgröna blocket och det borgerliga blocket under början av mandatperioden. Under slutet av mandatperioden har SD oftast stött det borgerliga blocket. (I Svalöv styrs kommunen av Socialdemokraterna och Moderaterna tillsammans, där förekommer sällan blockskiljande omröstningar.)

Så aktiva/passiva har SD varit i kommunerna:

- I några av kommunerna är SD aktivt i den kommunala politiken och ofta synligt i den lokala debatten (Helsingborg, Svalöv, Kävlinge, Trelleborg, Helsingborg och Karlskrona).
- I andra kommuner är SD passiva eller osynliga i den kommunala debatten och flera av deras stolar i fullmäktige står ofta tomma (Landskrona, Bjuv, Svedala, Eslöv och Höör).

Så har innehållet i SD:s kommunala politik sett ut:

- SD:s kommunala politik präglas av främlingsfientlighet och kritik mot invandringens omfattning, men i flera kommuner finns också andra särdrag. I flera kommuner är SD ett utpräglat missnöjesparti som opportunistiskt byter åsikter för att tillfredsställa lokala opinioner (Landskrona, Svalöv, Trelleborg, Helsingborg och Karlskrona). I flera kommuner är också SD extremt konservativt och motsätter sig de flesta förslag till förändringar (Bjuv och Trelleborg). I några

kommuner har SD försökt använda kommunpolitiken för att försvaga arbetarrörelsen (som i Bjuv där SD vill stoppa alla bidrag till Folkets Hus). I flera av kommunerna har SD haft som uttalad politik att särskilt nå pensionärerna, där budskapet varit att "invandringen tagit pengar från pensionärerna" (Trelleborg, Höör). I några kommuner har frågan om "invandrare och kriminalitet" spelat en avgörande roll i SD:s retorik (särskilt tydligt i Landskrona). I några kommuner har partiet framstått som starka motståndare till jämställdhet (tydligast i Eslöv). Ett annat återkommande kännetecken är att SD beskriver sig som "martyrer" som är motarbetade av etablissemangen (Landskrona, Trelleborg, Karlskrona, Kävlinge med flera kommuner).

I dessa typer av bostadsområden gjorde SD ett särskilt bra kommunalval 2006:

- I de undersökta kommunerna gjorde SD ofta ett särskilt bra kommunalval i hyresområden, i bostadsområden nära "invandrartäta områden" och i mindre samhällen utanför kommunens centralort.

Socialdemokratiens samverkan med fackliga organisationer:

- Inom projektet "Jobbare mot rasism" har arbetarkommunerna samarbetat med LO-förbund (SEKO, Byggnads, IF Metall och Kommunal) för att motverka SD och främlingsfientlighet på arbetsplatserna. I Bjuv har det förekommit ett motsvarande samarbete med Livs. De intervjuade socialdemokraterna är överens om att diskussionerna på arbetsplatserna är avgörande. Ändå har denna satsning inte varit oproblematiske. Initiativet har kommit uppifrån och det är inte alltid det har vunnit anklang hos de fackliga ombudsmännen. Dessutom är LO-förbundens avdelningar stora och i flera av de mindre kommunerna saknas fackliga expeditioner, det vill säga personella resurser för att samordna arbetet.

Bedömning av de socialdemokratiska strategierna i SD:s tio starkaste kommuner

I Skåne har SD gått fram särskilt mycket i kommuner som traditionellt varit starka socialdemokratiska fästen. Detta gäller även Karlskrona i Blekinge. Även inom kommunerna har framgången varit särskilt stor i bostadsområden som varit starka områden för Socialdemokratin. SD:s framgångar har därför skakat om Socialdemokratin – det är väljare som tillhör arbetarrörelsens kärngrupper som gått förlorade.

Samtidigt är SD:s framgångar i de undersökta kommunerna inte längre lika uppskakande för de socialdemokratiska partierna. Socialdemokratin är fortfarande lika stora motståndare till SD, men man har lärt sig att hantera partiet och SD väcker inte längre samma sensation. SD är inte längre samma ”nyhetens behag”, som en av de intervjuade uttrycker det.

Socialdemokratin har utan tvekan fått ett större självförtroende när det gäller hur SD ska bemötas. Socialdemokraterna har debatterat med SD i fullmäktige, men utöver det endast i undantagsfall ställt upp på offentliga debatter¹²¹. Däremot bedriver Socialdemokratin en aktiv politik i bostadsområden och på arbetsplatser för att motverka SD.

När Socialdemokraterna tar diskussionen om SD har argumenten idag en större bredd än för några år sedan. Det handlar inte bara om främlingsfientlighet, utan också om att SD ofta är ett borgerligt stödparti, SD:s syn på jämställdhet och SD:s negativa syn på tillväxt. Flera socialdemokratiska företrädare har också dragit slutsatsen att det är bättre att fokusera på klassfrågor, välfärd och sysselsättning än på integrationspo-

121 Av avhandlingen *Att dansa i otakt med väljarna*, Kiiskinen, Jenny & Saeljeff, Sigrid, Malmö högskola 2010, framgår att intervjuade kommunalpolitiskt aktiva socialdemokrater i Malmö och Trelleborg i allmänhet ansåg att det var fel att Mona Sahlin debatterade med Jimmie Åkesson i TV under våren 2007, bland annat hävdade Ilmar Reepalu, kommunstyrelsens ordförande i Malmö att Socialdemokratin inte bör ”ställa upp i den här typen av sammanhang där de [SD] behandlas som företrädare för ett stort parti”.

litik¹²² och identitetsfrågor. Ett annat argument är att påvisa att SD ofta är passivt i den kommunala politiken, inte sällan står deras stolar tomma i fullmäktige.

En annan styrka i den socialdemokratiska politiken i de undersökta kommunerna är att Socialdemokratin inte vid något tillfälle har gjort några eftergifter för SD. När Socialdemokratin har haft inflytande över politiken har kommunerna fortsatt att ta emot flyktingar, man har fortsatt med en lokal jämställdhetspolitik och man har fortsatt med en aktiv och förändringsinriktad näringspolitik för att klara sysselsättningen. Socialdemokraterna har inte heller vid något tillfälle inlett förhandlingar med SD eller gjort sig beroende av SD för att kunna styra kommunen. Det råder en djup klyfta även mellan de borgerliga partierna och SD, men de borgerliga partierna har inte varit lika konsekventa som Socialdemokratin. I några kommuner har de borgerliga partierna gjorts sig beroende av stöd från SD för att kunna få igenom sin politik, i andra kommuner (Trelleborg) har borgerliga politiker röstat på SD-förslag för att förhindra att socialdemokratiska förslag går igenom.

Socialdemokratiens ökade självförtroende gentemot SD och den mer avspända attityden till hur SD ska bemötas är ett steg framåt.. Ett uttryck för detta är att den socialdemokratiska opinionsbildningen mot SD blivit mer mångfasetterad och underbyggd och mindre känslös. Men i vad mån detta påverkat stödet för SD återstår att se.

En kärna i SD:s världsbild är att stå emot "etablissemangen" och att därför väcka sensation, men när SD inte längre väcker samma sensation har denna trollkraft gått förlorad. När SD enbart blir "utfrysad" av övriga partier med hänvisning till SD:s främlingsfientlighet finns risk för att SD:s egenbild av att

122 Tanken är att partiet fortfarande ska utveckla förslag om åtgärder på arbetsmarknaden, bostadsmarknaden etc för nyanlända till Sverige, men att själva etiketten "integrationspolitik" leder fel.

vara martyrer och ha etablissemanget emot sig ytterligare förstärks. När kritiken mot SD följer fler linjer (och handlar om främlingsfientlighet, men också om syn på jämställdhet, tillväxt och att de röstar med de borgerliga partierna) uppstår en motsatt effekt där SD:s anti-etablissemangsstrategi inte längre blir effektiv. Ett annat sätt att uttrycka förskjutningen av den socialdemokratiska kritiken av SD är att den från att ha varit "moralisk" blivit "politisk".¹²³

En återkommande uppfattningen hos de intervjuade socialdemokraterna är att SD har tappat i kraft och initiativförmåga i de undersökta kommunerna. Här finns samtidigt en reservation, som också flera av de intervjuade också understryker, att SD tidigare ofta gått fram i kommunala val trots att partiet knappt inte alls syntts till under mandatperioden och i valrörelsen. Detta leder över till en annan slutsats, att SD:s framgångar i Skåne och Karlskrona bara delvis handlar om SD:s egen politik, utan mer om missnöje med Socialdemokratin. Några av de intervjuade beskriver SD:s väljare just som personer som uppfattar att välfärden försämras, de känner sig därför otrygga och oroliga över vad som kommer att hända med välfärd och med jobben. SD försöker att exploatera otryggheten genom att peka ut syndabocker. Ett annat svar på otryggheten är att försöka vinna gehör för en klassisk socialdemokratisk politik – där den generella välfärden och sysselsättningen står i fokus.

123 Dessa uttryck är hämtade från *The 'End of Politics' and the Challenge of Right-wing Populism*, Mouffe, C, 2005.

Främlingsfientliga partier sprider inte bara fördomar, de hotar också att trasa sönder arbetarrörelsen. I Norge och Danmark har främlingsfientliga partier nått tydliga framgångar i arbetarklassen, vilket underminerat fackföreningsrörelsens position. Även i Sverige har SD sin väljarbas inom arbetarklassen, i synnerhet bland män inom den privata sektorn. Samtidigt har SD en tydlig udd riktad mot socialdemokratin och fackföreningsrörelsen. I denna skrift analyseras hur arbetarrörelsen i Norge, Danmark och Sverige bemött de främlingsfientliga partierna. Olika möjliga strategier granskas och ett antal slutsatser presenteras. Skriften innehåller också en studiehandledning.

